

ΒΥΡΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΑΠΑΞ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΤΟΜΟΣ Γ' || ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1878 || ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Ι

Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν

Ἄρειος πάγος ὀνομάζεται, ὡς γνωστὸν, κοινῶς τανῦν τὸ περιφανέστερον καὶ ἀρχαιότερον δικαστικὸν σῶμα, ὃπερ ἀναφέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἡσύχιος λέγει τῷ ὄντι Ἄρειος πάγος ἐν Ἀθήναις δικαστήριον. Ἐν τούτοις κατὰ τοὺς πλείστους τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὁ Ἄρειος πάγος ἦτο οὐχὶ τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ὁ ἀπέναντι τῆς Ἀκροπόλεως λόφος, ἐφ' οὗ συνήθως συνεδρίαζε τὸ δικαστήριον· καὶ τὰ μνη-

μονεύοντα κλασικὰ κείμενα τοῦ σώματος τῶν ἀρεσπαγιτῶν λέγουσι πάντοτε, οὐχὶ ὁ Ἄρειος πάγος, ἀλλὰ «ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή, τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ συνέδριον ἢ τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δικαστήριον.»

Ἄνωφελές εἶναι νὰ συζητήσωμεν τὰς διαφόρους γνώμας περὶ τοῦ ἀνωτέρου σώματος. Πρέπει ἄρα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς λόφος ὀφείλει τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄρην, εἴτε διότι αἱ ἀμαζόνες καταλαβοῦσαι τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θησέως ἐτέλεσαν θυσίαν ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ἄ-

ρεως, είτε διότι ὁ Ἄρης, καταδικώμενος ὡς φονεὺς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ ἐκεῖσε ἐδρεύοντος δικαστηρίου τῶν δώδεκα θεῶν; Πρέπει μᾶλλον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ λόφος οὗτος καθιερώθη, ὅπως δικάζῃ τοὺς φονεῖς, ἐξ οὗ Ἄρειος τουτέστι φονικὸς; Ὁ Ἄρειος πάγος ἦτο ὁ κατάρτος λόφος, ὁ καθιερωμένος τοῖς καταχθονίοις θεοῖς, ὅθεν Ἄρειος ἀντὶ Ἀραῖος πάγος; Τὰ ζητήματα ταῦτα ἀπλῶς ὑποβάλλοντες, ἀπέχουμεν τῆς λύσεως αὐτῶν.

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τοῦ συνεδρίου τοῦ Ἄρειου πάγου κρύπτονται ἐν τῇ σκοτίᾳ τῶν αἰώνων. Κατὰ τὸν Αἰσχύλον ὁ Ἄρειος πάγος συνέστη ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ βασιλείᾳ τοῦ Δημοφῶντος, δωδεκάτου βασιλείᾳ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως δικάσῃ τὸν Ὀρέστην, συγκροτηθεὶς ἐκ πολιτῶν ὀκτωτῶν Ἀθηναίων, εἰς ἀνάμνησιν πιθανῶς τῶν συνεδριάσεων τῶν δώδεκα θεῶν ἐπὶ τῆς δίκης τοῦ Ἄρεως. Ἄλλοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ἐδίκασε καὶ Κέφαλον τὸν φονέα Πρόκριδος τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθίᾳ Β. ἕκτου βασιλείᾳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸν φονέα τοῦ Τάλῳ Δαίδαλον, ἀνάγοντες οὕτω τὸν τοῦ Ἄρειου πάγου θεσμόν εἰς προγενεστέρους τοῦ Ἡσείως χρόνους.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ ἡμετέρου σωτηρίου ἔτους, ἡ μεγάλη αὕτη ἀρχαιότης δὲν ἦτο πλέον παραδεδεγμένη. Ὁ Κικέρων ἰσχυρίζεται, ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος συνέστη ὑπὸ τοῦ Σόλωνος «Primum constituit areopagitas». Τοιαύτη ἐστὶν ἡ γνώμη τοῦ Πλουτάρχου καὶ τῶν πλείστων ἱστορικῶν, οὓς συνεβουλεύθη. Τὸ σπουδαιότερον ἐπιχειρήματα τῶν πρεσβυόντων τὴν ἀνωτέρω γνώμην ἦτον ὅτι οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος οὐδένα ἀπολύτως ποιοῦνται λόγον περὶ τῶν ἀρεοπαγιτῶν. Ὁ Δράκων οὐδέποτε κατονομάζει αὐτούς, πάντοτε δὲ προκειμένου περὶ ἐγκλημάτων, τιμωρουμένων διὰ θανατικῆς ποινῆς ὀμιλεῖ, περὶ τῶν Ἐφετῶν.

Νομίζομεν μετὰ τοῦ Κ. Γροτίου καὶ σχεδὸν ὅλων τῶν νεωτέρων, ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος προϋπῆρχε πολὺ πρότερον τοῦ Σόλωνος. «Ἦτο, κατ' αὐτὸν, θεσμὸς πανάρχαιος ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων, εἰ καὶ ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ ἢ ἡ ἐνάσκησις τῶν ἔργων του ὑπέστησαν πολλὰς τροποποιήσεις.» Πλείστοι ὅσα ὑπάρχουσιν ἀποδείξεις ἐν τοῖς κλασικοῖς συγγραμμάσιν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης, καταδεικνύουσαι, ὅτι ὁ Σόλων περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὴν διατήρησιν τῆς βουλῆς τοῦ Ἄρειου πάγου. «Ἐν δ' οὖν ἰδιώτατον πάντων καὶ σεμνότατον, λέγει ὁ Δημοσθένης, τὸ ἐν Ἄρειῳ πάγῳ δικαστήριον, ὑπὲρ οὗ τσαῦτα ἐστὶν εἰπεῖν καλὰ παραδεδομένα καὶ μυθώδη ὧν αὐτοὶ μάρτυρες ἐσμέν, ὅσα περὶ οὐδενὸς ἄλλου δικαστηρίου» (1).

Ἐν ἔτει 743 π. Χ. ἐπέλθουσης ῥήξεως μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεσσήνης, οἱ Μεσσήνιοι προέβαλον νὰ ὑποβάλῃσι τὴν διαφορὰν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις δικαστήριον τοῦ Ἄρειου πάγου, ὅπερ ἐκ παλαιῶν ἐδίκαζε τὰς φονικὰς δίκας. Τέλος ἐν τινὶ νόμῳ τοῦ Σόλωνος, οὗ τὸ κείμενον μετέφερον ὁ Πλουτάρχος ὡς ἐναντίον τῆς δόξης αὐτοῦ, πρὸς ἣν ματαίως προσπαθεῖ νὰ τὸν συμβιάσῃ, γίνεται λόγος περὶ πολιτῶν Ἀθηναίων καταδικασθέντων ἐπὶ φόνῳ παρὰ τοῦ Ἄρειου πάγου πρὸς τῆς ἀρχῆς τοῦ Σόλωνος.

Θέλομεν ἐκθέσει διὰ βραχέων τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄρειου πάγου καὶ ὁποῖα ἦσαν τὰ πρῶτα αὐτοῦ καθήκοντα, διακρίνοντες πολλὰς περιόδους ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἀνάγοντες ὅσον οἶόν τε ἀκριβέστερον εἰς αὐτὰς τὰς διασθεσίας μαρτυρίας.

1. Ὁ Ἄρειος πάγος πρὸ τοῦ Σόλωνος.

Οἱ ἱστορικοὶ, οἱ θελήσαντες νὰ περιγράψωσι λεπτομερῶς τὸν ὀργανισμὸν, τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἄρειου

(1) Παναθηναϊκὸς § 153—154.

Πάγου πρὸ τοῦ Σόλωνος, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ἀπλᾶ συμπεράσματα. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος ἦτο συνέδριον ἀποκλειστικῶς συγκαίμενον ἐξ εὐπατριδῶν, ἀντιπροσωπευόντων τὴν ἀρχαίαν βουλὴν τῶν γερόντων, ἧτις ὑρίστατο εἰσέτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου. Ἐν σοβαραῖς περιστάσει διεφώτιζε διὰ τῆς γνώμης του τοὺς βασιλεῖς τὸ πρῶτον, μετέπειτα δὲ τοὺς ἄρχοντας. Ὅτε ἡ ἐξουσία τῶν ἀρχόντων περιωρίσθη καὶ κατέστησαν οὗτοι ὑπεύθυνοι, ἀναμφιβόλως ὁ Ἄρειος πάγος ἐζήτησε παρ' αὐτῶν λόγον. Πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐδίκαζε τοὺς φονεῖς ἐξω τῆς Ἀκροπόλεως, ἧτις ἦν ἀρχαία πόλις, ὅπως μὴ μολύνῃ τὸ ἄστυ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ἐπικατάρτου φονέως. Συνεδρίαζεν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἄρεως, καὶ ἀπεφάσιζεν ἀνευ αἰτιολογιῶν. Ὅπως ἀποσπᾶσσι τοὺς φονεῖς ἀποφάσεων ἀκάμπτων καὶ μετριάσσει τὴν ποινὴν διὰ τῆς παραδοχῆς ἐλαφρυντικῶν περιστάσεων ἐδέησε νὰ συστήσῃσι νέα δικαστήρια, τὸ Παλλάδιον, τὸ Δελφίνιον, τὸ Πρυτανεῖον. Ὑπῆρχε τῷ ὄντι ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἄρειου πάγου βωμὸς πρὸς τιμὴν τῆς ἀναιδείας ἰδρυθείς.

Παραδέχονται γενικῶς ὅτι ὁ Δράκων ἀφῆρσε παρὰ τοῦ Ἄρειου τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν τοὺς φονεῖς, ὑποβαλὼν αὐτούς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐφετῶν. Ὁ Ἄρειος πάγος περιωρίσθη λοιπὸν εἰς τὰ πολιτικά αὐτοῦ καθήκοντα. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη, καὶ τοι ὑποστηριζομένη ἐκ τινος χωρίου τοῦ Πολυδεύκου, δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀκριβῆς. Ἀδύνατον ἦτο ν' ἀφαιρέσῃ ὁ Δράκων τῆς βουλῆς συνδεομένην προνομίαν πρὸς ἀρχαίας παραδόσεις θρησκευτικῆς. Ὁ Αἰσχύλος εἰς τὰς Βύμενιδας του ἐπαναλαμβάνει πλειστάκις, ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος ἐνασκει δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν φονεῶν δυνάμει θείου ἀναμφισβητήτου δικαίου. Μάτην λέγουσι

μετὰ τοῦ Πλουτάρχου, ὅτι ὁ Δράκων, ὁ συντάξας τοὺς περὶ ἀνθρωποκτονίας νόμους, οὐδέποτε ἐμνημόνευσε τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἄρειου πάγου, εἰ ἢ πάντοτε ἐποιήσατο λόγον περὶ ἐφετῶν. Εἰς ταῦτα δύναται τις ν' ἀπαντήσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὁ Δράκων δὲν ἠσχολήθη περὶ τοῦ ἐκουσίου φόνου, ὃν ἀφῆκεν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς προγενεστέρας νομοθεσίας, περιορισθεὶς εἰς τὸν κανονισμὸν τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἀκουσίων φόνων, ἣν ἐνεπιστεύθη εἰς νέους ἄρχοντας. Προσθέτομεν δὲ ὅτι ἐπὶ Δράκοντος τὸ ὑψηλὸν περὶ οὗ πρόκειται σῶμα δὲν ἐκαλεῖτο εἰσέτι «ἡ ἐν Ἄρειῳ πάγῳ βουλὴ», ἀλλ' ἀπλῶς «βουλὴ.» Βραδύτερον δὲ μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Σόλωνος, ὅτε ἡ δημοκρατία εἶχε δύο βουλὰς, τὴν συγκαίμενην ἐξ ἀρχαίων ἀρχόντων καὶ τὴν τῶν Τετρακοσίων, κατέστη ἀναγκαία ἡ συμπλήρωσις τῆς ἀρχικῆς ἐπωνυμίας διὰ τῆς προσθήκης τοῦ τόπου, ὅπου ἡ ἀρχαία γερούσια συνεδρίαζεν.

Ὅτι δὲ ὁ Ἄρειος πάγος ἐξηκολούθησε νὰ δικάζῃ τὰς ἀνθρωποκτονίας, ἀποδεικνύεται τρανῶς, ὅτι κατὰ τινὰ νόμον ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ὁ Σόλων ἐξήρесе τῆς γενικῆς ἀποκαταστάσεως τοὺς πολίτας τοὺς καταδικασμένους ἐπὶ φόνῳ ὑπὸ τε τοῦ Ἄρειου πάγου καὶ τῶν ἐφετῶν. Αἱ καταδίκαι, ἄς ὑπ' ὅσιν αὐτοῦ εἶχεν ὁ νομοθέτης, βεβαίως θά ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον πρόσφατοι καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς προγενέστεροι τοῦ Δράκοντος, τουτέστι πρὸς τριακονταετίας συμβᾶσαι.

Ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς καὶ δικαστικῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ ὁ Ἄρειος πάγος εἶχε πρὸς τούτοις θρησκευτικὴν δικαιοδοσίαν.

(ἀκολουθεῖ)

ΑΣΠΑΣΙΑ ΔΑΜΠΡΙΔΟΥ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ

Ῥωσιστὶ μὲν συγγραφὴν ὑπὸ
ΚΩΝΣΤ. ΛΕΩΝΤΙΕΦ

Ἐξελληνισθὲν δὲ

ὑΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΩΠ

Μεταφράσαμεν ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ τὸ παρὸν διήγημα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ ΒΥΡΩΝΟΣ, συντομεύοντες αὐτὸ ἐν πολλοῖς, διότι εὕρομεν αὐτὸ, ἐν ταῖς παραδοξολογίαις του, περιέχον ἀττικὸν ἄλλας μὲν, ἀπεικονίζον δὲ ἐνιαχοῦ πιστῶς τὴν ἐναγχοῦ ἑλληνικὴν κοινωνίαν καὶ τὰ φρονήματα αὐτῆς καὶ τὰς πράξεις, ἐπεκτείνον δὲ τὰς εἰκόνας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἡπείρου. Τὸ διήγημα ἐδημοσιεύθη τὸ 1871 ἐν τῷ Ῥωσικῷ περιοδικῷ Ῥωσικὸς Ἀγγελιογράφος (Ruskii Wiestnik), καὶ συνεγράφη ὑπὸ τοῦ εὐφυοῦς κ. Λεωντιέφ, τοῦ γνωστοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς προξένου Ῥώσου, μὴ παύοντος δὲ τοῦ γράφειν διηγήματα, ἑλληνικὰς ἔχοντα ὑποθέσεις, ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δημοσιευθὲν, ὡς διαλαμβάνει τὸ ἐν Λονδίῳ Athaeneum, «ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ», ἐν ᾧ εἰκονίζεται πάλιν ὁ ἑλληνικὸς βίος καὶ ἡ πυρετώδης δραστηριότης τῶν Ῥώσων προξένων κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Τὸ μεταφραζόμενον νῦν περιλαμβάνεται εἰς πολυτόμῳ τινι συλλογῇ παντοίων Ῥωσικῶν δημοσιεύσεων περὶ Ἑλλάδος γενομένων ἐν Ῥωσίᾳ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν, συλλογῇ δωρηθεῖσαν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τὸ προπαρελθὸν ἔτος ὑπὸ τοῦ ὄντως φιλέλληνοσ κ. I. Πετρῶφ ἐκ Μόσχας, διατρανώσαντος ἐν αὐταῖς ἀκραίφῃ τῷ ὄντι ζῆλον ὑπὲρ παντός ὅ,τι ἑλληνικόν, καὶ ἀποδείξαντος οὕτως

ὅτι οὐ πάντες ἐν Μόσχᾳ θύουσιν τῷ Πανσλαυσιμῷ (1).

Ἀρχόμεθα τοῦ διηγήματος.

Α'

Ὁ Ἀλκιβιάδης Ἀσπρέας ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ, ἐξεπαιδεύθη δὲ ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ διέτριψε κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη. Ἦν εἰκοσιπενταέτης, ὅτε ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἡπειρον καὶ νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον τίνι τρόπῳ διάγουσιν οἱ ὁμογενεῖς καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἤκουε νὰ λέγωσι κύκλῳ του πολλὰ καὶ ποικίλα περὶ ὀρθοδοξίας, περὶ Τουρκίας, περὶ τοῦ πεφωτισμένου δεσποτισμοῦ τῶν Ἀγγλων, περὶ τῆς Ῥωμάρας προπαγάνδας κτλ. κτλ.

(1) Τὸ δῶρημα τοῦτο ἐλήφθη ὑπὸ τῆς ἐφορείας τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ ἀλλεπάλληλαι τῶν ἐφόρων ἀλλαγαι, ὅπως ἄλλοτε τῶν ὑπουργείων, ἐκράτουν τὰ πάντα μετέωρα καὶ ἀνώμαλα. Διὸ ἐβράδυνε καὶ ἡ πρὸς τὸν κ. Πετρῶφ ἀπάντησις εἰς τὴν δωρητήριον ἐπιστολήν του, γεγραμμένην ἑλληνιστῶ, ἀλλ' ἦν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν. Ἐφ' ὃ καὶ ὁ ἑλληνοφρων Ῥώσος δὲν ἐδίστασε νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀπορίαν καὶ πῶς τὴν δυσἀρέσειάν του. Ὅτε δὲ τέλος ἔλαβε τὴν ποθουμένην ἀπάντησιν τῆς ἐφορείας, ἔξαλλος ἐκ τῆς χαρᾶς, ἔγραψεν, ἑλληνιστῶ πάντοτε, μεταξὺ ἄλλων αὐτολεξεῖ καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἦ ἐπιστολή της μοὶ παρέχει νέας δυνάμεις νὰ ἐξακολουθῶ καὶ τρέφω τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν καὶ ἔρωτα πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἐῖθε δὲ ὁ θετός δάκτυλος γίνῃ ἀρωγός του καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν προτέραν δόξαν καὶ μεγαλεῖον. Μένω, ὁ διακαέστατα ἀγαπῶν τὸ ἑλλ. ἔθνος ΙΩΑΝ. ΠΕΤΡΩΦ. Ἐν Μόσχῃ, τὴν 9 Μαρτίου 1876.» Εἰ καὶ Ῥωσίζει τὴν φράσιν, ἀλλ' ὁ ἀρίτεμος ἀνὴρ ἐκφράζει ἀληθῶς τὸν ὑπὲρ Ἑλλάδος ζῆλόν του δι' ἐνθέρμων φράσεων. . . ἐν ἔτει 1876.

συνεχέστερον δὲ πάντων ἤκουεν, ἐν τῇ οἰκίᾳ του, νὰ γίνεται λόγος περὶ μακρονήσους, μεγάλης, ψυχρᾶς χώρας, ἐφ' ἧς ἄρχει ἰσχυρὸς βασιλεὺς, καὶ ἐν ἧ ὁ λαὸς προσεύχεται πρὸς Θεὸν, ὅπως ὁ γηραιὸς πατήρ του, ὅπως ὁ ἴδιος αὐτὸς κλπ. κλπ.

Οὐ μακρὰν τῆς πόλεως Κερκύρας, ἐπὶ ὑψώματος, κεῖται τὸ χωρίον Γαστουρι, πρὸς ὃ φέρει τὸν ξένον ἀμαξίτη ὁδὸς, μέσῳ ἀτελευτήτων ἐλαιοδένδρων, καὶ ὅπου τὸ κύριον ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων, — ἐφθῶν, νέων, γερόντων, — εἶναι ἡ ἀργία, ἡ ἐν καφεναίῳ πανήμερος διατριβὴ καὶ αἱ πολιτικαὶ, ἰδίως ὅμως, αἱ θρησκευτικαὶ συζητήσεις. Οἱ δὲ παῖδες, πάντοτε ῥοδόχροοι, πάντοτε εὐθυμοὶ, τρέχουσιν ἐπὶ ὄλην ὥραν κατόπιν τῆς ἀμάξης ὑμῶν, κραυγάζοντες: «Μισὸ ὄβολο, ἀφέντη, μισὸ ὄβολο!»

Εἶπομεν ὅτι οἱ Γαστουριῶται, (ὡς οἱ πλείστοι Κερκυραῖοι) διάγουν ἐν ἀργίᾳ, διότι ἐργάζονται δι' αὐτοὺς τὰ ἐλαιόδενδρα.

— Τὰ ἐλαιόδενδρα, κύριε, εἶναι ὁ ἐχθρὸς πάσης ἐργασίας καὶ προόδου, λέγει τῷ Κερκυραίῳ Ἑλλήν λόγιος.

— Ναισκε, ἀφέντη, ἀπαντᾷ ὁ Ἐπτανήσιος χωρικός, ἀλλὰ μειλίχαιτερον λαῶν τοῦ Ἑλληνος λογιωτάτου, ἀλλὰ θὰ σ' ὀρίσω τὰ βαρτάτζιά των, καὶ ἐκτείνεται, περιγράφων πάντα τὰ προτερήματα τοῦ ἐλαιοδένδρου, χωρὶς ν' ἀποσιωπήσῃ καὶ τὰ προτερήματα, καὶ εἴ τι ἄλλο, τῆς ἐλαίας, τῆς πορτοκαλαίας, τῆς ἀμπέλου κτλ.

Παρὰ τὸ τερπνὸν τοῦτο χωρίον τοῦ Γαστουρίου ἦν ὁ οἶκος καὶ τὸ κτῆμα τοῦ γέροντος Ἀσπρέα, πατὴρ τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Ἐν Κερκύρᾳ, οἱ χωρικοὶ δὲν ἔχουν σχεδὸν ἴδιαν γῆν. Εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ συλλέγωσι τὰς ἐλαίας (1) διὰ τὸν κύριον τοῦ

(1) Τὰς ὁποίας, συνήθως, ἀφίνουσιν, ἵνα πείσωσι μόναι ἐκ τῶν δένδρων. Σ. τ. Μ.

κτῆματος, λαμβάνοντες αὐτοὶ τὸ ἥμισυ τοῦ καρποῦ, ἀλλ' ὅταν ὁ καρπὸς λείψῃ, τί θὰ λάβωσι κύριοι καὶ χωρικοὶ; Ὅθεν καὶ ὁ γέρον Ἀσπρέας, ἐκ τε τῶν δυσχερειῶν τούτων καὶ ἐξ ἄλλων ἀτυχῶν ἐπιχειρήσεων του, εἶδε τὴν περιουσίαν του ἐξαντληθεῖσαν.

Ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ του εἶχεν ὑπανδρευθῆ Ἀθηναῖον τινὰ καὶ ἔπρεπε νὰ προικισθῆ καλῶς. Ὁ μεγαλύτερος υἱὸς του ἤξανε ἐἰς ἡλικίαν, καὶ ὁ πατὴρ ἐπεθύμει, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἀρχόντων, νὰ στείλῃ αὐτὸν νὰ σπουδάσῃ εἰς Εὐρώπην, ἢ καὶ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις πανεπιστήμιον εἶχε δὲ καὶ ἄλλα τέκνα.

Ἦλθεν ἡ πεπωρωμένη στιγμή τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀλφρέδου ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἐνώσεως τῆς Ἐπτανήσου, ὅτε ὁ γέρον Ἀσπρέας ἐκηρύχθη οὐχὶ μὲν ὑπὲρ τοῦ Ἀγγλοῦ Ἀλφρέδου, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, συζητῶν, ἐνεργῶν, θυσιαζῶν, τὸ κατὰ δύναμιν, ὅπως ἐκλείψωσι τῆς Ἐπτανήσου οἱ φέροντες τὰς ἐρυθρὰς στολὰς, ἀς δὲν ἀνήχετο, ὡς ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἐπτανήσιοι, οἱ φρονούντες τοὺς Ἀγγλοὺς τυράννους, ἀθρήσκους, πατσιφίκοις. Ἀπῆλθον τέλος οἱ Ἐγγλέζοι, ἀλλ' ὁ Ἀσπρέας ἔγεινε πενέστερος. Ἡ δημοκρατικὴ Ἑλλὰς ἐχορήγησε τοῖς χωρικοῖς πλείονα δικαιώματα καὶ μείζονα ἀνεξαρτησίαν δὲν ὑπῆρχον πλέον μυλόρδοι, ἵνα ζωογονῶσι τὰς συναλλαγὰς. Ὁ γέρον ἐστέναζεν, ἀλλὰ δὲν ἐμεμψιμοῖρει.

— Ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἰσχυρὰ ἡ ὀρθόδοξος Ῥωσία μας, ἔλεγεν ὁ Ἀσπρέας, καὶ ὅλα θὰ ὑπάγουν καλά.

— Πλὴν τί κοινὸν κυνὶ καὶ βαλανεῖῳ, τῇ Ῥωσίᾳ καὶ ἡμῖν; ἠρώτων αὐτόν ἡ Ῥωσία εἶναι τόσον μακρὰ. . .

— Λατρεύομεν τὴν αὐτὴν ὀρθόδοξον πί-

στιν, τὸ γνωρίζεις ἄνθρωπε, ἀπεκρίνετο ὁ γέρον (1).

Ὁ Ἀλκιβιάδης παρὰ τοιοῦτω πατρὶ ἠλικιούτο, καὶ ἐν Κερκύρα πάντες οἱ τῆς ἠλικίας τοῦ Ἀσπρέα, οἷας δὴ ποτε κοινωνικῆς τάξεως, ἦσαν ἔνθερμοι ῥωσολάτραι.

Τοιοῦτοι ἄνθρωποι ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐν Ἑσπανίῳ, πλείστοι δὲ τῶν νέων συμμερίζονται τὰς δοξασίας των. Ἡ κατοχὴ τῶν βῶσων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἀφῆκεν ἀρίστας καὶ προσφιλεστάτας ἀναμνήσεις, καὶ ἐντεῦθεν ἡ δεδικοιολογημένη ἀγάπη τῶν κατοίκων πρὸς τὴν ὀμόθησκον Ῥωσίαν.

(ἀκολουθεῖ)

ΑΙ

ΕΝ ΟΛΥΜΠΙΑ: ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

ΛΟΓΟΣ

Ἀπαγγελλεῖς τῇ 15 Δεκεμβρίου 1876, κατὰ τὴν ἐνταξιν τῶν συνεδριάσεων τῆς ἐν Ῥώμῃ γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς

ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ

B. ΕΛΒΙΚ

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 480 π.Χ. ὁ περσικὸς στρατὸς, ἀφοῦ ἐξέβιασε τὴν δίοδον τῶν Θερμοπυλῶν, ἐνθα μία δρᾶξ Σπαρτιῶν ἀντετάχθη ἡρωϊκῶς ἀλλ' ἀνωφελῶς κατ' αὐτοῦ, εἰσέδυσεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος· ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἤθελε κατακλυσθῆ ὑπὸ τῶν ἀσιατικῶν ὀρδῶν ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Τότε προσήγγισαν εἰς τὸ περσικὸν στρατόπεδον Ἀρκιάδες

(1) Ὁ βῶσος συγγραφεὺς θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἀσπρέα τὴν φράσιν «τὴν αὐτὴν ἑλληνορωσικὴν ἐκκλησίαν», διότι οὕτως οἱ βῶσοι ὀνομάζουσι τὴν θρησκείαν των.

τινες δραπεταί, οἵτινες προσεφέρθησαν εἰς τὸν διοικοῦντα τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, ὅπως καταταχθῶσιν εἰς τὸν περσικὸν στρατόν. Ὡδηγήθησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐπωφελήθη τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως πληροφορηθῆ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως τῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἐρώτησιν τί ἔπραττον ἤδη οἱ Ἕλληνες, οἱ δραπεταί ἀπήντησαν: «Τελούσιν οὗτοι τὴν ἐορτὴν τῶν Ὀλυμπίων.» Ἡρώτησε τότε ὁ βασιλεὺς εἰς τί συνίστατο ἡ ἐορτὴ ἐκείνη, καὶ οἱ Ἀρκιάδες ἀπεκρίναντο, ὅτι κατ' αὐτὴν προὔκειτο κυρίως περὶ δρόμου καὶ ἄλλων ἀγῶνων. Ὁ θαυμασμὸς δὲ τῶν Περσῶν ἐκορυφώθη, ὅτε, ζήτησαντος τοῦ Ξέρξου νὰ μάθῃ ὅποια ἦσαν τὰ βραβεῖα τῶν ἀγῶνων ἐκείνων, τῷ ἀπήντησαν, ὅτι εἰς τοὺς νικητὰς ἐδίδετο στέφανος ἐλαίας. Τότε εἰς τῶν παρευρισκομένων αὐλικῶν, στρεφόμενος πρὸς τὸν Μαρδόνιον, στρατηγὸν τῶν Περσῶν, ἀνέκραξε: «Μαρδόνιε! ἐναντίον ποίων φοβερῶν ἐχθρῶν μᾶς ὠδήγησας, ἐχθρῶν, οἵτινες ἀγωνίζονται, οὐχὶ ὅπως ἀποκτήσωσι χρυσὸν ἢ ἀργυρον, ἀλλ' ὅπως βεβαιωθῆ ἡ ἀνδρική ἀρετὴ των!»

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, ὅπερ μετεβίβασεν ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος, καὶ ἂν θεωρηθῆ ἐπιπόνημα, εἶναι ἀξίον νὰ μνημονεύηται ὑπὸ παντὸς, ὅστις πραγματεύεται περὶ τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας, καθὸ μαρτυροῦν τρανώτατα τὴν σπουδαιότητα, ἣν οἱ Ἕλληνες ἀπένεμον εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Ὀλυμπίων, ἐν ταύτῳ δὲ τὴν μεγίστην ἀντίθεσιν, ἣτις ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ ὀνομαζομένου πραγματισμοῦ (realisme) τῶν βαρβάρων καὶ τοῦ ἀντιθέτου ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις εἰς ὀλίγους ἐτέρους θεσμοὺς ἐξεδηλοῦτο τοσοῦτον λαμπρῶς, ὅσον εἰς τὴν ἐορτὴν ἐκείνην.

Ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ ἰδανικότης ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ ἀρμονικῇ ἀναπτύξει τῶν φυσικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ

ἐορτὴ τῶν Ὀλυμπίων, τελουμένη κατὰ τετραετίαν, μᾶς ἀποδεικνύει ἐναργῶς πόσον οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὴν ἰδανικότητα ταύτην. Ἀφοῦ οἱ κήρυκες τοῦ Διὸς ἤθελον διαβῆ τὰς θύρας τῆς Ἀλτεως, ἦτοι τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τῆς Ὀλυμπίας, ὅπως κηρύξωσιν ὅτι μετὰ ἓνα μῆνα ἤθελον ἀρχίσει ἡ ἐορτὴ, ἐν τῇ πολιτικῶς χωριζομένη Ἑλλάδι, κατέπαυεν ὁ πόλεμος καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θείας εἰρήνης, ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου τὰ πλήθη τῶν Ἑλλήνων ἐφθانون εἰς Ὀλυμπίαν, ὅπως βεβαιώσωσιν, ὅτι ἀποτελοῦσιν ἐν καὶ μόνον ἔθνος ἐνούμενον διὰ τῆς λατρείας τοῦ ὠρχίου.

Ἐθαυμάζοντο ἐκεῖ οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, οὓς ἐξετέλει τὸ ἄνθος τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Προσεφέρετο τὸ λαμπρὸν θέαμα τῶν δρόμων, τῶν τεθρίππων ἀρμάτων. Οἱ ἀθάνατοι ὕμνοι τοῦ Πινδάρου ἀντήχουν εἰς τὴν μὴν τῶν νικητῶν. Ἐκεῖ ὁ Ἡρόδοτος ἀνέγνωσε τὰ πρῶτα βιβλία τῆς ἱστορίας του. Ἄλλ' ἡ αἴγλη, ἣν ἡ ἐορτὴ ἐπέχυνεν ἐπὶ τῆς Ὀλυμπίας, δὲν ἦτο παροδική· διότι οἱ κάτοικοι τῆς Ἡλίδος καὶ ἄλλων κρατῶν, ἡμιλλῶντο νὰ ὠραῖσωσι τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀλφειοῦ διὰ λαμπρῶν μνημείων, καὶ νὰ καταστήσωσι τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ του. Ὁ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ὀλυμπίας στρέφων τὸ βλέμμα κάτω πρὸς τὴν πεδιάδα, ἐβλεπεν ὀλόκληρον σχεδὸν λαβύρινθον ἀρχιτεκτονικῶν καὶ ἀλληγορικῶν μνημείων. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου ἐφαίνετο ὑψηλὸν ἐπίπεδον, ἐφ' οὗ ὑπῆρχον τὰ οἰκοδομήματα, ἅτινα ἡ Σικυῶν, ἡ Ἐπίδαμνος, ἡ Σίβαρις καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἀνήγειρον, ὅπως ἐντὸς αὐτῶν ἐκθέσωσι τὰ δημόσια ἢ ἰδιωτικά δῶρα τὰ ὅποια ἔστελλον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν αἱ πόλεις αὐταί. Ἀνατολικώτερον ἐξετείνοντο, εἰς ὠσειδῆς σχῆμα, τὸ στάδιον καὶ τὸ ἵπποδρόμιον· ἐνῶ πρὸς μεσημβρίαν ἠγείρετο ἐπὶ

τοῦ θεάτρου καὶ τῶν ναῶν τῆς Ἡρας τὸ λαμπρὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε τὸ ἐξάισιον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου. Ἡ ἱερὰ ὁδὸς, ἣτις κατὰ τὸ μέσον ἔκοπτε τὴν Ἀλτιν καὶ αἱ ἄλλαι ὁδοὶ, αἵτινες ἐκ ταύτης διεκλαδοῦντο, ἐστολίζοντο δι' ἀγαλμάτων τῶν νικησάντων ἀθλητῶν, διὰ τεθρίππων, τριπόδων καὶ ἄλλων ἀναθημάτων. Ἡ ποικιλία δὲ αὕτη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῶν πλαστικῶν ἔργων ἠῶξεν ἐκ τῶν ἀρχαίων δασῶν, τῶν ἐλαιῶν, τῶν πλατάνων καὶ τῶν αἰγείρων, τῶν περιβαλλόντων τοὺς ναοὺς. Πρὸς μεσημβρίαν ὁ Ἀλφειὸς, πρὸς δυσμὰς ὁ Κλάδαος περιεζώννουν τὴν Ἀλτιν, διὰ κυανοῦ πλαισίου· οἱ ποταμοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες τότε δὲν ἦσαν τελματώδεις, διαυγεῖς καὶ ὑπερήφανοι ἔρρεον εἰς τὴν πλησίον θάλασσαν.

Ἐπειδὴ ἡ Ἀλτις, ὠραῖσθεισα καθ' ὃν τρόπον ἀνέφερον, ἀπετέλει τὸ λαμπρότερον μνημεῖον τῆς τέχνης καὶ συγχρόνως τὸ πλουσιώτερον ἀρχεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, πρὸ πολλοῦ χρόνου, ἡ ψυχὴ τῶν λάτρων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἐστρέφετο πρὸς τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον ἐπέπρωτο νὰ κρύψῃ τόσους θησαυροὺς. Ἡ ἐπιχείρησις ἀνασκαφῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἦτο ἡ προσφιλέστατος ἰδέα τοῦ Οὐίγκελμαν. Κατὰ τὸ ἔτος 1829 οἱ Γάλλοι ἐποίησαντο δοκιμὰς τινὰς δι' ἃς ἀντημεῖφθησαν ἀνευρόντες τὰς ἡδὴ ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λυὸν εὑρισκομένας δύο μετόπας. Ἄλλ' εἰς τὴν γενεάν μας μόνον ἐπιφυλάσσεται ἡ ἐλπίς νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενον τὸ σχέδιον συστηματικῆς ἀνασκαφῆς τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας. Θέλει δὲ ἀποτελέσει ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ ἢ συνθήκη, ἣν ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις συνῆψε μετὰ τῆς ἑλληνικῆς τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1874, δι' ἧς ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα ν' ἀνασκάψῃ ὀλόκληρον τὴν πεδιάδα τῆς Ἀλτεως. Αἱ ἐργασίαι ἤρχισαν τὸν Ὀκ-

τόβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἤδη καλύπτοντας τὴν πεδιάδα τῆς Ἀλτῆως σωροὺς λίθων, ὑπῆρχεν ὠρισμένον σημεῖον εἰς ὃ εὐρίσκειτο ὁ ναὸς τοῦ Διός, ἐλήφθη τὸ μέτρον ἢ ἀποχωρισθῶσι κατὰ πρῶτον τὰ ἐρείπια τοῦ οἰκοδομήματος ἐκείνου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὄρυξαν πῆριξ τέσσαρας τάφρους, αἵτινες ἐπεκταθεῖσαι μέχρι τῆς κοίτης τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Κλαδαίου, ἐχρησίμευσαν συγχρόνως ὅπως εἰς αὐτὰς χύνονται τὰ ὕδατα τοῦ ἤδη τελματώδους ὑποστρώματος. Συμπληρωθέντων τῶν τάφρων, ἡ ἀνασκαφὴ προὐχώρησε πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Ἀριστος δὲ οἰωνὸς διὰ τὴν ἐκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως ὑπῆρξεν, ὅτι τὸ πρῶτον γλυπτικὸν ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη, ἦτον ἄγαλμα τῆς Νίκης. Ἡ κολοσσιαία μορφή εὐρίσκειτο ἐπὶ βάσεως ὑψηλῆς, περίπου πέντε μέτρων, ἐχούσης σχῆμα βράχου. Ἡ ἐπίνοια, ἐὰν ἰδίως ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ ἄγαλμα ἐγλύφη ἐκ μαρμάρου, εἶναι τολμηροτάτη. Ὁ τεχνίτης παρέστησε τὴν θεὰν καθ' ἣν στιγμὴν ἵπταται. Ὁ ἀριστερὸς ποὺς εἶναι μετέωρος, ἐνῶ ὁ δεξιὸς δίδει τὴν τελευταίαν ὄθησιν εἰς τὴν βάσιν τοῦ βράχου. Ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς κινήσεως σείεται πρὸς τὰ ὀπίσω ὃ μὲ πλατείας πτυχὰς χιτῶν, ὅφ' ἂς διαφαίνεται ἡ ἐξαισία καλλονῆ τοῦ σώματος τῆς θεᾶς. Διὰ τῆς, ἤδη ἀπολεσθείσης, ἀριστερᾶς χειρὸς ὕψου στέφανον ἢ ἄλλο τι σύμβολον τῆς νίκης. Ἡ ἰδέα λοιπὸν, ἣν ὁ τεχνίτης ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ, εἶναι ὅτι ἡ Νίκη ἵπταται ἀπὸ τῶν βράχων ὅπως χαιρετίζῃ τὸν Δία, τὸν διαμένοντα εἰς τὸν πλησίον ναόν.

Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀγάλματος εἶναι γεγλυμμένη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: «Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ναυπάκτιοι ἀφιερῶσι τὸ ἄγαλμα τοῦτο, κατασκευασθὲν ἐκ τῶν λαφύρων τῶν ἐχθρῶν. Ἐγένετο ὑπὸ Παλωνίου

τοῦ Μένδου, ὅστις ἔλαβε τὸ βραβεῖον, κατασκευάσας καὶ τὰ ἀρωτήρια τοῦ ναοῦ.» Τὸ ἄγαλμα λοιπὸν ἐπεξεργάσθη ὁ γλύπτης Παλώνιος, γεννηθὴς ἐν Μένδῃ πόλει τῆς Πελλήνης, ἀφιέρωθη δὲ ὑπὸ τῶν Ναυπακτιῶν καὶ Μεσσηνίων ὁμοῦ. Τούτου ποιεῖται μνησίαν ὁ Πausanias ἐν τῇ περιγησίῃ του τῆς Ὀλυμπίας, ἀναφέρει δὲ ὅτι ἐκυκλοφόρουσαν δύο διάφοροι γνώμαι ὡς πρὸς τὴν αἰτίαν, ἣτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ ἀγάλματος τούτου. Ἡ ἀβεβαιότης δὲ αὕτη ἰκανῶς ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀοριστίας, μεθ' ἧς εἶναι συντεταγμένη ἡ ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφή. Ἐνῶ δηλαδὴ τοιοῦτου εἶδους ἐπιγραφαὶ γενικῶς ἀναφέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ ἠττηθέντος λαοῦ, καὶ συχνάκις ἀκόμη καὶ τὴν θέσιν ἐνθα ἔλαβε χώραν ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη, ἡ βᾶσις τῆς Νίκης τοῦ Παλωνίου μόνον ἀορίστως κάμνει μνησίαν περὶ ἐχθρῶν. Ἐκ τῆς μοναδικῆς ταύτης περιπτώσεως προέκυψε διχογνωμία ὡς πρὸς τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐπιγραφῆς. Ἴσως πρόκειται, οὕτως εἰπεῖν, περὶ περιληπτικῆς ἐπιγραφῆς, ἣτις δηλαδὴ ἀνεφέρετο οὐχὶ εἰς μίαν νίκην ἀλλ' εἰς πολλὰς στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας κατὰ διαφόρων ἀντιπάλων. Ἐνδέχεται, ἐξ ἄλλου, διαρκούντος τοῦ χρόνου ὅστις παρῆλθεν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς νίκης μέχρι τῆς προσφορᾶς τοῦ ἀναθηματικοῦ δώρου, αἱ σχέσεις τῶν νικητῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων ἀντιπάλων νὰ μετεβλήθησαν καὶ ἴσως ἐφείσθησαν αὐτῶν, μὴ θελήσαντες νὰ τοὺς ἐξευτελίσωσιν ἀναγράφοντες τὸ ὄνομα των ῥητῶς. Ἀλλ' ὅπως δὴποτε ἂν κρίνῃ τις τὸ πρᾶγμα, φαίνονται ἐσφαλμένοι ἀμφότεραι αἱ γνώμαι, ἂς ὁ Pausanias μνημονεύει ὡς πρὸς τὸ θετικὸν γεγονός, ἔνεκεν τοῦ ὁποῦ ἀνηγέρθη τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνο. Οἱ Μεσσήνιοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι τὸ ἄγαλμα ἀφιέρωθη μετὰ τὸ γεγονός τῆς Σφακτιρίας, ὅπου οὗτοι, τὸ ἔτος 425 ἐβόηθησαν τοὺς Ἀθηναίους νὰ

αἰχμαλωτίσωσι 300 Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ τότε δὲν ἐξηγεῖται πῶς εἰς τὴν ἀφιέρωσιν ἔλαβον μέρος οἱ Ναυπάκτιοι, οἵτινες δὲν ἀναφέρονται ἐν τῇ λεπτομερεστάτῃ περιγραφῇ, ἣν ὁ Θουκυδίδης κατέλιπεν ἡμῖν περὶ τοῦ συμβάντος ἐκείνου. Καὶ ἡ ἑτέρα δὲ γνώμη, ὅτι τὸ ἄγαλμα ἀφιέρωθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Οἰνιάδος (Oiniadai), συμβᾶσαν τὸ ἔτος 454, φαίνεται ἐσφαλμένη, ὡς ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ ἀγάλματος, ὅστις, ὡς ἀέσως κατωτέρω θέλομεν ἴδει, εἶναι ἐποχῆς μεταγενεστέρης. Ἐν τῇ αἰαυτῇ περιπτώσει, ἀφοῦ οἱ ἀρχαῖοι διετέλουν ἐν ἀβεβαιότητι, ὡς πρὸς τὴν ἰδιαίτην αἰτίαν τῆς ἀφιερῶσεως, εἶναι λογικὸν ἢ ἀπέχωμεν καὶ ἡμεῖς οἶας δὴποτε εἰκασίας.

Ἀπεναντίας, μετ' ἐντελοῦς βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν σχολὴν τοῦ ἀγάλματος, τὸ ὁποῖον δεικνύει μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὰ γλυπτικὰ ἔργα τοῦ Παρθενῶνος, ὑπερέχον μόνον αὐτῶν κατὰ τὴν ἀμφίεσιν, οὕσαν λεπτοτέραν τῶν ἀγαλμάτων τοῦ ἀθηναϊκοῦ ναοῦ. Ὁ Παλώνιος λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ ἀνήκη εἰς ἄλλην σχολὴν ἢ εἰς τὴν τοῦ Φειδίου. Ἡ γνώμη δὲ αὕτη ἐντελῶς συμφωνεῖ καὶ μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Μένδης, ὅπου ὁ τεχνίτης εἶχε γεννηθῆ. Διότι ὀλίγον μετὰ τὸ ἔτος 470 αἱ πόλεις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἐφ' ἧς ἔκειτο ἡ Μένδη, συμπεριελήφθησαν εἰς τὴν Δηλιακὴν ὁμοσπονδίαν, ἧς αἱ Ἀθῆναι εἶχον τὴν ἡγεμονίαν. Ἡ ἐπὶ τῆς Μένδης ἰδίως ἀττικὴ ἐπιρροὴ ἦτο μεγάλη. Ἐνῶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων αὐτῆς εὐρίσκειται τὸ ἀρχαῖον Ἴονικὸν Μένδη, εἰς τὰ νομίσματα μεταγενεστέρης ἐποχῆς φαίνεται ὁ ἀττικὸς τύπος «Μένδης». Καὶ ἡ ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς Νίκης ἐπιγραφή εἶναι συντεταγμένη οὐχὶ ἐν τῇ Ἴονικῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀττικῇ διαλέκτῳ. Οὕτω μοι φαίνεται πιθανόν, ὅτι καὶ τὸ ἀλφάβητον τῆς ἐπιγρα-

φῆς εἶναι ἀττικόν. Ἄν δὲ τοῦτο ἔχγηται ἀληθείας, τότε προκύπτει, ὅτι ἡ ἀφιέρωσις τῆς ἐπιγραφῆς ἐγένετο περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ πέμπτου καὶ τὰ πρῶτα τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Διότι ἡ ἐπιγραφή διακρίνει κατόπιν τὸ ω καὶ τὸ ο, τὸ η καὶ τὸ ε, νεωτερισμὸς οὗτος, ἐπισήμως εἰσαχθεὶς εἰς τὸ ἀττικὸν ἀλφάβητον, τὸ ἔτος 403 π.Χ. Μετὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην συμφωνεῖ καὶ ὁ ἀόριστος τρόπος, μεθ' οὗ ὀρίζονται οἱ ἠττηθέντες. Ἐπειδὴ, εἰ καὶ δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ θετικῶς ἡ μάχη, εἰς ἣν ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφή, οὐχ ἦττον εἶναι βέβαιον, ὅτι οἱ ἠττηθέντες ἦσαν οἱ Σπαρτιάται, διότι καθ' ὄλον τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ναυπάκτιοι συνεμάχουν μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν ὁμοσπόνδων των. Ἄν δὲ αὐτοί, κατὰ τὸ τέλος τοῦ πέμπτου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἀφιέρωσαν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀναθηματικὸν δῶρον, δι' ἧτταν, ἣν ὑπ' αὐτῶν ὑπέστησαν οἱ Πελοποννησῖοι, ἄριστα ἐξηγεῖται ἐκ τῆς μεταβληθείσης πολιτικῆς καταστάσεως, πῶς οὗτοι ἀπέσχον νὰ ὀρίσωσιν ὀνομαστὶ τοὺς ἠττηθέντας. Διότι ἀφοῦ κατὰ τὸ ἔτος 404 αἱ Ἀθῆναι παρεδόθησαν εἰς τὸν Λύσανδρον ἢ Σπαρτιατικὴ ἐξουσία ἐβάρυνεν ἐφ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἦτο δὲ φρόνιμον νὰ μὴ ἐρεθίσωσι τὸν δεσπόζοντα λαόν.

(ἀκολουθεῖ)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΒΟΥΡΓΕΡ

Ἐν τῇ καθομιλουμένῃ ἑλληνικῇ γλώσσῃ.

Ὁ σύλλογος ΒΥΡΩΝ ἐν μιᾷ ἐκ τῶν τοῦ προλαβόντος μηνὸς συνεδριάσεων αὐτοῦ ὠνόμασεν ἐπίτιμον μέλος αὐτοῦ τὸν διακεκριμένον ἑλληνιστὴν καὶ ἐνθερμον φιλέλληνα Διονύσιον Βούργερ, καθηγητὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Amersfoort τῆς Ὑλλανδίας, εἰδότα κατὰ βάθος οὐχ ἥττον τὴν καθομιλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, εἰς ἐνδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ σοφὰς συγγραφὰς καὶ τελευταῖον τὴν ἔκδοσιν γραμματικῆς τῆς καθομιλουμένης ἑλληνικῆς.

Λαβὼν ὁ ἐπιφανὴς καθηγητὴς τὸ ψήφισμα τοῦτο τοῦ συλλόγου ΒΥΡΩΝΟΣ μετ' ἐπιστολῆς τοῦ προέδρου αὐτοῦ κ. Θεόδωρου Φλογαῖτου, μεθ' οὗ διετίθει εἰς σχέσεις ἀλληλογραφίας ἐξ ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, ἔστειλεν αὐτῷ ἐπιστολὴν ἐν τῇ καθομιλουμένῃ γλώσσῃ, ἧς τὴν δημοσίευσιν ἐθεωρήσαμεν οὐ μόνον ὑπαγορευομένην ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν ἔγκριτον φιλέλληνα εὐγνωμοσύνης, ἀλλὰ καὶ μέλλουσαν νὰ κοσμήσῃ τὰς στήλας τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ.

Ἴδου ἡ πρὸς τὸν κ. Φλογαῖτην ἐπιστολὴ τοῦ σοφοῦ ἀνδρός :

Κύριε σοφώτατε καὶ ἐντιμότατε !

Με μεγάλην χαρὰν ἀνέγνων τὴν ἐπιστολήν σας καὶ προθυμότερα δέχομαι τὴν τιμὴν τὴν προσενεχθεῖσαν εἰς ἐμὲ, μ' ὅλον ὅτι ὁμολογῶ ὅτι εἶναι μεγαλητέρα παρ' ὅτι ἔκαμα. Εὐθυμὸς κατανοῶ τὴν προκοπὴν τῆς ἡγαπημένης Ἑλλάδος καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μου εὐχομαι τὴν μεγαλωτάτην εὐδαιμονίαν τῆς. Εἶναι βεβαία ἀπόφασίς μου νὰ

προσκαρτερῶ νὰ διδάσκω τοὺς συμπολίτας μου τὰ καλὰ τῆς γλώσσης καὶ τῆς φιλοπατρίας τῶν Ἑλλήνων.

Με πᾶσαν εὐχαριστίαν καὶ προσοχὴν
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΒΟΥΡΓΕΡ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΡΙΣΠΗ

Ὁ φιλέλληνας πρόεδρος τῆς ἰταλικῆς βουλῆς κ. Κρίσπης, ὀνομασθεὶς ἐπίτιμον μέλος τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου ΒΥΡΩΝΟΣ, ἀπέστειλεν εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ συλλόγου, ἐν ἧ' ἐκδηλοῦνται ζωηρῶς τὰ φλέγοντα αὐτὸν φιλελληνικά αἰσθήματα. Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, γαλλιστὶ γεγραμμένης, ἐθεωρήσαμεν πρέπον νὰ καταχωρίσωμεν μετάφρασιν ἑλληνικὴν εἰς τὰς στήλας τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν συγγραμματος, ἀποδίδοντες φόρον τιμῆς εἰς τὸν εὐγενῆ τῆς Ἰταλίας φιλέλληνα.

Ἴδου ἡ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς :

Κύριε πρόεδρε !

Ἐλαβον τὴν πράξιν τῆς 30 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔ., δι' ἧς ὁ φιλολογικὸς σύλλογος Ἀθηνῶν, ὅστις φέρει τὸ εὐκλεῆς ὄνομα τοῦ Βύρωνος, με ὠνόμασεν ὁμοψήφως ἐπίτιμον αὐτοῦ μέλος. Εὐαρεστήθητε, παρακαλῶ, ἀξιότιμε κύριε πρόεδρε, νὰ διαβιβάσητε τὰς εὐχαριστήσεις μου εἰς τοὺς συναεταίρους ὑμῶν καὶ νὰ δεχθῆτε τὰς εὐχαριστήσεις μου διὰ τὴν προσωπικὴν ὑμῶν μετοχὴν εἰς τὴν περὶ ἐμοῦ ἀπόφασιν τοῦ συλλόγου. Τὸ τεκμήριον τῆς εὐνοίας, ὅπερ μοὶ παρέσχετε, μοὶ ἐπιβάλλει νέα καθήκοντα πρὸς τὴν ὑμέτεραν πατρίδα, τὴν τοσοῦτο πεφιλημένην μοι, θέλω δὲ δραχθῆ ὑμῶν πρῶτος εὐκαιρίας, ὅπως ἐκπληρώσω αὐτά.

Ἐν τούτοις δέχθητε, κύριε πρόεδρε, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐνθερμοτάτης φιλίας μου ἕως τῆς προσωπικῆς πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Ὅπως ἀφωσιωμένος ὑμῖν
ΚΡΙΣΠΗΣ

Ἐν Ῥώμῃ, τὴν 5 Δεκεμβρίου 1877.

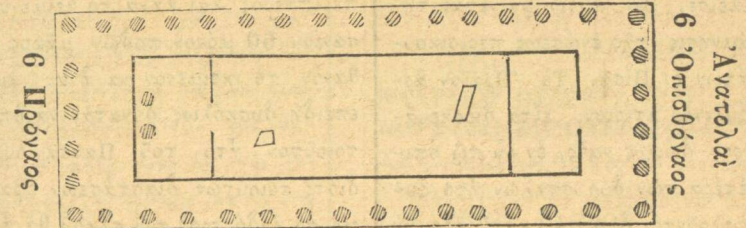
Κύριος
Θεόδωρος Ν. Φλογαῖτην κτλ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΟΛΥΜΠΙΑ ΗΡΑΙΟΥ

[ἦτοι τοῦ νεωτάτου τῶν ἀνασκαφῶν εὐρήματος]

Ἐν τῇ κατὰ τὴν 15 τοῦ λήξαντος μηνὸς Μαΐου ἐνεστῶτος ἔτους ἐπισκέψεται τῶν

16

16

Σώζονται ἄρα πολλαὶ στήλαι, ἐκκαίδεκα δὴλον ὅτι κατὰ τὴν ἀρκτικήν καὶ ἰσάριθμοι κατὰ τὴν νοτιάν πλευρὰν, ἐξ δ' ἑκατέρωθεν, ἦτοι πρὸ μὲν τοῦ ὀπισθοδόμου (πρὸς δυσμὰς ἐννοουμένου) ἐξ, καὶ πάλιν πρὸ τοῦ προνάου ἄλλαι ἐξ, ἡγουν ὁ περίπτερος δώριος ῥυθμὸς, ὡς ὁ τοῦ Μεγάλου Ναοῦ (περὶ οὗ τῆς κατασκευῆς ἴδε ἡμέτερον ἄρθρον ἐν ἀριθ. 1493 «Μερίμνης» ἐ. ἔ. «Αἰ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφαί»), ἔχοντας ὅμως μόνον δεκατρεῖς κίονας. Τῶν δὲ τοῦ Ἡραίου κίωνων ἄλλοι μὲν ἔχουσι σπονδύλους, οἱ μὲν τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας, τινὲς δὲ καὶ πέντε. Ὁ δ' ἐπ' ἴσης ἀνακεχωσμένος σηκὸς φαίνεται, ὅτι ἐν ἐπιγενεστέροις καιροῖς μετεσκευάσθη εἰς οἰκοδόμημα, χρη-

Ἐν τούτοις δέχθητε, κύριε πρόεδρε, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐνθερμοτάτης φιλίας μου ἕως τῆς προσωπικῆς πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου. Ὅπως ἀφωσιωμένος ὑμῖν ΚΡΙΣΠΗΣ Ἐν Ῥώμῃ, τὴν 5 Δεκεμβρίου 1877. Κύριος Θεόδωρος Ν. Φλογαῖτην κτλ.

Ὀλυμπιακῶν ἀνασκαφῶν ἱκανῶς ἐμμέμφθημεν, θεασάμενοι τὸ ἤδη νῦν ἀνακεχωσμένον καὶ κεκαθαρμένον Ἡραῖον, ἡ ναὸν τῆς Ἡρας. Οὕτω δὲ ἐβεβαιώθη καὶ ἡ τοποθεσία ἐνὸς τῶν ἀξιολογωτέρων ναῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἄλλου ἄλλως ἐκείνην τιθέντος. Προσαρκτίως λοιπὸν τοῦ Ναοῦ τοῦ Μεγάλου Διὸς κείμενος καὶ κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν κρᾶσπεδον τοῦ Κρονίου λόφου ἔχει μῆκος μὲν 52, εὖρος δὲ 18 μέτρων. Καὶ τὸ μὲν ἔδαφος σύγκειται ἐκ κογχυλίου, ἡ κογχυλίτου λίθου, καθ' ἅπερ ἐπινομαζεῖ αὐτὸν ὁ Πausanias, τὸ δὲ σχῆμα ἔχει ὡς ἐξῆς :

σιμεῖον πρὸς ἐνοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ τόπου. Ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἡραῖου, τῷ μικροῦ δεῖν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐξέδρα συνεχομένῳ (ἦν ἐξητάσαμεν ἐν ἀριθ. 3723 τοῦ «Ἐθνοφύλακος) εὐρέθη τῇ 27 Ἀπριλίου τὸ καλλιτεχνικὸν ἐκεῖνο σύμπλεγμα τοῦ Ἐρμου βασιλεύοντος Διόνυσου, ἡμιστὰ βεβλαμμένου τὴν ῥίνα καὶ τὸν πόδα. Καὶ ἡ μὲν τοῦ εὐρήματος ἀρχαιολογικὴ ἀξία ἐστὶν ἀδιαφιλονείκητος. Τὴν δὲ τοῦ Πausanίου (ἐν Ἡλιακ. Ε', 17, 4) ῥῆσιν «Διόνυσον δὲ φέρει νήπιον, τέχνη δ' ἐστὶ Πραξιτέλους» ἐστὶ φιλοσοφώτερον καὶ εὐρύτερον ἐπισκοπεῖν. Ὁ Πausanias δὴλα δὴ λέγων τέχνην Πραξιτέλους, τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ τῆς καλῆς τέχνης, οὐ παρὰ τὴν

Κνιδίαν Ἀφροδίτην καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀριστοτεχνημάτων ἐθαυμάζετο κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ ἐπιθέτου περιβόητος, ὁ ἕτερος τῶν ὑπ' αὐτοῦ φιλοτεχνηθέντων Σατύρων, ὁ Πausανίας λέγομεν, ὃν αἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ τανῶν ἐπιχειρούμεναι ἀνασκαφαὶ ἐλέγχουσι πού καὶ σφαλλόμενον, ἐννοεῖ πιθανῶς μαθητὴν τινὰ τοῦ Πραξιτέλους, οὐχὶ δὲ τὸν διδάσκαλον αὐτόν, ἢ ἀπομίμησιν τοῦ ἐν τῇ τέχνῃ ἰδίου ῥυθμοῦ.

Τὸ Ἡραῖον, κατὰ τὸν κ. Κούρτιον (Pelopon. II. B p. 62—63), ὑπῆρξε κτίριον ἀρχαιότερον τῆς δόξης τῆς Ὀλυμπίας. Ὁκτώ ἔτη μετὰ τὸν ἐνθρονισμὸν τοῦ Ὁξύλου λέγεται, ὅτι οἱ Σκιλλούντιοι ἐκτίσαν αὐτὸ, δῆλα δὴ κάτοικοι ἐξ ἄλλης ὄχθης ποταμοῦ διαβάντες ἐκεῖσε. Ἐν αὐτῷ φαίνεται τηρηθεῖσα ἀνάμνησις τῆς ἐνώσεως περιοικουσῶν κοινοτήτων ἐν Πίσᾳ. Τὸ Ἡραῖον ἀρχῆθεν ἦτο ξύλινον κτίριον, εἶτα διεσκευάσθη περίπτερος δώριος ναὸς, ἐν οὗ τῷ ὀπισθοδόμῳ ἢ ἐτέρᾳ τῶν δύο στηλῶν ἦτο ξυλίνη. Ἐποφελούντο δ' αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν πρὸς ἀποταμίευσιν τῶν μᾶλλον βαρυτίμων ἀρχαιοτήτων καὶ σκευῶν καὶ ἦτο, ὡς φαίνεται, Μουσεῖον μᾶλλον, ἢ ναὸς. Ἐκεῖτο (ὅπερ καὶ τὰ νῦν ἐπεθεβιαιώθη) ἐπὶ τὰ δε τοῦ μεγάλου βωμοῦ τοῦ Διὸς πρὸς τὴν νότιον ὑπώρειαν τοῦ Κρονίου, ἀποτελοῦν τὴν πᾶροδον ἀπὸ τοῦ πρώτου συστήματος τῶν Ὀλυμπιακῶν μνημείων (ἦτοι Προπυλαίων, Πανθεοῦ, Ὀλυμπείου, Πελοπίου, Ἴπποδαμείου καὶ βωμοῦ καὶ οἰκίας τοῦ Οἰνομάου) εἰς τὰ τοῦ Κρονίου ἐχόμενα. Κατὰ τὸν Πausανίαν (Ἡλιακ. Ε., 13, 8) ὁ βωμὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς (καὶ παρὰ Ξενοφῶντι Ἑλληνικ. Ζ. 4, 31 ἀπλῶς ὁ βωμὸς) ἴσον ἀπέχει τοῦ Πελοπίου καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἡρας, κείται ὅμως ἔμπροσθεν καὶ τῶν δύο, παρὰ Πινδάρῳ (Ὀλύμπιον, Α. 93) ἐπονομάζεται: ὁ «πολυτενέστατος βωμὸς»,

«Ἀλφειοῦ πόρῳ κλιθεῖς | τύμβον ἔχων πολυτενέστατος παρὰ βωμῷ» τὸ δὲ κλέος | τηλόθεν δέδορκε τὰν Ὀλυμπιάδαν ἐν δρόμοις | Πέλοπος ἵνα ταχυτάς ποδῶν ἐρίζεται.» Ὁ Πausανίας μάλιστα ἐγένετο αὐτόπτης τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ δὲ τοῦ Κυψέλου λάρναξ ἔκειτο ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ (ἴδε Δίων. Χρυσ. X. p. 163).» Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Γερμανὸς διφήτωρ τῆς ἀρχαιότητος· ὁ δ' Ἄγγλος Δεῖκ (Leake Pelopon. Vol. I p. 36) περιγράφει ὡς ἐξῆς τὸ Ἡραῖον: «Ὁ ναὸς τῆς Ἡρας, τὸ ἀρχαιότατον ἱερὸν ἴδρυμα ἐν Ὀλυμπίᾳ, διετήρησε τὴν μνήμην ἀρχαίου ξυλίνου ναοῦ, ἅτ' ἔχων τὸν ἕτερον τῶν δύο κιόνων τοῦ ὀπισθοδόμου κατεσκευασμένον ἐκ τῆς ὕλης αὐτῆς. Ὁ ναὸς ἦτο περίπτερος καὶ κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Πausανίου 60 μόνον ποδῶν μῆκος ἔχων. Πιθανὸν τὸ κείμενον νὰ ἦναι ἡμαρτημένον, ἐπειδὴ δυσκόλως δύναται νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι τοιοῦτον ἦτο τοῦ Πausανίου τὸ νόημα, διότι τοιούτων διαστάσεων ἐφαρμοζομένων εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ σηκοῦ θὰ ἦτο ἀνεπαρκὴς πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ περιγραφομένων πολυαριθμῶν ἀντικειμένων. Ὁ ναὸς οὗτος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πausανίου φαίνεται τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱδρυμάτων, περιέχων ἀρχαιότητος αὐτῆς, ὧν τινες κατεῖχον ἄλλας θέσεις ἐν τῇ Ἀλτιδί. Τὸ δὲ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τοῦ Πausανίου περιγραφόμενον ἦτο ἡ λάρναξ τῆς Κυψέλου.» Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην παρέκθεσιν ἐπανιώντες εἰς τὸ ἦδη νῦν σωζόμενον Ἡραῖον λέγομεν, ὅτι τοῦτο ἀνεχώσθη κατὰ τὴν 25ην παρεληλυθότος Ἀπριλίου. Κατὰ δὲ τὴν 27ην ἐξεχώσθη τὸ προεῖρημένον λαμπρὸν ἐκεῖνο σύμπλεγμα Ἐρμῆς βαστάζων Διόνυσον, ἥμιστά βεβλαμμένον τὴν ῥίνα καὶ τὸν πόδα, ἀφ' οὗ τὴν προτεραίαν ἀνευρέθη γυνὴ Ῥωμαία, ξανθὴν βεβαμμένη τὴν κόμην μετὰ κεφαλῆς,

τιθεμένη εἰς τὴν ἀκμαίαν ἐποχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς Καλλιτεχνίας. Ἀμφότερα δὲ τὰ εὑρήματα ἐναπετέθησαν ἐν τῷ γερμανικῷ μουσεῖῳ (τῷ κοινῶς παράγκᾳ τῶν γερμανῶν καλουμένῳ), οὗτω ληφθέντων τῶν ἐκμαγείων. Τὴν δ' ἐγγράτην Μαῦτου ἀνευρέθη πρὸ τοῦ Ἡραίου σῶμα τηβεννοφόρου, ἔχοντος παρὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα στρογγύλην βιβλιοθήκην, καθ' ἃπερ ἦ τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου, τοῦ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐξέδρα εὐρεθέντος (περὶ ἧς ἐγένετο ἡμῖν ὁ λόγος ἐν ἄρθρῳ τοῦ «Ἐθνοφύλακος»). Ἐν δὲ ταῖς τελευταίαις ἡμέραις τοῦ Μαῦτου, καθ' ἃς ἐγένετο καὶ ἡ τῶν ὄλων ἀνασκαφῶν θερινὴ διακοπὴ, εὐρέθησαν ἕτερον σῶμα τηβεννοφόρου, ἠκρωτηριασμένον λίαν καὶ κατὰ τὸν ὀπισθοδόμον τοῦ ναοῦ, ἀγγεῖον ἀγάμιστον βυζαντινῶν νομισμάτων, ὡσεὶ διςχιλίων, ἐν αἷς δύο καὶ τριάκοντά μεγάλα καὶ ὧν διακρίνονταί τινα τοῦ Ἰουστινιανέου. Εὐρέθησαν δὲ καὶ αἱ δε αἱ ἐπιγραφαὶ ἐν τῷ Ἡραίῳ· πρῶτον μὲν ἐν τῷ προνάῳ κατὰ τὴν Β.Α. γωνίαν τοῦ σηκοῦ βάθρον τετραγώνου, σῶζον ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν:

Ἡ πόλις Ἡλείων
Νουμισίαν Τεισί-
δα· Λ. Βετλήνου
Λοίτου καὶ
Φλαουίας Γοργῶς
θυγατέρα πάσης
ἐνεκεν ἀρετῆς
καὶ σωφροσύνης.

0, 55

Ἀνατολικώτερον δὲ ταύτης παρὰ τὴν προσάρκτιον πλευρὰν τοῦ προνάου ἕτερον ἐνεπίγραφον βάθρον τετραγώνου ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας διασῶζον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

Ἡ πόλις Ἡλείων καὶ ἡ
Ὀλυμπικὴ βουλὴ Ἀντωνίαν
Κλεοδίχην. Μ' Ἀντωνίου
Ἀλεξίωτος καὶ Κλαυδίας
Κλεοδίχης θυγατέρα
Μητέρα ΗΒ. Κλαυδίου Πέλο-
πος καὶ Κλαυδίας Δαμοξέ-
νας καὶ ΗΒ. Κλαυδίου Ἀρι-
στομένουσ πάσης ἐνε-
κεν Ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας
Δι' Ὀλυμπίῳ.

Κατὰ δὲ τὴν νοτιανατολικὴν γωνίαν τοῦ Προνάου ἕτερον τετραγωνικὸν βάθρον σῶζον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, εἰ καὶ αἱ δύο πρῶται σειραὶ εἰσὶν ἀποκεκρουσμένα:

ΛΙΣΗΙ
ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΘΕΟΞΕΕ
ΝΟΥΣ ΚΑΙ ΙΟΥΛΙΑΣ
ΧΡΥΣΑΡΕΤΑΣ ΘΥΓΑ
ΤΕΡΑ ΚΑΙ ΛΟΥΚΙΟΝ
ΒΕΤΑΗΝΟΝ ΦΛΩΡΟΥ
ΓΥΝΑΙΚΑ ΠΑΣΗΣ ΕΝΕ
ΚΕΝ ΑΡΕΤΗΣ

0, 51

Καὶ νοτιανατολικώτερον ταύτης εὐρέθη ἄγαλμα Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἠκρωτηριασμένον, ἐφ' οὗ τῆς βάσεως ἀναγινώσκονται τάδε:

ΕΛΕΥΣΕΙΝΙΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ
ΕΠΟΙΕΙ.

Τὴν δ' ἐρμηνείαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιγραφῶν ἐς ἄλλοτε.

Ἐν Ναυπλίῳ, κατὰ Σεπτέμβριον
τελευτῶντα, 1877.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ

ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ν. ΦΛΟΓΑΙΤΟΥ¹

Εἶναι ἀμφισβητήσιμον, λέγει ὁ Paul Boiteau, ἂν ἡ ποίησις, ὑφ' ἣν μορφήν τοῦλάχιστον παρίσταται τανῦν, μέλλῃ νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, παραμυθοῦσα καὶ τέρπουσα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀναμφισβήτητον διατελεῖ, ὅτι ἡ ἱστορία θέλει ἀείποτε διατελέσει σωτήριος ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ ἀνθρώπου, διαχέων φῶς εἰς τὴν πορείαν αὐτοῦ καὶ μεγάλως συντελῶν εἰς τὴν ταχεῖαν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. — Ὅσον μάλιστα προχωροῦσιν οἱ καιροί, τὸ δὲ φιλοσοφικὸν πνεῦμα μᾶλλον ἐπικρατεῖ καὶ γενικεύεται, τοσοῦτον καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη θέλει μᾶλλον προοδεύει, τοσοῦτον θέλει μᾶλλον ἀναπτύσσεσθαι, φιλοσοφικώτερα καὶ διδακτικώτερα καθισταμένη, τοσοῦτο δὲ μᾶλλον θέλουσιν ἀλλήληνδέτως ἀναπτύσσεσθαι καὶ προοδεύει αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι, καὶ ὁ πρακτικὸς καὶ πολιτικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἐθνῶν, δαδουχοῦμενοι καὶ φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς ἱστορίας. — Ἄλλ' ἂν ἐν γένει ἦναι συμβάλλουσα ἡ ἱστορία, ἂν διὰ τοῦτο τανῦν τῆς διδασκαλίας πάσης ἐπιστήμης προτάσσεται ἱστορικὴ εἰσαγωγή, φιλοσοφικῶς ἐξετάζουσα τὸ σημεῖον, ὅθεν ἤρξατο ἡ κίνησις τῆς ἐπιστήμης ταύτης καὶ τὸ σημεῖον, εἰς ὃ διατελεῖ ἤδη ἱσταμένη,

¹ Ἀπηγγέλη ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ Βύρωνι τῇ 24 Νοεμβρίου 1877.

ὡς ἐπίσης τὰ αἷτια τῆς κινήσεως καὶ τῆς προόδου αὐτῆς, ἀπαραίτητος καθίσταται εἰς τὸν πολιτειολόγον καὶ τὸν πολιτευόμενον, ὁ κυριώτερος ὅρος τῶν μελετῶν καὶ τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, διότι διὰ μόνης αὐτῆς κατορθοῖ νὰ ἀκριβῶς τί δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἠθικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνῶν καὶ τί δύναται νὰ παρεμποδίσῃ αὐτήν. Ἄν ὁ Κικέρων ἔλεγε: «Historia vero, (ἐν τῷ de oratore συγγράμματι αὐτοῦ, βιβλ. II κεφ. IX), testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae», τί δέον νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς περὶ αὐτῆς μετὰ παρέλευσιν τοσοῦτων αἰώνων, καθ' οὓς οὐ μόνον ἔλαβε μεγάλας καὶ σπουδαίας διαστάσεις ἕνεκα τοῦ χρόνου ἡ ἱστορία, ἀλλὰ καὶ συνεδύσθη διὰ τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἀποτελέσασα τὴν πρώτην καὶ μεγίστην τῶν νεωτέρων ἐπιστημῶν; Ἄν ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας ἐπικληθεὶς πρόγονος ἡμῶν Ἡρόδοτος καταθέτη εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ἀπλᾶ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀναψύχων τὴν διάνοιαν καὶ κατακλιῶν τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκροατῶν καὶ ἀναγνωστῶν, ἂν αὐτὸς ὁ φιλοσοφώτατος Θουκυδίδης συναναμιγνύῃ μὲν συχνότατα ταῖς φιλαληθεστάταις αὐτοῦ ἱστορικαῖς διηγήσεσι φιλοσοφικὰς σκέψεις καὶ κρίσεις, ἀλλ' ἄπτηται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐνὸς καὶ μόνου ἐπεισοδίου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἂν ὁ Καῖσαρ συλλέγῃ ἀπλῶς ἱστορικὴν ὕλην, ἂν ὁ Σαλλούστιος ἤκιστα μερῖνᾳ περὶ τῶν παρελθουσῶν καὶ ἔτι μᾶλλον περὶ τῶν μελλουσῶν γενεῶν, ἂν ὁ Τίτος Λίβιος περιορίζῃ τὸ σύμπαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἂν ὁ κριτικώτατος Τάκιτος δικαίως ἐκλήθῃ εὐγενὴς καὶ ἐν ταῦτῳ ἀπηνῆς τιμωρὸς καὶ ἐκδικητὴς τῶν ἠθῶν καὶ τῆς περιῦρισθείσης πολιτικῆς ἐλευθερίας ὀρισμένης ἐποχῆς, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἐν τῷ βιβλίῳ αὐ-

τοῦ, κατὰ τὴν ὠραίαν ἔκφρασιν τοῦ Paul Boiteau, οὐδαμῶς φαίνεται πάλλουσα ἡ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπότητος, τανῦν ἡ ἱστορία, φωταγωγηθεῖσα ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἐπιλαμβάνεται παντὸς ἀντικειμένου, φιλοσοφικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ, καὶ διὰ τοῦ φωτός, ὃ διαχέει ἐπ' αὐτοῦ, συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ πολιτικὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐκ τῶν διδαγμάτων τῆς ἱστορίας, ὑπὸ τὴν νεωτέραν αὐτῆς φιλοσοφικὴν ὄψιν, ἐπήγαγε καὶ ἡ ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς ὀμιλίας μου ταύτης, ὅτι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἡ πρόοδος ἐπάγει τὴν πρόοδον τῆς τε πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν συνεχομένης ἐνεργου πολιτικῆς, τάνάπαλιν δὲ ἡ ὀπισθοδρομήσεις αὐτῶν ἐπιφέρει τὴν ὀπισθοδρομήσιν καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη, μεθ' ἧς συνδέεται ἀναποσπᾶστος ἡ ἐν ἐνεργείᾳ πολιτικὴ, (δηλονότι τὰ ἐν ἐνεργείᾳ πολιτεύματα μετὰ τῶν ἄμεσον πρὸς αὐτὰ ἐχόντων σχέσιν ὀργανικῶν νόμων καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν), προοδεύουσα ἤδη ἀκαταπαύστως, εὐρίσκετο ἐν σπαργάνοις, ὅτε καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι εὐρίσκοντο ἐν σπαργάνοις, δηλονότι κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς αἰῶνας καὶ χρόνους, ἀκολούθως ἀνεπτύχθη ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἐπὶ τῶν ὠραίων χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, εἶτα δὲ πάλιν ἔπεσεν εἰς φρικαλέαν ὀπισθοδρομήσιν κατὰ τὴν βάρβαρον ἐποχὴν τοῦ μεσαιῶνος, ὅτε καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι ἐτράπησαν εἰς τὰ ὀπίσω, ἀνεγεννήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γενικῆς τῶν ἐπιστημῶν ἀναγεννήσεως καὶ βαίνει προοδεύουσα γιγαντιαίως ἀπὸ τοῦ προλαβόντος αἰῶνος μετὰ πασῶν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἡ δὲ

εἰρημένη πρόοδος καὶ ὀπισθοδρομήσεις τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἀμέσως σχεδὸν ἐπιδρα εἰς τὴν ἐνεργὴν πολιτικὴν, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν πρόοδον τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης συμπροοδεύουσι καὶ τελειοποιῶνται κατὰ γενικὸν κανόνα καὶ τὰ πολιτεύματα καὶ οἱ ὀργανικοὶ νόμοι καὶ ἡ ἐν γένει πολιτικὴ τῶν ἐθνῶν κατάστασις. — Εἰς τούτου τὴν ἀνάπτυξιν προτιθέμεθα ἤδη νὰ εἰσέλθωμεν. Πέντε εἶναι ἐν γένει, (μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν μερικωτέρων διαφορῶν), αἱ περίοδοι τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῶν ἐπιστημῶν, ἡ τῶν ἀρχαιοτάτων ἱστορικῶν χρόνων, ἡ τῆς ἐλληνο-ῤωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἡ τοῦ μεσαιῶνος, ἡ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἰδίως ἡ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, καὶ ἡ τῆς πρὸς τοῦτον συνδεομένης καὶ συνεχίζούσης τὸ ἔργον αὐτοῦ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ὅθεν πέντε καὶ αἱ περίοδοι τῆς πολιτικῆς (θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς)¹. Προβῶμεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν διακριτικῶν ἐκάστης αὐτῶν γνωρισμάτων.

Τῆς πρώτης περιόδου, ἥτοι τῆς τῶν ἀρχαιοτάτων ἱστορικῶν χρόνων, διακριτικὸν γνώρισμα ἦν ἡ παντελής ἐλλειψις ἐπιστημονικῶν γνώσεων, φιλοσοφικῶν, ἀστρονομικῶν, φυσικῶν, θεολογικῶν, τεχνολογικῶν, ἀληθῆς ἐποχῆς σπαργάνων τῆς ἀνθρωπότητος. Θεοὶ ἐθεωροῦντο οἱ ἀστέρες ἢ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων κατασκευα-

¹ Ὁ Paul Janet ἐν τῇ περὶ πολιτικῆς πραγματείᾳ αὐτοῦ διαιρεῖ ὡσαύτως τὴν ἱστορίαν αὐτῆς εἰς πέντε περιόδους, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον, δηλονότι 1) τὴν περίοδον τῆς Ἀνατολῆς (politique Orientale), 2) τὴν ἐλληνο-λατινικὴν περίοδον (periode greco-latine), 3) τὸν μεσαιῶνα καὶ τὴν ἀναγέννησιν (moyen age et renaissance), 4) τὴν νεωτέραν περίοδον (periode moderne), ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος μέχρι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 καὶ 5) τὴν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς (periode contemporaine).

ζόμενα εἶδωλα, τὰ ἐρπετὰ ἢ ἄλλα ζῶα, ὁ οὐρανὸς ἐθεωρεῖτο ὡς στερεώμα, ἡ γῆ κέντρον καὶ σκοπὸς τοῦ σύμπαντος, αἱ κατοπιν ἀναπτυχθεῖσαι τέχναι ἦσαν παντάπασιν ἄγνωστοι. Καὶ ἡ πολιτικὴ ὡσαύτως διετέλει ἐν σπαργάνοις. Τὰς κοινωνίας διεῖπεν ἡ σωματικὴ ῥώμη ἢ ἡ κατακτητικὴ βία. Ἡ ἰδέα τοῦ πολιτεύματος ἦν ἄγνωστος ἢ ἀμυδρά. Ἐν Ἰνδία, ὅπου ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἀτελής τις πολιτισμὸς, ἐπομένως δὲ κατεσκευάσθη θεολογικὸν τι οἰκοδόμημα γελοῖον μὲν καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ πλήρες, ἐπεκράτησαν ταχύτερον καὶ πολιτικαὶ ἰδέαι, ἄλογοι μὲν καὶ ὀπισθοδρομικαί, ἀλλ' ἀποτελοῦσαι πῶς ἁρμονικόν τι σύνολον, ἡ ἰδέα τῶν φυλῶν καὶ ἡ ἰδέα τῆς θεοκρατίας. Βάσις τῆς θεολογίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἄμα τῶν Ἰνδῶν ἀποτελεῖ τὸ ἱερὸν βιβλίον τοῦ Μανού, καθ' ὃ οἱ Βραχμᾶνες ἢ ἱερεῖς ἀποτελοῦντες προνομιακὴν φυλὴν, ἀπέρρευσαν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ Βράχμα, οἱ Κσατράι (Kshatras) ἢ πολεμισταὶ ἀπὸ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ, οἱ Βαισῦαι (vaisyas) ἦτοι ἔμποροι καὶ γεωργοὶ ἀπὸ τοῦ μηροῦ αὐτοῦ καὶ οἱ Σουδραὶ τέλος (soudras) ἦτοι οἱ δούλοι, ἀπὸ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ, καὶ καθ' ὃ ὁ βασιλεὺς ἀποτελεῖ θεότητά τινα, ὑποκειμένην ὅμως ἐν πολλοῖς εἰς τοὺς Βραχμᾶνας. Ἐν Σινικῇ ἐπικρατήσας μεταγενεστέρως καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ὁ βουδδισμὸς, θρησκεία εὐγενεστέρη πῶς τοῦ βραχμανισμοῦ, καθιέρωσε τὸ ἴσον περίπου τῶν φυλῶν καὶ μετέβαλε τὸ θεοκρατικὸν πολίτευμα εἰς στρατοκρατικὸν καὶ Φεουδαλικὸν πολίτευμα. Προβάσας δὲ σχετικῶς τῆς ἀναπτύξεως, ἔρχεται εἰς τὸ μέσον ἡ μεσάζουσα πολιτικὴ ἰδέα τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς θεοκρατικῆς ἰδέας καὶ τοῦ θείου δικαίου πρὸς τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, ἣτις φαίνεται, ὅτι ἀπέφερε μετὰ τινα χρόνον καρπὸς

διότι, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δυναστειῶν τῆς Σινικῆς, ἐγένετο χρῆσις τοῦ δικαίου τῆς ἐπαναστάσεως. Διαφεύγει τὸ θέμα τῆς διατριβῆς ἡμῶν ἡ ἐξέτασις καὶ λύσις τοῦ ζητήματος, διατί ἡ Ἰνδία καὶ ἡ Σινικὴ ἔμειναν εἰς τὸ τότε σημεῖον τῆς θρησκευτικῆς, πολιτικῆς καὶ διανοητικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως, κέντρον δὲ καὶ ἐστία τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ προοδευτικοῦ πολιτικοῦ βίου γίνεται ἡ Ἑλλάς, ἐξ ἧς ἀπέρρευσε ὁ νεώτερος εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς.

Τῆς δευτέρας περιόδου, δηλονότι τῆς ἑλληνο-ῥωμαϊκῆς ἀκμῆς, γνώρισμα διακριτικὸν εἶναι ἡ θεμελίωσις καὶ ἐν πολλοῖς τελειοποιήσις τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν. Ἡ λιθοξοία, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ ῥητορικὴ, ἡ ποίησις καὶ πᾶσαι αἱ καλαὶ τέχναι προήχθησαν ταχέως εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν, ἐτέθησαν δὲ τὰ θεμέλια πασῶν σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν, καὶ πολλαὶ ἀνεπτύχθησαν σχεδὸν εἰς τὴν σήμερον αὐτῶν τελειότητα, ἡ ἰδέα τοῦ θείου δικαίου οὐδέποτε ἤκμασεν, ἡ ταχέως ἐξέλιπεν, ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκυβερνήσεως ἐξ ὑπαρχῆς ἐπεκράτησε καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας ταύτας κατηρτίσθησαν ἐλεύθερα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον πολιτεύματα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἐξ Ἑλλάδος δὲ τὰ ἐπιστημονικὰ φῶτα μετεδόθησαν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἰδοῦ ἀνήθη καὶ ἐκεῖ κατ' ἀρχὰς ὁ πυρσὸς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Γνώμαι πολιτικαὶ εὐρίσκονται ἐσπαρμέναι ἐν ἅπασιν τοῖς πεντοειδέσιν ἑλληνικοῖς συγγραμμάσι, μαρτυροῦσαι ἐλευθέριον καὶ προοδευτικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ δύο κατ' ἐξοχὴν μεγάλοι πολιτικοὶ συγγραφεῖς ἤκμασαν ἐπὶ τῶν ἐνδόξων ἑλληνικῶν χρόνων, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Νομίζομεν πρέπον νὰ διεξέλθωμεν ἐν συντόμῳ τὰς ἐν τοῖς συγγραμμάσι αὐτῶν ἐκτεθειμένας πολιτικὰς

ἀρχὰς, ἀπόρροιαν οὐχ ἦττον τῆς καταστάσεως τῆς διανοητικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως τῆς τότε ἐποχῆς ἢ καὶ τῆς συγγραφικῆς αὐτῶν μεγαλονοίας. Ἡ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος ἐθεωρήθη ὡς τύπος ἰδανικῆς ἀνεφαρμόστου πολιτείας, οὐτοπίας, ὡς ὠνομάσθη. Ἀλλὰ, καθὰ παρετήρησαν πρὸ ἡμῶν ἄλλοι, ἀδικεῖ τὴν μεγαλοφυῶν τοῦ Πλάτωνος ὁ οὕτω κρίνων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ. Ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ διακεκριμένος συγγραφεὺς Paul Janet, διακριτέον τὴν οὐτοπικὴν, οὕτως εἰπεῖν, πολιτικὴν (politique utopique) τῆς ιδεώδους ἢ νοητῆς πολιτικῆς (politique idéale), ὣν ἡ πρώτη μὲν συνίσταται εἰς τεχνητὸν καὶ φανταστὸν ὅλως συνδυασμὸν τῶν διαφόρων κοινωνικῶν στοιχείων, καὶ τὴν διὰ τοιοῦτου τρόπου κατασκευὴν αὐθαίρετου πολιτικοῦ μηχανισμοῦ, οὐδεμίαν ἔχοντος ζῶν, οὐδεμίαν πραγματικότητα, οὔτε παροῦσαν οὔτε μέλλουσαν. Τοιαῦται εἶναι αἱ οὐτοπίαί τοῦ Thomas Morus, (ὅστις καὶ πρῶτος κατεσκεύασε τὴν λέξιν οὐτοπία), τοῦ Campanella καὶ ἄλλων τινῶν μεταγενεστέρων πολιτικῶν συγγραφέων. Ἡ ιδεώδης πολιτικὴ ἐξ ἐναντίας συνίσταται εἰς τὴν μόρφωσιν δυνατοῦ ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ δυσεφίκτου ἐν τῇ ἐφαρμογῇ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ, φερομένου ὡς προτύπου τελειότητος, εἰς ὃ δέον κατὰ τὸν συγγραφέαν ἀποβλέπωσιν αἱ πολιτεῖαι. Ἐν τῇ πολιτεία δὲ τοῦ Πλάτωνος ὑπάρχει μέρος τι οὐτοπικῆς πολιτικῆς καὶ μέρος πολιτικῆς ιδεώδους. Εἶναι βεβαίως καθαρὰ οὐτοπία, φαντασίας ἀποκύημα, ἢ εἰς τέσσαρας τάξεις ἢ κλάσεις σταθερὰς καὶ ἀμεταβλήτους Πλατωνικῆς διαίρεσις τῆς κοινωνίας, ὡς ἡ τῶν Ἰνδῶν ἢ τῶν Αἰγυπτίων. Εἶναι καθαρὰ οὐτοπία, φάντασμα ἀπλοῦν, ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ ἐξάλειψις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τῆς ιδιοκτησίας, δηλονότι ἡ καθιέρωσις τῆς

κοινογαμίας καὶ τῆς κοινοκτημοσύνης, προκαλεῖ τὴν ἐνόνητα καὶ θερμαίνει τὴν φιλοπατρίαν, εἶναι οὐτοπία ἢ θεωρία τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν νόμων διὰ τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀνατροφῆς τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οὐδαμῶς εἶναι οὐτοπικὴ ἢ θεωρία τοῦ Πλάτωνος, ὅτι σκοπὸς τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀπροσωπολήπτου ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἡ θεωρία, ὅτι πραγματικὰ νεῦρα τῶν ἐπικρατειῶν εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ ἀληθῆς βάσις καὶ πηγὴ τῆς ἀρετῆς ἐν ταῖς πολιτεῖαις ἢ χρηστὴ ἀνατροφή· οὐχὶ δὲ μόνον δὲν εἶναι οὐτοπικαί, ἀλλὰ καὶ τιμῶσιν ἀληθῶς τὸν πρακτικὸν τοῦ Πλάτωνος νοῦν ἢ ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον ἐξενεχθεῖσα καὶ ὑποστηρικθεῖσα πολιτικὴ θεωρία, ὅτι μόνον ἐν πολιτεύματι, καθιεροῦντι τὴν ἰσοσταθμίαν τῶν ἐξουσιῶν, ἐδρεύει ἡ ἀληθῆς ἐγγύησις τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, καὶ ἡ θεωρία, ὅτι οἱ νομοθέται ὀφείλουσι νὰ αἰτιολογῶσιν ἀποχρώντως τοὺς τιθεμένους παρ' αὐτῶν νόμους, ἐκφέροντες τὸν νομοθετικὸν αὐτῶν λόγον, ὅτι τέλος τῶν ποινῶν σκοπὸς δέον νὰ ἦναι οὐχὶ μόνον ἡ τιμωρία, ἀλλὰ καὶ ὁ σωφρονισμὸς καὶ ἡ βελτίωσις. Τοῦ Πλάτωνος λοιπὸν ἡ πολιτεία ἐδράζεται ἐπὶ πολιτικῆς νοητῆς κατὰ τὸ πλεῖστον, συναναμειγμένης μετὰ τινῶν οὐτοπικῶν θεωριῶν. Τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξ ἐναντίας ἡ πολιτικὴ εἶναι καθαρῶς ἐμπειρικὴ. Ἀληθῶς ἐκπλήττει ἡ λαμπρὰ καὶ ἐπιτηδεῖα αὐτοῦ μέθοδος εἰς τὴν ἀναλύσιν τῶν πολιτικῶν γεγονότων καὶ τὴν διάκρισιν ἐνὸς πολιτικοῦ ὅλου συνθέτου (ὁποῖον ἡ πολιτεία) εἰς τὰ ἐξ ὧν ἀρπίζεται στοιχεῖα, μέθοδος ἐπιστημονικωτάτη, ἧς κατ' οὐδὲν παρεξέκλιναν οἱ τοῦ προλαβόντος καὶ παρόντος αἰῶνος πολιτικοὶ συγγραφεῖς. Λέγεται, ὅτι 360 περίπου πολιτειῶν πολιτεύματα ἀνέλυσε ἐν συγ-

γράμματι αὐτοῦ ἄλλω, φέροντι τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ, πρὶν ἢ γράψῃ τὰ πολιτικά αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψεν ἀληθῆ πολιτικὴν φιλοσοφίαν, οἰοῦναι ἀξίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ἡ θεωρία τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, ἡ διαίρεσις τῶν πολιτευμάτων, ἡ κριτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἀνάλυσις τῶν διαφορῶν αὐτῶν εἰδῶν, ἡ θεωρία τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων, ἡ θεωρία τῶν ἐπαναστάσεων, ἡ θεωρία τῆς νομοθετικῆς κυρώσεως καὶ ἐγγυήσεως, ἡ κριτικὴ ἀποψὶς πολλῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων ἐκφέρονται καὶ ἀναπτύσσονται σχεδὸν τελειῶς, τοσοῦτον τελειῶς, ὥστε νομίζει τις, ὅτι δὲν προῦδεν ἕκ τοῦ ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἦσαν ἄνδρες ἐξαίρετως μεγαλοφυεῖς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμφαίνει, ὅτι τὸ ἔργον αὐτῶν εἶναι ἐν τῇ βᾶσει κατὰ πάντα πρωτότυπον, ὅτι αἱ πολιτικαὶ αὐτῶν γνώμαι καὶ θεωρίαι εἶναι ἐπινοήματα τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῶν, ἄσχετον πρὸς τὰς ἐπικρατούσας τότε πολιτικὰς ἰδέας. Τὰ ἑλληνικὰ πολιτεύματα, ἀρχαιότερα πολλῶ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἐμφαίνουσιν, ὅτι ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ λαοῦ ὑπῆρχον, ἀμυδρῶς τοῦλάχιστον καὶ συνεπτυγμένως, αἱ θεωρίαι περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ γενόμεναι ἐπαναστάσεις ἐμαρτύρησαν, ὅτι ἐθεωρεῖτο ἐν τοῖς πράγμασι δικαίωμα τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπανίστασθαι. Αὐταὶ δὲ αὐταὶ αἱ πολιτικαὶ τοῦ λαοῦ θεωρίαι ἦσαν ἀπαύγασμα τῆς ἐν γένει φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς παιδείας, ἣτις ἐπεκράτει τότε ἐν Ἑλλάδι καὶ μάλιστα ἐν Ἀθήναις. — Ὅτι δὲ δὲν ὑπερέβησαν τὸν κύκλον τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τῶν συγχρόνων, ἀπόδειξις εἶναι ἡ προφανὴς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπιδοκιμασία τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, ὃν στηρίζει ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Ἡ Ἑλλάς εἰς διάστημα

ὀλίγων ἐκατονταετηρίδων ἢ μᾶλλον δεκαετηρίδων εἶχε προοδεύσει θαυμασίως τῶ ὄντι ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ καὶ πολιτικῇ σταδιοδρομίᾳ, ἀλλὰ δὲν εἶχε κατανοήσει τὸ ἄλογον καὶ ἄδικον τῆς εἰς δουλείαν ὑποβολῆς τῶν ὁμοίων αὐτοῖς, καὶ, τὸ φοβερῶτατον, τῆς κατατυραννήσεως τῶν δούλων. Μάρτυς τούτου οἱ δυστυχεῖς Εἰλωτες, οἱ ἀρχαῖοι τῆς Λακωνίας κάτοικοι, πρὸς οὓς, ἐξανδραποδισθέντας βαρβάρως ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ζητοῦντας τὴν ἀνάγκησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, προσηνέχθησαν ἀπηνέστατα καὶ σκληρότατα. — Αἱ ἑλληνικαὶ πολιτικαὶ ἰδέαι μετὰ τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν Ἑλλήνων ἐκπαιδεύσεως μετεδόθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἣτις, ἀγνωμονοῦσα, καθυπέταξεν ἔπειτα τοὺς Ἑλληνας ὑπὸ τὸ κατακτητικὸν αὐτῆς σκῆπτρον. Ἐντεῦθεν ἐπεκράτησε καὶ ἡ ἐν Ῥώμῃ ὁρμὴ πρὸς τὰς ἐλευθέρως πολιτικὰς ἰδέας, τὴν δημοκρατικὴν πολιτείαν, τὸ ὑπέρτερον τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, τὸ ὑπεύθυνον τῶν ἀρχόντων. Ἀλλὰ πολιτικούς συγγραφεῖς μεγάλους δὲν παρήγαγεν ἡ Ῥώμη¹, πλὴν, ἴσως, τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἀνέπτυξεν εὐκρινῶς τὴν ἰδέαν κυβερνήσεως μοναρχικῆς μὲν ἀλλὰ μετὰ δικαιωμάτων πολιτικῶν τοῦ λαοῦ, ἐν εἶδος δηλαδὴ συνταγματικοῦ πολιτεύματος πρὸ τῆς τελευταίας ἀναπτύξεως αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἴφνης ἐπέρχεται τάσις εἰς τὰ ὀπίσω. Τὸ μέγα κίνημα τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου μεταδίδωσι μὲν μέρος τῶν Ἑλληνικῶν φώτων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἠθῶν εἰς τοὺς βαρβάρους ἐν τῇ Ἀσίᾳ λαούς, ἀλλ' ἀντιμεταδίδωσιν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὰς τρυφηλὰς τῶν Ἀσιανῶν ἕξεις, αἱ δ' ἐπελθοῦσαι κατόπιν διαίρεσις καὶ ἐπιδικαιρέσεις προκαλοῦσι τὴν ἐξασθένωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις ἐκράτει τὴν σημαίαν τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου, καὶ ἐπιφέρουσι καίριον τραῦμα εἰς τὰς ἐπιστήμας πάσας,

¹ Αἱ ἰδιαιτέρας διατριβῆς θέλωμεν ἐξετάσει τὰ αἷτια τούτου.

ἐναῖς καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν, τὸ δὲ ἕως τότε ἐλεύθερον καὶ δημοκρατικὸν φρόνημα, ἀπόρροϊαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως, διαδέχεται φρόνημα δούλον. Καὶ ἐπέρχεται μὲν ἐν τούτοις ἡ μεγάλη τοῦ κόσμου πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ μεταπαλίτευσις, ὁ χριστιανισμὸς, ἀλλ' εἰς τὰς χεῖρας ῥυπαρῶν ἐξηγητῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀποβάλλει ἐν μέρει τὴν σωτήριον αὐτῆς ἀποστολὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν δύναμιν, τὸ δὲ φοβερῶτερον, ἡ μετὰ τινὰ χρόνον ἐκ τοῦ χριστιανισμοῦ προελθοῦσα μανιώδης πάλῃ μετὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ χριστιανῶν ἐτραυματίσε σπουδαίως τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν καλλιτεχνίαν. Μαρτύνης, φεῖπειν, ὁ ἐκ Σαβωρίας τῆς Πεννονίας, ἀπὸ στρατιώτου ἱερομόναχος καὶ ἀπὸ ἱερομόναχου ἐπίσκοπος Τουρώνων (Tours) γενόμενος περὶ τὸ 360 μ. Χ. περιήρχετο μετὰ θεοβλαβῶν μοναχῶν τὴν Γαλλίαν, συντρίβων ἀγάλατα, κατεδαφίζων ναοὺς, καταστρέφων ὅ,τι πρὸς τὴν ἀρχαίαν λατρείαν συνεδέετο καὶ κατακαίων τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς σοφίας. Ἄλλ' ἀκολούθως σμήνη βαρβάρων ἐθνῶν, Γότθοι, Λογγοβάρδοι, Ἄραβες κλπ. ἀλλεπαλλήλως εἰσελάσαντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ ἐρημώσαντα πόλεις καὶ κόμας, ἐξωλόθρευσαν μετὰ τῶν ἄλλων τῆς προόδου ἐμβλημάτων καὶ πάντα τὰ περιελθόντα εἰς χεῖρας αὐτῶν ἑλληνικὰ καὶ ῥωμαϊκὰ βιβλία, κατηδάφισαν τὰ σχολεῖα καὶ προσήνεγκον ὀλοκαύτωμα τρόπον τινὰ εἰς τὸν βωμὸν τῆς ὀπισθοδρομήσεως καὶ βαρβαρότητος πάντας τοὺς ἐπὶ παιδείᾳ διαπρέποντας, καὶ τὸ μὲν δυτικὸν ῥωμαϊκὸν βασίλειον καὶ κατελύθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνος, τὸ δὲ ἀνατολικὸν, βαρβαρὸν ἀκρωτηριαζόμενον, ἔπεσε μετὰ πολλοὺς μὲν αἰῶνας ὡς βασίλειον, ἠθικῶς ὅμως οὐχὶ πολὺ μετὰ ταῦτα παρεδόθη εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὸν ἐξανδραπο-

δισμόν. Οὕτως ἐπέρχεται γενικὴ σκοτῆμα ἡ ἀπαιδευσίς ἐν πάσῃ τῇ πεπολιτισμένην Εὐρώπῃ, μόνις δὲ ἐλάχιστοι ἀριθμοῦνται οἱ παιδεῖας τινὸς καὶ λογιότητος μετέχοντες, οἵτινες ἠδυνήθησαν νὰ διασωσῶσι ζώπυρά τινὰ τοῦ τότε πολιτισμοῦ. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ αἱ προοδευτικαὶ πολιτικαὶ ἰδέαι ἐξοστρακίζονται, ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη ἐξοουδενούται, ἐν δὲ τῇ πρακτικῇ πολιτικῇ κατάκτησις, ἀλληλοσφαγία, τυραννία, ἀριστοκρατία, φεουδαλισμός.

Ἀλλὰ βαρμηδὸν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ τὰ μεταδοθέντα ἐπιστημονικὰ ζώπυρα ἤρξαντο ἀναπτυσσόμενα¹ οἱ ὑπὸ τῶν τοῦ ἀνατολικοῦ βασιλείου φωτισθέντες πῶς Ἄραβες ἤρξαντο παιδαγωγοῦντες καὶ φωτίζοντες μικρὸν τοὺς Εὐρωπαίους ἀπὸ τοῦ Η' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, οἱ ἐπιδραμόντες τὴν Ἀνατολὴν σταυροφόροι περὶ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα ἐξημερώθησαν πῶς, μέχρι τινὸς σημείου. Εἶτα δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀμαλφίτου Gioja κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα τελειοποίησις τῆς ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος γνωστῆς ναυτικῆς πυξίδος, ἐξασφαλίζουσα τὸν πλοῦν, κατέστησε τοὺς ναυτιλλομένους τολμηροτέρους καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀθανάτου Κολόμβου ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ἐν ἔτει 1492, καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Οὐάσκου Δεγάμα περίπλουν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Χρυστῆς Ἑλπίδος κατὰ τὸ 1492, οἵτινες ἐπεξέτειναν σπουδαίως τὸν ὀρίζοντα τῶν τότε γεωγραφικῶν γνώσεων. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀνακαλυφθεῖσα Χαρτουργία, δι' ἧς ἡ γραφικὴ ὕλη ἐποπλασιάζετο, καὶ, τὸ πάντων σπουδαιότερον, ἡ θεία τυπογραφία, εὑρεθεῖσα κατὰ τὸ 1440, ἔτι δὲ ἡ ἀξιωμακροῦντος καὶ λαμπρὰ ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου τοῦ 1517, ἔδωκαν νέον ἠλεκτρισμὸν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, καὶ ἔθηκαν οὕτω τέρμα εἰς τὴν βάρβαρον τοῦ με-

σαίωμος κατάστασιν. Ἡ θεία τῆς τυπογραφίας τέχνη, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς ἐδῶκε πτερὰ εἰς τὸν δυσκίνητον καὶ δυσδιείστον ἕως τότε λόγον, τὸν ἐκφράζοντα τὴν ἐνδιάθετον τοῦ ἀνθρώπου ιδέαν, δι' ἧν ἐν ἀκαρεῖ μεταδίδεται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τῆς γῆς ἄκρου εἰς τὸ ἕτερον, ἐξ ἄλλου ἐδημιούργησεν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν γραμμάτων τὴν ἰσότητά καὶ τὴν ἀμιλλαν, τὴν ἰσότητα, διότι εἰς πάντα εἶναι προσιτὴ ἢ εὐκολὸς τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διάδοσις καὶ ἡ πρὸς πάντα τὰ ἄλλα ὁμοειδῆ παραβολή, ἐκλιπόντος τοῦ «αὐτὸς ἔφα» τῶν Πυθαγορείων, τὴν ἀμιλλαν, διότι ἀναγκάζει ἕκαστον τῶν θηρευόντων ἐπιστημονικῆν ὑπόληψιν νὰ κατανικήσῃ τὸν ἀντίπαλον οὐχὶ διὰ τῆς ἀδικῶς κτηθείσης (τρόπον τινὰ ἀρπαγείσης) φήμης, ἀλλὰ διὰ τῆς καταρτίσεως σπουδαιότερων ἐπιστημονικῶν ἔργων, ἐπὶ βελτιώσει καὶ προαγωγῇ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τὴν εὐφυᾶ δὲ παρομοίωσιν ἐξόχου συγγραφέως Γάλλου, τοῦ Emile Montégut, «διὰ τῆς τυπογραφίας καθιερώθη τρόπος τινὰ τὸ κοινοβουλευτικὸν πολιτεύμα ἐν τῷ κράτει τῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾧ αἱ ἐπιστημονικαὶ ιδέαι δέχονται ἢ ἀπωθοῦνται ὑπὸ τινος εἴδους καθολικῆς ψηφοφορίας, καὶ τὸ βασιλείον τῶν γραμμάτων, ὅπερ ἕως τότε ἀπετέλει ἀληθῆ μοναρχίαν, δύναται ἐλλόγως ἔκτοτε νὰ καλῆται δημοκρατικὴ πολιτεία.» Τῆς θρησκευτικῆς μεταβολῆς τοῦ Λουθήρου, ἄλλης μεγάλης καὶ ἐπιφανοῦς μεταβολῆς, ὠθησάσης σπουδαίως εἰς τὰ πρόσω, θεωροῦμεν ἄσχετον πρὸς τὸ προκειμένον νὰ ἀνελιζώμεν τὰ αἷτια. Περιριζώμεθα μόνον νὰ ἐπικαλεσθῶμεν καθολικοῦ διακεκριμένου, τοῦ Ath. Coquezel (υἱοῦ) τὴν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν ἐκ τοῦ λουθηρισμοῦ ὠφελειῶν κρίσιν, ὅστις εἰκονίζει τὸν μὲν Λουθηρον ὡς ἐξῆς: «Ὁ Λουθηρος, εὐρεῖα καὶ περιφλεγῆς με-

γαλόνοια, εἶναι ὁ μέγιστος τῶν ἀνδρῶν τοῦ αἰῶνος, ἀνὴρ ἐνεργὸς ἐν ταῦτῳ καὶ φιλόμουσος, δύναμιν παρὰ τῇ κυβερνήσει ἔχων οὐχ ἦττον ἢ παρὰ τῷ λαῷ, οὐχ ἦττον κριτικὸς ἢ εὐφάνταστος, ἐνῶν τῇ ἀτρομίᾳ τοῦ πιστεύοντος τὴν ἔμπνευσιν τοῦ καλλιτέχνου, ἔχων ὀξυδέρκειαν φροντιστοῦ (peuseur), ὑπομονὴν σοφοῦ, τὰ ζῶηρά καὶ πολλαπλᾶ προτερήματα μεγάλου ταραξίου», τὴν δὲ ῥοπήν τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας μετὰ πολλοὺς ἄλλους φιλοσόφους, πολιτειολόγους καὶ ἱστορικοὺς Γάλλους, ὡς ἐξῆς: «ἂν ὑπάρχῃ ἀλήθεια ἱστορικὴ ἀναμφισβήτητος, εἶναι, ὅτι ἡ μεταρρυθμισίς ἔδωκεν ἄμετρον ὠθησιν εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐρεῦνας, εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἱστορίας. . . . . Ἀναμφίριστον ἔτι διατελεῖ, ὅτι αἱ ἐπιστήμαι ἔσχον ἀείποτε πολέμιον τὴν ἀρχὴν τῆς αὐθεντίας, διὰ τοῦτο Βάυλος ὁ σκεπτικὸς (sceptique) διαμαρτυρούμενος καὶ Καρτέσιος ὁ καθολικὸς φροντιστὴς (peuseur) εὗρον ἄστυλον εἰς τὴν Λουθηρανίζουσαν Ὀλλανδίαν, ἐν ᾧ ταῦτο-χρόνως ὁ ἐξόχος Ὀλλανδὸς φυσικὸς Huyghens ἠναγκάζετο νὰ ἐγκαταλίπη τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Γαλίαν! Τί δὲ ἤθελε γίνεαι ὁ μέγας Νεύτων ἐν τῇ βαθείᾳ αὐτοῦ πίστει καὶ προτεσταντικῇ εὐσεβείᾳ, εἰ ἐγενᾶτο παρ' ἡμῖν; Δὲν προτίθεμαι (λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς) νὰ ὑπολογίσω τὰς ἐπιφανεῖς ἀμέσους καὶ ἐμμέσους ὑπηρεσίας, ἃς ἡ μεταρρυθμισίς παρέσχεν εἰς τὴν ἐπιστήμην, οὔτε νὰ ἀπαριθμήσω τοὺς ἐκπρεπεῖς ἀνδρας, οὓς παρήγαγεν, ὧν ὁ ἀριθμὸς παραβολικῶς πρὸς τὸν τοῦ Λουθηρανικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι τεράστιος. Ἐς περιορισθῶμεν εἰς ἐν ἢ δύο ἱστορικὰ γεγονότα μετὰ τὴν χιλιῶν. Ἡ Γαλλία ὀφείλει εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους τὸν περιοδικὸν αὐτῆς

τύπον, θεμελιωθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου Benaudot, καὶ τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν ἰδρυθείσαν οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Richelieu, ὡς πολλοὶ πολλάκις ἐπανέλαβον, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Conrart. . . . . Εἶναι ὄντως παράδοξον πῶς τὸ πλεῖστον τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν κατάρτισιν μεγάλων καὶ σημαντικῶν ἔργων διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ, ὡς οἱ Salomon de Cans, Denis Papin, Wat καὶ οἱ δύο Stephenson ἦσαν διαμαρτυρούμενοι. Ὁμολογούμενον κοινῶς εἶναι, ὅτι μεγάλην ὀφείλει ἢ πρόδος τῶν γραμμάτων χάριν εἰς τὴν μεταρρυθμίσειν. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γερμανία, ὡς καὶ ἡ διαμαρτυρούμενη Γαλλία, παρέσχον θαυμάσιαν καὶ ἀφθονον συμβολὴν εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως, οἱ δὲ μείναντες εἰς τὴν παπικὴν ἔδραν πιστοὶ λαοὶ οὐδαμῶς ἠδυνήθησαν νὰ ἐξισωθῶσιν αὐταῖς. Καὶ αὐτὴ ἡ Ἰερουσαλήμ τοῦ Τάσσου, εἰ καὶ πληροῦται ἀληθῶν καλλονῶν καὶ ποιήσεως μεστῆς χάριτος, πολλῶ ὑστερεῖ τοῦ ἐπικοῦ μεγαλείου τῶν ἔργων τοῦ Μίλτωνος».

(ἀκολουθεῖ)

ΜΕΛΕΤΗ

Ἐπὶ τοῦ περὶ προσόντων τῶν ποιητῶν νόμου τοῦ κυρίου

E. ΡΟΪΔΟ 1

Φιλολογικὴ τις ἔρις ἐπελθούσα ἐσχάτως μεταξὺ δύο λογίων τῶν ἡμερῶν μας, τῶν κκ. Α. Βλάχου καὶ Ε. Ροΐδου, πρὸς μεγίστην θλίψιν ἀνωτέρου τινὸς λειτουργοῦ τῆς Θέμιδος, μὴ εὐρίσκοντος πλέον τινὰ μεθ' οὗ νὰ συζητῆ τὰς ἐκ τοῦ πεδίου τοῦ πολέμου εἰδήσεις, ἐπέφερον ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν πολιτικὸν σάλον τὸν ἀνησυχούντα

¹ Ἀπηγγέθη ἐν τῇ φιλολογικῇ συλλογῇ Βύρωνι τῇ 30 Νοεμβρίου 1877.

σήμερον τοὺς πάντας ἀπὸ τοῦ ὑπουργοῦ μέχρι τοῦ ἐσχάτου πολίτου. Ἡ ἔρις αὕτη μετὰ ζέσεως ἀρξαμένη τοσοῦτον ἐπετάθη, ὥστε καὶ ἐν ταῖς αἰθούσαις καὶ ἐν ταῖς δημοσίαις συναθροίσεσι δὲν ἤκουέ τις ἢ τὸνομα τῶν ἡρώων τοῦ νέου τούτου Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ δὲν ἐβλεπεν ἢ ἀνθρώπους συζητούντας ἂν δύναται νὰ γεννηθῆ καὶ ὑπάρξῃ ποιητὴς ἐκτὸς μιᾶς οἰασθῆποτε ποιητικῆς ἀτμοσφαιρας, ἢ τὸ ποιητικὸν τάλαντον εἶν' ἐγγενὲς τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ καὶ μάτην ἤθελε μοχθήσει ὁ πεζὴν τὴν διάνοιαν καὶ χαμαιπετῆ τὴν φαντασίαν ἔχων ἀντλῶν ἐξωθεν ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Οἱ ἀπλοῦστεροι μάλιστα νομίζοντες, ὅτι τὸ παρεμπόδιον τοῦτο φιλολογικὸν συνέχεται μὲ τὸ πολιτικὸν ζήτημα, διχρήθησαν εἰς δύο ζοὶ μὲν βρῶσιζοντες ἐτάχθησαν ὑπὲρ τοῦ κ. Βλάχου, οὗ ὁ ξανθὸς πώγων καὶ οἱ κυανοὶ ὀφθαλμοὶ ἐπεισαν αὐτοὺς ὅτι εἶναι βρῶσφρων, ὑπὲρ τοῦ κ. Ροΐδου δὲ, ἡ ὠχρὰ τοῦ ὁποίου μαρφή καθιστᾷ αὐτὸν ὅμοιον πρὸς ἀρχηγέτην ἢ δεσπότην μεγάλου χαρμελίου, πρὸς Μουράτ τὸν Ε' ἢ Σάχην τινὰ τῆς Περσίας οἱ φίλα τῇ ἡμισελήνῳ φρονούντες.

Κατὰ γενικὸν κανόνα, ἵνα ὀρίσθῃ ἀκριβῶς ἡ θέσις παντὸς ζητήματος καὶ δυναθῆ τις ὀρθὴν νὰ ἐξενέγκῃ ἐπ' αὐτοῦ κρίσιν, δεόν νὰ ἐξετάζῃ αὐτὸ ἱστορικῶς. Τὸν κανόνα τοῦτον καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες, ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου τῆς φιλολογικῆς ταύτης διαμάχης, ἵνα εὐρωμεν τὰ κινήσαντα αὐτὴν ἑλατήρια.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ κ. Ροΐδης, ὡς εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ συλλόγου Παρρασσῶ συσταθέντος δραματικοῦ διαγωνίσματος ἐπιτροπῆς, μέγιστον καὶ ἐργώδη ἀναλαμβάνων ἀγῶνα ἠθέλησε ν' ἀπαλλάξῃ τὴν κοινωνίαν ἀπὸ τῆς λήμης τῶν νεωτέρων ποιητῶν, οἵτινες δίκην ἀκρίδων, ἐσκί-ασαν ἐπ' ἐσχάτων τὸν ὀρίζοντα τῆς νέας Ἑλ-

δος. Φαίνεται όμως δεν ήτο άρκούντως ά-
 γνός, ό τήν λιτανειάν ταύτην τελέσας, και
 ού μόνον δέν άπηλλάγημεν τών *ζιζανίων*,
 αλλά τούναντίον μικροῦ δεῖν ταῦτα νά
 σταυρώσωσι τόν κ. Ροῦθην, ἐπὶ τῶν σταυ-
 ρῶν δι' ὧν ἐτίμησαν αὐτόν ο κ. Τρικούπης
 και ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία. Ἐν τῇ ἐκθέσει
 του ὡς εἰσηγητῆς ἐξετάζων ο κ. Ροῦθης
 τοὺς λόγους, δι' οὓς δέν παράγει πλέον ποι-
 ητὰς ἢ κοινωνία μας, ἀπεφάνητο ὅτι «ἀφι-
 νοντες κατὰ μέρος πᾶσαν δογματικὴν προ-
 κατάληψιν, και εἰς μόνα τὰ ἐμπειρικά τῆς
 ἱστορίας περιοριζόμενοι διδάγματα, βλέπο-
 μεν, ὅτι πανταχοῦ οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλο
 ὑπῆρξαν ἢ κάτοπτρα πιστῶς ἀντανακλῶντα
 τὰς ιδέας και τὰ αἰσθήματα τῶν συγγρά-
 νων.» Καὶ ἐδογματίσεν ἐν τούτοις, ὅτι
 ἀδύνατον φαίνεται αὐτῷ νά γεννηθῆ και
 ὑπάρξῃ ποιητῆς ἐκτὸς μιᾶς οἰασδήποτε ποι-
 ητικῆς ἀτμοσφαιρας, τοιαύτην δὲ σήμερον
 δέν ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι, ἀφοῦ τὰ πάτρια
 ἤθη ἀπηνήθημεν, τοῦ δὲ διανοητικοῦ βίου
 τῶν ἐθνῶν τῆς δύσεως δέν μετέχομεν εἰ-
 σέτι, οὐδὲ τήν ἐμπνέουσιν τοὺς ἐσπερίους
 ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶνος νοσοῦμεν». Τοῦ-
 το ὑπῆρξε τὸ casus belli, ὡς θά ἔλεγον οἱ
 διπλωμάται και ἐξ οὗ *διαστήτην εἰσαντα*
τε Ροῦθης τε ὁ Χῖος και ὁ ἄττικὸς Βλάχος.
 Ὁθεν ὁ δεῦτερος ἤρξατο τῶν ἐχθροπραξιῶν
 διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἐν τῷ συλλόγῳ διατρι-
 βῆς, ἐν ἣ ἀντετάξατο εἰς τ' ἀνωτέρω τάδε
 περίπου:

«Οὐδέποτε ἤχησεν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων
 μέχρι τῶν νεωτάτων φιλοσόφων ἀρχὴ ἐπα-
 ναστατικώτερα κατὰ τῶν ἀναλλοιότων τῆς
 αἰσθητικῆς ἐπιστήμης νόμων, ἢ τὸ παρά-
 δοξον τοῦτο, ὅτι μήτηρ τοῦ ποιητοῦ εἶναι
 ποιητικὴ τις ἀτμοσφαῖρα ἐνῶ εἶν' ἐγγενὲς
 τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ, τὸ ποιητικὸν τάλαν-
 τον κλπ.»

Ὁ κ. Ροῦθης συρθεὶς οὕτω εἰς τὸ στά-

διον ἀμέσου πάλιν και ἀναγκαζόμενος ν'
 ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ κ. Βλάχου,
 ἐδημοσίευσεν τὰ δύο γνωστὰ ἐκεῖνα φυλλά-
 δια, τὸ μὲν περὶ συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι κρι-
 τικῆς, τὸ δὲ περὶ συγχρόνου ἑλληνικῆς ποι-
 ἡσεως θεοῦ εἰς τὴν πάλιν ἀπεικότης ἴσως
 γενικῆς και ἀκαδημαϊκῆς συζητήσεως
 μορφῆν.

Τὸ πρῶτον τῶν φυλλαδίων, ἦτοι τὸ περὶ
 συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι κριτικῆς, φέρον ἐπὶ
 κεφαλῆς τὸ τοῦ κ. Βλάχου:

Τί χρυσοὶ ὥρατοι χρόνοι, τί ὥρατα ἐποχὴ
 Εἶσ' ἐλεύθερος νά γράψῃς ὅ,τι σ' ἔλθει 'εἰς τὸ κεφάλι.

ἐγράφη ἐν διαστήματι ἐξ, ὡς λέγουσι, μη-
 νῶν, και ἐστοίχισεν, ὡς διαδίδουσι φίλοι
 δυστυχῶς τοῦ κ. Ροῦθου, ἀρκετὰς ἑκατο-
 στίας φράγκων πρὸς ἀγορὰν βιβλίων οὐχὶ
 πρὸς δυσαρέσκειαν τοῦ κ. προξένου τῆς βο-
 ρείου γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν γνω-
 ρίζομεν τὸν κ. Ροῦθην προσωπικῶς, ἐκτι-
 μῶμεν ὅμως αὐτόν ὡς ἄνδρα λόγιον ἐμβρι-
 θῆ, κριτικὸν και γράφοντα γλαφυρότατα,
 ἂν οὐχὶ και διὰ τὴν *Πάππισαν Ἰωάνναν*,
 δι' ἣν ἢ μὲν ἐκκλησία ἐν ὀνόματι τοῦ σω-
 τῆρος τὴν ἀπεκήρυξεν ἀφορίσασα αὐτόν, ἢ
 δὲ πολιτεία πρὸς ἀποζημίωσιν τὸν κατέτα-
 ξεν εἰς τὸ τάγμα του.

Ὁ κ. Ροῦθης ἀπήνθυσεν τὰς σκέψεις του
 πρὸς ὅλους τοὺς ἀναγινώσκοντας τὰ νέα βι-
 βλία. Προσεκάλεσεν, οὕτως εἰπεῖν, προσωπικὴν
 σταυροφορίαν τῶν νεομένων τὸν ἰσχνὸν ἀ-
 γρὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς κοινὴν
 πρὸς ἐξόντωσιν τῆς ἀκριδὸς συνέργειαν και
 πᾶς, οὗ τὰ ὄτα ἐρωκάνισαν τὰ θλαψωδῆ-
 ματα τῶν παρ' ἡμῖν ποιητικῶν ἐκτρομά-
 των, ἔχει δικαίωμα ν' ἀντιληφθῆ τοῦ πράγ-
 ματος, μὴ πτοούμενος ἂν ἤθελε κατακρι-
 θῆ, ὅτι ἐπήδησε τὴν τάφρον τοῦ ἰδίου ἀ-
 γροῦ και τοῦ ἐπαγγέλματός του τὰ ὄρια.
 Οὐδόλως λοιπὸν πρέπει νά παρεξηγηθῶμεν

ἂν παρεμβαίνωμεν, ὡς ἡ βράτος ἔστω, ἀλλ'
 ὄχι ἵνα συμμερισθῶμεν τῆς δόξης τῶν πα-
 λαιστῶν, ἀλλ' ἵνα περὶ τῶν κρίσεων τού-
 των ἐκφράσωμεν γνώμην πολλῶν, μὴ δυνα-
 μένων νά μετᾶσχωσιν ἀμέσως τοῦ ἀγῶνος.

Ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ περὶ συγχρόνου ἐν
 Ἑλλάδι κριτικῆς μελέτῃ, ἐν ἣ μανθάνει τις
 ταῦτα τὰ παράδοξα, ὅτι ὁ Σὺν και ὁ Οὐγ-
 γῶ δημοκοποῦσιν ἀπὸ τοῦ σπουδαστηρίου
 των, ὅτι ὁ κ. Ροῦθης εἶναι εἰς ἄκρον εὐσε-
 βῆς, ὅτι ἡ *Πάππισα Ἰωάννα* εἶναι νεανι-
 κὸν παράπτωμα, ὅτι ἡ ἐσθῆς *ψιθυρίζει* και
 ὅτι ὁ Πλάτων ἠθελε τοὺς ποιητὰς ὑπαλ-
 λήλους τῆς πόλεως, ἀνυμνοῦντας τὰ *φαινό-
 μενα δίκαια και νόμιμα, τὴν κοινότητα*
τῶν γυναικῶν, τοὺς παιδικοὺς ἔρωτας
 και τὴν δουλείαν, βλέπει συνάμα ὅτι ὁ κ.
 Ροῦθης παραθέτει, ἐρμηνεύει και ἐφαρμόζει
 διαφόρους γνώμας πολλῶν φιλοσόφων, ὅπερ
 ἠθελεν ἐκληφθῆ ὡς ἄκαιρος ἐπίδειξις πο-
 λυμαθείας, εἰ μὴ εὔρισκεν αὐτὰ ἀναγκαῖα
 ὄργανα πολέμου, κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ κ.
 Βλάχου παραταχθέντων τοιούτων γνώμῶν
 συγγραφένων.

Γνωρίζομεν ὁποῖον ἦτο τὸ ζήτημα, ἂν
 δύναται νά γεννηθῆ και ὑπάρξῃ ποιητῆς
 ἐκτὸς μιᾶς οἰασδήποτε ποιητικῆς ἀτμοσφαι-
 ρας, και ὅτι σήμερον δέν ἔχομεν ποιητὰς,
 ἀφοῦ δέν ὑπάρχει ἀτμοσφαῖρα ποιητικὴ.
 Τὸ πρῶτον τοῦ ζητήματος μέρος εἶναι θε-
 μελιώδης ἀρχή, τὸ δεῦτερον ἐφαρμογὴ ταύ-
 τῆς παρ' ἡμῖν. Τὸ πρῶτον αἰτία, τὸ δεύ-
 τερον αἰτιατὸν, ὡς θά ἔλεγε διδάσκαλός τις
 τῆς λογικῆς. Ἀφίνοντες και ἡμεῖς κατὰ
 μέρος τὸ ἀφρημένον δόγμα τῆς πρώτης
 τοῦ ζητήματος περιόδου, ὅπερ μ' ὅσα ἂν
 εἴπωσιν οἱ φιλόσοφοι, δέν δύναται ποτὲ νά
 ληφθῆ ἐν τῇ ἀπολύτῃ δυνάμει δι' ἧς πε-
 ριβάλλει αὐτὸ ὁ κ. Ροῦθης, ἀρκούμεθα νά
 παρατηρήσωμεν ἐπὶ τοῦ δευτέρου μέρους,
 ὅτι ἡ ἐξήγησις τοῦ παρ' ἡμῖν φαινομένου,

ἡ διδομένη ὑπὸ τοῦ κ. Ροῦθου, εἶναι το-
 σούτῳ ἐσφαλμένη, ὥστε και τὸ δόγμα τοῦ
 ἀνατρέπει. Ἐθνος ἀπληπισμένον, ὑποστάν
 ὄλας τὰς δυνατὰς πολιτικὰς περιπετείας,
 ὄλους τοὺς οἰκτροὺς ἐξευτελισμοὺς παμ-
 πληθῶν κατακτητῶν και τὰς ἐσχάτας τῶν
 καταστροφῶν, τολμήσαν ἐνῶ κατεκράτουν
 τοῦ κόσμου αἱ ἀρχαὶ τῆς συμμαχίας τοῦ
 1805 τὸ παρατολμώτατον και ἀφρονέστα-
 τον τῶν τολμημάτων, και ὅμως διὰ σειρᾶς
 κατορθωμάτων, ὧν ἡ ἀφήγησις αἶρει και
 τὸν μετριώτερον ἱστορικὸν ὑπεράνω τῆς πε-
 ζότῆτος τοῦ αὐστηροτέρου λόγιου, δυνη-
 θέν νά στέψῃ τὸ θρασὺ πείραμά του δι'
 ἐπιτυχίας, ἔθνος ἔχον τοιοῦτο παρελθὸν
 ἀπλέτου φωτὸς δόξης και ζόφου δουλείας
 και μέλλον τοσούτῳ πρόχειρον και ἐγγύς,
 λαὸς οὔτινος πᾶσα οἰκογένεια ἔχει ἐν τῇ
 ἱστορίᾳ τῆς ἐν δρᾶμα ἐκ τῆς δουλείας και
 οὔτινος ὁ βίος τόσας ὑπέστη ἀποτόμους
 ἀλλοιώσεις, δέν δύναται ποτὲ νά ὑποτεθῆ
 ἐστερημένον ποιητικῆς ἀτμοσφαιρας, ἀφοῦ
 αὐτὴ ἡ ἱστορία του εἶναι ἐθνικῆς ἐμπνεύ-
 σεως ἐνσάρκωσις. Ἄν δὲ πρὸς τὴν μερικὴν
 αὐτοῦ ταύτην ἀτμοσφαῖραν περιθέσῃ τις
 και τοῦ αἰῶνος τὰ μεγαλουργήματα εἰς
 ἔργα καταστροφῆς και οἰκοδομήσεως, τὸ
 φιλοσοφικὸν πνεῦμα ὑπομοχλεῖται και κατα-
 κινοῦν τὸ θρησκευμα τοσούτων αἰῶνων,
 θέλει πεισθῆ, ὅτι μ' ὅσα κ' ἂν λέγωσι,
 περὶ τῆς ποιητικῆς ἀγωνίας τῆς σημερινῆς
 ἀτμοσφαιρας, τοιαύτη ὑπάρχει ἱκανῶς φω-
 τεινῆ, ὅπως ἂν εὔρισκετο ὁ ποιητικὸς φα-
 κός, οἱοὶ οἱ ὀνομαζόμενοι Ὁμηρος, Σαί-
 σπηρ, Πίνδαρος ἢ Μίλτων, ἵνα ὑποβοηθήσῃ
 φωτογραφίας ποιητικῆς, (εὔρισκόμεθα πάν-
 τοτε εἰς τὸ δόγμα, ὅτι μήτηρ τῆς ποιῆ-
 σεως ἡ ἀτμοσφαῖρα), ἡδύνατο νά παραγάγῃ
 ὁποῖους και ἄλλοι αἰῶνες παρήγαγον. Τοι-
 αῦτη λοιπὸν ἀτμοσφαῖρα ὑπάρχει σήμερον
 και παρ' ἡμῖν, ἂν δὲ δέν ἔχομεν ποιητὰς

ἄλλοι οφείλομεν νὰ ζητήσωμεν τὸν λόγον. Ἄλλ' ἂν δὲν δεχώμεθα τὸ δεύτερον, δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ἀπολύτως κενόν. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ ποιηταὶ ὑπῆρξαν, συνηθέστατα, κάτοπρα, ἀντανεκλώντα τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν συγχρόνων· τὸ νὰ θελήσῃ δὲ ὁ κ. Βλάχος ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τῆς ἀληθείας ταύτης, ἦτο σφάλμα παρέχον τῷ κ. Ροῦδῃ τὸ δικαίωμα, νὰ εἴπῃ ὅ,τι εἶπε, ὁμιλοῦντι περὶ τῶν ποιήσεων του. Οἱ ἀληθεῖς ποιηταὶ, εἶπεν ὁ κ. Βλάχος, δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην παρορμήσεως, ἢ δ' ἐπίδρασις τῆς ἔξωθεν κοινωνίας, τῆς χαμαιζήλου πολλάκις καὶ χαμαιπετοῦς, ἀπέβη πρὸς βλάβην τῆς ἀληθοῦς ποιήσεως καὶ ἐλαττώματα μᾶλλον ἢ ἀρετὰς ἐπροίκισε τοὺς ποιητάς. Ἦθελεν εἶσθαι πειστικώτερος ὁ κ. Βλάχος, ἂν πρὸς βεβαίωσιν τούτων ἀνέφερε καὶ παραδείγματα προικοδοτήσεως μεγάλων ποιητῶν δι' ἐλαττωμάτων ἐκ μέρους τῆς κοινωνίας, ἢ ἔξοχον ποιητὴν μὴ ὑποστάντα τοιαύτην ἐπίδρασιν, ἢ ἐν ποιήματι τοῦ ἀδόκιμον ἐκ τοιαύτης ἐπίδρασεως. Δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα θαυματοποιεῖ, ἀλλ' ὅσῳ μεγαλοφυΐας καὶ ἂν ἦ ὁ ποιητής, δὲν δύναται ν' ἀπαλλαγῇ τῶν δεσμῶν τοῦ βίου, ἐν ᾧ ἔζησεν, τοῦ τρόπου τοῦ λέγειν αὐτοῦ, τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ ἐκδηλοῦν τῆς ἰδέας του, τοῦ εἰκονίζεσθαι τὰ πράγματα, δὲν δύναται νὰ ψάλλῃ ἢ ὅ,τι ἤκουσεν, ὅ,τι παρετήρησεν, ὅ,τι οἱ ἄλλοι, ἀναγινώσκοντες, ἀντιλαμβάνονται καὶ ἐνοοῦν. Εἶναι δ' ἐντελῶς ὀρθὴ ἡ παρατήρησις τοῦ κυρίου Ροῦδου, ὅτι ὁ Μωάμεθ τοῦ Βολταίρου ἐκπροσωπεῖ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τὰς ἀρχὰς καὶ τοῦ Μίλτωνος ὁ Ἀδάμ εἶναι πρότυπον Ἀγγλοῦ ἐκλογέως. Τὸ ν' ἀρνήται τοῦτο ὁ κ. Βλάχος, εἶναι ὡς ν' ἀρνήται, ὅτι ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ἐν ταῖς λεπτομερείαις του, εἶναι διάφο-

ρος κατὰ λαοὺς καὶ κατ' ἐποχάς. Ὡς πρὸς τὸ ἕτερον ζήτημα τῆς διενέξεως τοῦτο μόνον λέγομεν, ὅτι ὁ κύριος Βλάχος, ὅπως δώσῃ μείζον εἰς τὴν ἰδέαν του κύρος καὶ ἀποδείξῃ ὅτι τοῦ κ. Ροῦδου ἡ γνώμη ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν γνώμην τῶν νεωτέρων αἰσθητικῶν φιλοσόφων, ἐπεκαλέσθη τὸν Hegel, τὸν Fischer, τὸν Fichte καὶ τὸν Leveque, οἵτινες ὅμως κατὰ τὸν κ. Ροῦδῃν, πᾶν ἄλλο λέγουσιν, ἢ ὅ,τι περὶ αὐτῶν εἶπεν ὁ κύριος Βλάχος. Ὑπεστήριξε δὲ τοῦτο ὁ κ. Ροῦδῃς, παραθέτων ἀποσπάσματα τῶν ἔργων αὐτῶν. Νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἀσκόπως καὶ χάριν ἐπιδείξεως ἐρρίφθησαν ἐν τῷ μέσῳ, ὡς ἀσύνδετος παρεμπίπτουσα πρότασις, ὡς ῥητορικὸν ἐπιχείρημα καὶ θαμβωτήριον τῶν ἀμαθῶν, τὰ ὀνόματα ταῦτα; Τὸν κ. Βλάχον δὲν δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν ἥρωα τσαούτης κουφότητος. Ὑποθέτομεν μᾶλλον ὅτι ἄλλο τι συμπέρασμα, ἢ ὑπ' ἄλλην ἔποψιν ἐκ τῶν συστημάτων αὐτῶν ἠντλησε τὰ περιττὰς γνώμης αὐτῶν διατυπωθέντα. Ἡμεῖς μὴδὲ μελέτης εἰδικῆς περὶ τοῦ ζητήματος παραθέτοντες ὑμῖν τὸ προῖον, μὴδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κυρίως σκοποῦντες, ἀφίνομεν τὴν λύσιν τοῖς δυσὶ διαμαχομένοις, οἵτινες καὶ ἀρμοδιώτεροι νὰ ἐρμηνεύσωσιν ἑαυτοὺς εἶναι, καὶ θέλομεν μάθει ἐν τέλει, ἐὰν συμβαίη ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ κ. Ροῦδῃς ὑποθέτει, ὅτι δηλ. ὁ κ. Βλάχος κατέστησε γονεῖς τῶν ἰδεῶν του τοὺς αἰσθητικούς φιλοσόφους, ἵνα σκώψῃ κατόπιν τὴν εὐπιστίαν τῶν ἀθαπανίστως δεχθέντων ταῦτα, ἐπαναλαμβάνων οὕτω νέαν ἐκδοσιν τοῦ παιγνιδίου, ὅπερ εὔρεν ἄλλοτε εὐλογον νὰ παίξῃ μὲ τοὺς κριτάς τῶν ποιητικῶν ἀγώνων, ἢ ὁ κ. Ροῦδῃς ἐμμύθητι τινὰς νομικοὺς ὑμῶν παραθέτοντας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης των τεμάχια ξένων συγγραφέων, οἵτινες γράφουσι μὲν τὴν γνώμην ἐκεῖνην ἀλλ' ἵνα τὴν ἀποκρούσωσι κατωτέρω.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τῆς ἔριδος τὴν ἀφορμὴν καὶ τὴν πρώτην μελέτην. Ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὴν δευτέραν, ἥτις, ἂν τις παρατηρήσῃ προσεκτικῶς, στρέφεται περὶ τὸ ὅτι δὲν ἔχομεν σήμερον ἀτμοσφαιραν ποιητικὴν καὶ ἐπομένως ποιητάς.

Μετὰ μακρὰς ἀσκόπους, τὰ πολλὰ, καὶ χάριν ἐπιδείξεως γενομένης παρεκβάσεις, περὶ ὧν λαλήσομεν ἴσως βραδύτερον, καὶ μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως καὶ τῶν διεπόντων αὐτὴν κανόνων, εἰσέρχεται ὁ κ. Ροῦδῃς εἰς τὸν κῆπον τῶν χαρίτων του, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ὑψοῦται ὑπερήφανος καὶ ἀγρία τὴν ὄψιν οὐχὶ ὡς σεμνὴ θεὰ δικαιοσύνης, ἀλλ' ὡς θυμωμένη ἔριννυς ἡ Κριτικὴ, ἥτις ἀπονέμει διπλώματα ποιητῶν, ὡς ὁ Δὸν-Κάρολος τίτλους εὐγενείας καὶ παράσημα τοῦ βασιλικοῦ τῆς Ἰσπανίας οἴκου. Ἐν μόνον βλέμμα ἀρκεῖ νὰ ῥίψῃ τις ἐπὶ τῆς ἀπαισίου δεσποίνης τῆς φράγγελον κρατούσης καὶ πανταχόθεν ραπίσματα καὶ ὕβρεις δωρουμένης, ἵνα παύσῃ ἀπορῶν καὶ εὐχαριστήσῃ τὴν Πρόνοιαν, διότι καὶ δύο μόνον κατόρθωσαν νὰ διαφύγῃσι τῶν χειρῶν της ὀλιγώτερον ἡμαχμένοι, καὶ νὰ ὑποστῶσι τὴν δοκιμασίαν τῆς τοιαύτης Κριτικῆς μὲ ὀλιγώτερον σχετικῶς ζημίαν. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐμπνέει ἀμέσως τὴν θλιβερὰν ἰδέαν, ὅτι ἡ φιλολογικὴ Θέμις ἐν τῇ τοιαύτῃ κρίσει εὐρεν οὐχὶ λειτουργίαν, ἀλλὰ μόνον οὐ παρώδησιν. Ἀνέγνωμεν δις τὸ ἔργον τοῦτο καὶ πεισθέντες, ὅτι ὁ κ. Ροῦδῃς γράφων, ἐσκόπει οὐχὶ νὰ κρίνῃ ἀλλὰ νὰ κατακρίνῃ, οὐχὶ νὰ διώξῃ μόνον τὴν ἀκρίδα ἀλλὰ καὶ τὰ πτηνὰ, ἅτινα, ἂν δὲν ἦναι ἀηδόνες, δὲν εἶναι ὅμως καὶ κορῶναι, ἀπεφασίσσαμεν νὰ εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς δύο λέξεις περὶ τῆς συγχρόνου ἡμῶν ποιήσεως, ἀνασκευάζοντές τινὰς τῶν ἰδεῶν τούτων.

Ἡ ποίησις, λέγει ὁ Σλέγκελ, εἶναι γλῶσ-

σα ὑποτεταγμένη εἰς ὠρισμένους κανόνας καὶ εἰς μέτρον τι καλούμενον *ρυθμόν*, ὡς τοιαύτη δὲ προηγεῖται πανταχοῦ τῆς πεζολογίας.

Ἡ σύγχρονος κριτικὴ διακρίνει τὴν ποίησιν εἰς ἀντικειμενικὴν καὶ ὑποκειμενικὴν, εἰς κλασικὴν καὶ ῥομαντικὴν ἢ ἐλληνικὴν καὶ νεωτέραν. Ἀποκρούων τὴν πρώτην τῶν διακρίσεων τούτων ὁ κ. Ροῦδῃς, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβῶς διαγεγραμμένα τὰ ὅρια αὐτῆς, καὶ οὔτε συμφωνοῦσι πάντες περὶ τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ διακρίνοντος αὐτὴν ἐπιθέτου, δέχεται ὡς μᾶλλον ἀπλὴν τὴν δευτέραν.

Ἀκολουθοῦντες αὐτὸν, μένομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν δευτέραν ταύτην διαίρεσιν, καὶ τοι φρονοῦντες, ὅτι τῇ πρώτῃ ἐπόμενος ἡδύνατο εὐστοχώτερον νὰ κρίνῃ τοὺς συγχρόνους αὐτῷ ποιητάς. Προβαίων ὑπενθυμίζει τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ τὴν καλὴν ἀληθῶς, ἀλλὰ τετριμμένην, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, παρομοίωσιν τοῦ προγονικοῦ ἡμῶν ἔπους καὶ δράματος μὲ λίμνην ἀντανεκλώσαν εἰς τὴν στιλπνὴν αὐτῆς ἐπιφάνειαν, τὸν ἀρχαῖον ποιητ. κόσμον, φιλομειδεῖς θεοὺς, ξανθοπλοκάμους νύμφας, φαιδρούς Σατύρους, χαλκοχίτωνας πολεμιστάς, μέτωπα ἀρτυρωτά ὑπὸ οἰασθήποτε εὐτελοῦς φροντίδος, ὠραίας γυμνότητος ὑπὸ πορφυρᾶς χλαμύδας, κλάδους δάφνης, στεφάνους ῥόδων, νεότητα, καλλονὴν καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον ὑπὸ τὸ σχῆμα οὐχὶ λιποσάρκου σκελετοῦ, ἀλλ' ἠδέως καθυδόντος ἐφῆβου. Ὡς αἰτίαν δὲ τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀκμῆς τῆς ἀντικειμενικῆς ποιήσεως, δέχεται τὸ ὅτι εἰς τὴν φαιδρὰν ταύτην πραγματικότητα ἀρκούμενος ὁ ποιητής, δὲν εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀεροβατῆ εἰς ἀναζήτησιν νεφελώδους ἰδανικοῦ, ἀλλ' ἀπέναντι τοιούτων προτύπων καὶ αὐτοῦ τοῦ φωτογράφου τὸ ἔργον, (ποιητικὴ ἀδεία, διότι δὲν ὑπῆρ-

χον τοιοῦτοι) ἀπέβαινε καλλιτέχνημα. Ἡ ποίησι; αὕτη ἐπόμενον ἦτο νὰ συναφανισθῆ μετὰ τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς εἰκῶν κατόπτρου ἅμα ἐκλείψῃ τὸ ἀντανακλώμενον σῶμα. Ἐνῶ σήμερον, προσθέτει, τὰ ἡμεῖς νῶτα τῆς λίμνης, ἀντὶ τῆς ἀρχαίας φαιδρότητος, καὶ μεγαλοφροσύνης, ἠθελον ἀντανακλᾶ μέτωπα φέροντα σαφῶς ἐγκεχαραγμένον τὸ στήγμα τῆς ὑπακοῆς καὶ τῶν πρὸς προμηθεῖαν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ταπεινῶν φροντίδων· ἀντὶ ἀνακτος ἀνδρῶν, συνταγματικὸς βασιλεὺς, ἀντὶ ἠρώων ταγματάρχας, ἀντὶ τῆς παρεχούσης πρότυπα τῷ Πραξιτέλει ἀρχαίας γυμνότητος, συρμούς πολλὰκις γελοίους. Εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ καὶ πολλὰκις καὶ ἡ μαθηματικὴ ἀλήθεια μιᾶς ἐποχῆς εἶναι φιλοσοφικὸν καὶ πολλὰκις καὶ μαθηματικὸν ψεῦδος ἑτέρας. Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ὁ ἥλιος κινεῖται περὶ τὴν γῆν, σήμερον ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἥλιον. Οἱ ἀρχαῖοι ἐξεδήλουν τὸ πένθος τῶν, λευκὸν περιβάλλοντες τὸ σῶμα χιτῶνα καὶ ἀνθεσι τὴν κόμην στέφοντες, σήμερον ἐλδηλοῦμεν τὸ πένθος μας μέλανα φέροντες ἐνδύματα. Τότε ἔκειρον τὴν κόμην, σήμερον πράττομεν τὸ ἐναντίον. Εἶναι δ' ἐπίσης γνωστὸν, ὅτι καλὸν θεωρεῖται, ὅχι τὸ καλὸν ἀλλ' ὅ,τι ἔχει τις ἢ μᾶλλον ὅ,τι ἐπιθυμεῖ. Ἐὰν λοιπὸν, ἦναι ἀληθῆς, καὶ εἶναι, ἡ ἀρχὴ ἦν καὶ ὁ κ. Ροῦθης ἀναγράφει, ὅτι οἱ ποιηταὶ ὑπῆρξαν ἀκατοπίρα πιστῶς ἀντανακλῶντα τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν συγχρόνων, ὁ ἀνωτέρω αὐτοῦ συλλογισμὸς εἶναι ἐσφαλμένος, διότι οἱ φιλομειδεῖς θεοὶ, οἱ φαιδροὶ σάτυροι, αἱ ὠραῖαι γυμνότητες, ἃς τόσῳ ἀποθαυμάζει καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἀποτελοῦσι τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν τότε, ὡς οἱ συνταγματικοὶ βασιλεῖς, οἱ γελοῖοι συρμοὶ, οἱ ταγματάρχαι καὶ τὰ ἐρρυτιδωμένα μέτωπα, τὰς

ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν συγχρόνων ἄτινα ἠδύναντο ν' ἀποτυπώσωσιν οἱ ποιηταὶ, ἐὰν ὑπῆρχον. Δυνατὸν νὰ μᾶς εἴπῃ ὅτι αἱ ἰδέαι ἐκεῖναι καὶ τὰ αἰσθήματα ἠδύναντο νὰ γεννηθῶσι ποιητὰς, ἐνῶ τὰ σήμερον φέροντα τῆς ὑπακοῆς τὸ στήγμα δὲν δύνανται· ἀλλὰ τότε θέλει φθάσει εἰς τὸ παράλογον συμπέρασμα, ὅτι ἡ ποιητικὴ ἀτμοσφαῖρα γεννᾷ τὸν ποιητὴν, ἐνῶ ὡς ἀρχὴν ἔθηκε τὸ, ὅτι οἱ εἰς τὰ στήθη ἐγκλειόμενοι ποιητικὸν σπινθῆρα ποιηταὶ, ἀναδεικνύονται τοιοῦτοι ἐν τῇ ποιητικῇ ἀτμοσφαίρᾳ. Ἄλλ' ἵνα ἀφαιρέσωμεν καὶ τὴν τελευταίαν αὐτὴν προσφυγὴν, ἃς ἴδωμεν, τὰ κατ' αὐτὸν συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μετὰ τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συναφανισθείσης ποιήσεως, ἠδύναντο νὰ ἐμπνεύσωσι ποιητὰς; Εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ πᾶν ἔθνος, ἀπαντᾷ τις συνεχῶς καὶ νεότητα καὶ καλλονὴν καὶ ῥώμην καὶ εὐεξίαν. Ἐν Ἑλλάδι ἐκτὸς τῆς νεότητος, περὶ ἧς οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος μὴ ὑπάρξας νέος, ἀπαντᾷ τις καὶ εὐεξίαν καὶ ῥώμην καὶ καλλονὴν. Ἡ καλλονὴ μάλιστα τῶν συγχρόνων ἡμῶν, (ἰδίως τοῦ κακοῦ φύλου) δὲν εἶναι τι ὅπερ ν' ἀρνηθῆ ὁ κ. Ροῦθης, ὅστις διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἐπῆναι οὐδένα ἰδιαιτέρως ποιητὴν, ἐξ ὧν ἤθελε νὰ μαστίσῃ καὶ οὔτε θὰ ἐδεικνύετο μετριόφρων τόσῳ, ὥστε ν' ἀγνοῖ τὴν ἑαυτοῦ μορφὴν. Ἡ ῥώμη λοιπὸν, ἡ εὐεξία καὶ ἡ καλλονὴ ὑπάρχει καὶ σήμερον ὡς καὶ τότε· εἶναι ἀληθῆς ὅτι δὲν ἔχομεν γυμνότητος ὑπὸ πορφυρᾶς χλαμύδας, χρησιμεύσας ὡς πρότυπα τῶν ἡμετέρων καλλιτεχνῶν, οὐδὲ τόγας ῥωμαϊκὰς ἐξ ἐκεῖνων ἃς ἐσκώψεν ὁ Ἰουβενάλης, ἀλλὰ τοῦτο φρονοῦμεν δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πολὺ πρὸς ἔξαρσιν τῆς ποιητικῆς φαντασίας, ἀφοῦ σκοπὸς τῆς ποιήσεως εἶναι ἡ ὕψωσις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ὑπεράνω τῆς ὕλης

ὅπερ ὕλικῶς δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ τις, καὶ εἰς ὃ ἐπικαλούμεθα ἰδίως τὰς ἐντυπώσεις τοῦ κ. Ροῦθου εἰς τοιαύτας μελέτας· δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ, ὅτι αἰσθάνεται ἐνδομύχως, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἀρίστη χρῆσις τῶν ὠραίων τούτων γυμνοτήτων. Δὲν ἔχομεν σήμερον τοὺς φαιδροὺς Σατύρους καὶ τοὺς φιλομειδεῖς θεοὺς, ἔχομεν ὅμως ἀντ' αὐτῶν θρησκευμα νοερῶς ὑγιέστερον τῶν τότε (διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν ἄλλο τι περὶ τῆς θρησκείας μας καὶ πειραζόμεν τὴν μετριόφρονα εὐσέβειαν τοῦ κ. Ροῦθου), ἔχομεν φιλοσοφίαν εὐρυτέραν, ἔχομεν ἀντὶ τοῦ Διὸς κατερχομένου ὡς χρυσῆ βροχὴ εἰς τῆς Δανάης τὰ δώματα, (ὡς θὰ ἐπεθύμη ὁ κ. Ροῦθης νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ γραφεῖόν του ἡ Δανάη) τὴν θεότητα κατερχομένην εἰς τὸν κόσμον ὑπὸ μορφὴν ἀνθρώπου, ἵνα διὰ τοῦ μαρτυρίου ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας (τῆς πολιτικῆς τοῦλάχιστον) τὴν ὁδὸν, καὶ δημιουργήσῃ θρησκευμα συνδεδεμένον ἀμέσως μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ δυνάμενον νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ποιητὴν καταλληλότερον ἢ οἱ θεοὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων, οἵτινες πρῶτον καὶ κύριον ἔργον εἶχον νὰ πληρῶσι τὸν κόσμον ἠρώων καὶ ἡμιθέων καὶ νὰ μὴ λέγωσι περὶ τῶν θεῶν εἰμὴ ὅ,τι περὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν ἠδύναντο νὰ εἴπωσιν. Ἐχομεν σήμερον ταγματάρχας ἀντὶ χαλκοχιτώνων πολεμιστῶν, καὶ, ἀλλὰ τοῦτο δύναται ν' ἀναπληρωθῆ ἄλλως, διότι ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Σλέγγελ, δύναται ὁ ποιητὴς ἀνατρέχων νὰ λάβῃ τοὺς ἥρωας τοῦ ἀπὸ προγενεστέρας τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος του σελίδας. Ἡ μαρτυρικὴ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἱστορία ἠδύναντο νομίζομεν νὰ κρούσῃ τὰς χορδὰς τῆς λύρας, ἀν ὑπῆρχε τοιαύτη. Καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος, προσθέτει ἐν τέλει, παρίστατο οὐχὶ ὑπὸ τὸ σχῆμα λιποσάρκου σκελετοῦ, ἀλλ' ἠδέως

καθεύδοντας ἐφήβου. Εἶν' ἀληθῆς ὅτι τοιαύτη δίδεται σήμερον μορφή εἰς τοῦ ὕπνου τὸν ἀδελφόν, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ ἀποφεύγοντες τοῦτο, ἄλλοτε μὲν καλοῦσιν αὐτὸν ἀπλῶς θάνατον, ἄλλοτε παριστῶσιν αὐτὸν ὡς χελιδόνα, ὡς:

Μὰ γίνηκεν κατάμαυρον ὁ Χάρος χελιδόνι.
Καὶ μὲν αὐγὴ τῆ λιγερῆ πηγαίνει καὶ λαβώνει.

Καὶ ἄλλοτε ἄλλως, μηδενὸς ὑπάρχοντος ἄρθρου τοῦ ποιητικοῦ νόμου, κανονίζοντος τὴν πρόσφορον ἐξομοίωσιν τοῦ τέχνου τῆς γεννήσεως τοῦ λεγομένου θάνατος. Ἄλλὰ τάχα πάντοτε ὡς ἐφηβὸν παρίστων αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι; Εἶναι ἀληθῆς ὅτι ἡ τέχνη παρίστων ἐνίοτε αὐτὸν ὡς ὠραῖον βρέφος ἢ ἐφηβόν, ὡς τὰ πολλὰ καθεύδοντα καὶ κρατοῦντα δάδα ἐσβεσμένην ἢ καίουσαν μὲν ἀλλ' ἀνεστραμμένην. Συνεχῶς ὅμως βλέπομεν ἱστορούμενον, ὅτι ὁ αἰένυπνος¹ κατὰ Σοφοκλῆν θάνατος, εἰκονίζεται ὡς μακρόθεν ἐκφοβίζων, ὡς ὁμοῖος νυκτὶ, ὡς ἔχων καρδίαν σιδηρᾶν καὶ τὸ χαλκοῦν ἦτορ ἀσπλαγχνον εἰς τὰ στήθη, ἐξ οὗ δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κύριος δὲν παρίστατο πάντοτε ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἐφηβός, ὡς θέλει αὐτὸν ὁ κ. Ροῦθης, κολακευόμενος ἴσως ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ὡς ἄλλος Γηγενής, θέλει καταβάλλει αὐτὸν εὐκολώτερον ἐφήβον ὄντα, ἢ ποτε ἔλθῃ μετ' αὐτοῦ εἰς πάλιν. Ἐκ τούτων πάντων δὴ τινὰ συνάγομεν· ὅτι ἐκ τῶν αἰτίων, ἄτινα δέχεται ὡς συντελέσαντα εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ προγονικοῦ ἡμῶν ἔπους καὶ δράματος, ὅσα δύνανται ἀληθῶς νὰ ἐμπνεύσωσι τὸν ποιητὴν, ὑφίστανται καὶ σήμερον, ὅτι καὶ σήμερον ὑπάρχει φαιδρὰ πραγματικότης συνωδὰ πρὸς τὰς κρατούσας ἰδέας καὶ ὅτι ἂν καθυστερούμεν

¹ Οἶδ. ἐν Κολωνῷ, 1575.

πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς σήμερον, ὁ λόγος εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁ ποιητὴς ὅστις ἠδύνατο ἐν ἐξωτερικῷ κόσμῳ ὁμοίῳ ἐκείνῳ ν' ἀναδειχθῆ τοιοῦτος.

Ἐπίσης οὐδόλως εὐρίσκομεν ὀρθὴν τὴν ἰδέαν, ὅτι τῆς Ἑλλάδος ἡ οὐρανὸς εἶναι ἀπρόσφορος πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν, τὴν εἰς τὰ μύχια τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας εἰσδύουσαν, ἢ τὴν ῥομαντικὴν ποίησιν* ἐξ ἐναντίας φρονούμεν ὅτι τὰ πάντα συντελοῦσιν πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐίδους τούτου τῆς ποιήσεως, καὶ ὅτι ἂν δὲν ἦναι ἀπολύτως ἀκριβὴς ἡ ἐρμηνεία τῆς κοινῆς λέξεως τραγῳδῶ, ἢ δίδωσιν ὁ Ζαμπέλιος, εἶναι ὁμοῦ πολὺ ὀρθαί αἱ περὶ τῆς δημώδους ποιήσεως παρατηρήσεις του, αἵτινες δὲν ἀρνοῦνται αὐτῇ ὑποκειμενικότητα καὶ ῥομαντισμοῦ σπέρματα. Οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ ὕμνησαν δι' ἀπαραμίλλων στίχων τὴν ἐλευθερίαν, τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ἡδονὴν, καὶ τὰς ἄλλας σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ μὴ ἐκ τῶν νεωτέρων οἱ ἀληθεῖς ποιηταὶ ὑστεροῦσι πρὸς τοῦτο; Τίς ἀγνοεῖ τὰς περὶ τούτων ἐγκρίτους ᾠδὰς τῶν νεωτέρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὰ κατατάττουσι τὸν ὕμνον τῆς ἐλευθερίας τοῦ Σολωμοῦ; Ὁ Ζαλακώστας, ὁ Βαλαωρίτης καὶ ὁ Γ. Παράσχος, δὲν ὕμνησαν τὴν πατρίδα; Ὁ Χρηστόπουλος καὶ ὁ Τανταλίδης, δὲν ὕμνησαν τὴν ἡδονὴν ἢ τὸν ἔρωτα; Ὁ Παππαρηγόπουλος, ὁ Α. Παράσχος ἢ αὐτὸς ὁ Βλάχος, δὲν ἔψαλλον τοῦ ἀνθρώπου τὰς διαφορὰς σχέσεις πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν κοινωνίαν; Τὸ μόνον λοιπὸν, ὅπερ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ἐνταῦθα, εἶναι ὅτι τὸ ἀληθὲς ὥραϊον τοῦτο εἶδος τῆς ποιήσεως, δὲν ἀνεπτύχθη παρ' ἡμῖν ὅσῳ ἔδει καὶ ἠδύνατο, τῶν πάντων ὑποδοθησόντων* ἀλλ' ἀφορμὴ τοῦτου δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψις ποιητικῆς ἀτμοσφαιρας.

Διαίρων ὁ Σλέγκελ τὴν ποίησιν εἰς τέσσα-

ρας περιόδους κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, εἰς παιδικὴν, νεανικὴν, ἀνδρικήν καὶ γεροντικήν, λέγει ὅτι κατὰ τὴν πρώτην περίοδον οἱ ποιηταὶ εἰσιν ἐμπνευσμένοι ἱερεῖς ἢ ἱερωμένοι ποιηταὶ. Τὴν ὀρθότητα τῆς παρατηρήσεως ταύτης βλέπει τις ἅμα σκεφθῆ. Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν κοινωνικῶν περιόδῳ ὁ ἄνθρωπος εἶναι παῖς αἰσθανόμενος μᾶλλον ἢ σκεπτόμενος* ὅ,τι βλέπει εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύσις. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυκλοῦντος αὐτῶν μεγαλείου αἰσθάνεται τὸν δημιουργόν, τὸν μέγαν ποιητὴν, τὸν ἐργάτην τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τῆς φύσεως ἡ καρδία ἐνθουσιᾷ, θαυμάζει, εὐγνωμονεῖ, ψάλλει. Ἐν τῇ τοιαύτῃ κοινωνικῇ καταστάσει, ἡ θρησκεία ἔχει μέγα κράτος ἐπὶ τῆς φαντασίας τοῦ ἔθνους καὶ τὰ πρῶτά του ἔτη εἰσὶν ἀφιερωμένα εἰς τὴν θεότητα. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἢ φιλοσοφία, ἠδύνατο ἐξόχως νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ποιητὴν. Ἡ θρησκεία, λέγει ὁ κ. Ροῦδης ἐν κατασκευτικῇ εὐσεβείᾳ, οὐδεμίαν ἢ καὶ ἐλαχίστην ἤσκησεν ἐπὶ τῆς φαντασίας τῶν νέων Ἑλλήνων ποιητῶν ἐπιροήν. Τούτου τὸν λόγον εὐρίσκει τις νομίζομεν, ὅταν ἀναλογισθῆ ὅτι ἡ πρώτη τοῦ ἔθνους περίοδος διήλθεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αἱματηροῦ ἀγῶνος τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας, καὶ ὅτι φυσικὸν ἐπομένως ἦτο ἡ φαντασία νὰ στραφῆ πρὸς τὸν Ἄρην μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον* ἀμέσως δὲ κατόπιν κατεκλείσθη ὑπὸ τῶν σὺν τῇ ἀνεξαρτησίᾳ εἰσβαλοῦσῶν πανταχόθεν τῆς Εὐρώπης, ὅπου προὔπῃρχον, φιλοσοφικῶν θεωριῶν, αἵτινες ἐσκοτίσαν καὶ ἐκλόνησαν τὴν πίστην τῶν μὴ σχόντων καιρὸν καὶ περιστάσεις βαθυτέρας μελέτης. Μόνον ἐν τῇ δημοτικῇ ποιήσει ἀπαντᾷ τις ἀσθενῆ τοιαῦτα ἴχνη, καὶ μόνον εἰς τὰς ποιήσεις τοῦ Βαλαωρίτου εὐρίσκει τις ῥάσα, ὅσα ἀρκοῦσι δι' ἰσόβιον ἐνδυμασίαν τῶν μοναχῶν τοῦ

χριστιανικοῦ πληρώματος, κόλυθα δυνάμενα νὰ φέρωσι τὴν σιτοδείαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς τὴν Ῥωσίαν, καὶ λίθον, ὃν ἂν εἶχέ τις ἠδύνατο νὰ κατασταθῆ μυριάπλοτος, ἀλλὰ πάντα σκιερά καὶ συσεωρευμένα, ἄνευ τῆς ἐμπνεύσεως τοιαύτην ποίησιν ἐνδοτάτης καὶ ἐδραιωτάτης πεποιθήσεως.

Πολλοὶ ποιηταὶ τῆς Δύσεως, ἔχοντες πρὸ αὐτῶν τὸ Εὐαγγέλιον ἀνεδείχθησαν ἐξοχοί, ἀλλὰ λόγος τούτου εἶναι οὐχὶ αἱ ἀρεταὶ ἢ τὰ ἐλαττώματα τοῦ Δυτικοῦ κλήρου, διότι φρονούμεν ἥκιστα δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ποιητὴν, ἡ ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπὸ ἱερέων τελεσθεῖσα δολοφονία τοῦ ἱερουργούντος ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων, ἡ ὁ ἐντὸς τοῦ Σεμιναρίου βιασμός τῆς Σικελίας Κομπέτη, ἢ τὰ προκαλέσαντα τοῦ Λουθήρου τὸ σχίσμα συγχωροχάρτια, ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ Πάπα εὐλογία τῶν προωρισμένων νὰ δολοφονῶσιν ἐγχειριδιῶν¹, ἢ τέλος αἱ περὶ ἐκλογῆς Παπῶν ἐνέργειαι καὶ ὅσα ἐνέπνευσαν τὸν νέον ἀλλὰ δόκιμον ποιητὴν τοῦ Lucifero εἰς ἐναντίαν τῆς θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως ποίησιν.

Εἶναι παράδοξον, λέγουσιν οἱ τινες, ὅτι ἡ θρησκεία, δὲν ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν νέων ποιητῶν, καὶ ὁ σήμερον Ἑλλήν εἶναι ἀντάρτης κατὰ τῶν νόμων τῆς φύσεως, παριστῶν τὸν κόσμον ὡς κοιλάδα δακρύων καὶ τ' ἀνθρώπινα πράγματα ὡς μηδαμινά. Τοῦτο νομίζομεν, οὔτε ὁ κ. Ροῦδης, ὁ ἐπανιστάμενος κατὰ τῆς παρ' ἡμῖν ψυχρότητος τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, δύναται νὰ δεχθῆ ὡς ὀρθόν, ἀφοῦ καθῆκον παντὸς χριστιανοῦ εἶναι ν' ἀκολουθῆ κατὰ γράμμα τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ δ' Εὐαγγέλιον

(1) Menico . . . quand la santé de Tolla fut desespérée, il acheta un couteau, et le fit bénir par le pape! c'était pour tuer Manuel. (E. About. 3-em ed. p. 198—199).

μᾶς λέγει, ὅτι ἡ γῆ αὕτη εἶναι πεδῖον προσκαίρων βασάνων καὶ ματαιότητος, ὅτι ὑπάρχει ἕτερος κόσμος ἀληθὴς πλήρης δώρων καὶ ἀτελεύτητος, καὶ τέλος ὁ ἅγιος Ἰωάννης μετὰ τὸν Σολομῶντα ἐπαναλαμβάνει ἐκ τοῦ βάθους τοῦ κελίου τοῦ ματαιότητος μαιότητων τὰ πάντα ματαιότητος.

Μετὰ τὰ γενικά ὅσα εἶπε περὶ ποιήσεως, προβαίνει ὁ κ. Ροῦδης εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν κανόνων, οὓς κατ' αὐτὸν ὀφείλει ὁ ποιητὴς ν' ἀκολουθῆ. Ἴνα μὴ δαπανῶμεν τὸν πολυτίμον ὕμῶν χρόνον, θέλομεν ὀμιλήσῃ περὶ αὐτῶν κεφαλαιωδῶς. Παραλείπων (διότι κατ' αὐτὸν δὲν ἠδύνατο καὶ καθ' ἡμᾶς δὲν ἤθελε), νὰ ἐξετάσῃ τὴν σύγχρονον ἡμῶν ποίησιν κατὰ τὸ κάλλος ἐν μεγέθει καὶ τάξει» τοῦ Ἀριστοτέλους «τὴν μετοχὴν εἶδους τοῦ Πλωτίνου» καὶ τὴν ἀπεριεκτικότητα ἰδανικοῦ» τοῦ Ἐγγέλου, καὶ ἀκολουθῶν κατὰ βῆμα τὸν Μυσέ, ἀναγράφει ὡς ἀρχὴν τὸ ὅτι, ὁ ποιητὴς πρέπει ν' ἀρέσκη καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ εἰς τοὺς ὀλίγους. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον κανόνα. Πολλὰ ἔργα, λέγει, τοῦ Shelley, καὶ τοῦ Βύρωνος, κάλλιστοί τινες στίχοι τοῦ Rukert, τοῦ Β. Οὐγγῶ καὶ τοῦ Μυσέ, καὶ ἅπαντα τοῦ Ἐδγάρδου Πόου τὰ ἔργα, ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ἥτις εὐεργητικὴ ἀποδεικνύεται τῇ ποιήσει.

Ὡστε δεύτερος κανὼν ἡ ἐπίδρασις τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος. Ἀπαιτεῖ μὲν ὁ ποιητὴς νὰ ἔχῃ χάριν, ζωηρὰν ἔκφρασιν, ὕψος ἰδεῶν καὶ πλουτοὺς εἰκότων καὶ παρομοιώσεων, ἀλλὰ δὲν ἔχει πολλὰς ἀξιώσεις διὰ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν διεπόντων τὸ μέτρον κανόνων, οὔτε διὰ τὴν ἐμπνευσιν οὔτε διὰ τὴν φαντασίαν.

Ταῦτα πάντα ἐνῶν ὁ κ. Ροῦδης, ἀπέτελεσε τὸν περὶ προσόντων τῶν ποιητῶν νόμον, ὃν αὐτοβούλως, ἀυθαίρετως καὶ χω-

εις να υποβάλῃ αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἣτις ἀπετέλει ἐνταῦθα τὴν βουλὴν του, ἀνεκήρυξε καὶ ἐδημοσίευσεν ὡς ποιητικὸν κώδικα, εἰς τὸν ὁποῖον, δίδων μάλιστα, ὡς λέγουσιν οἱ νομικοὶ, ἀναδρομικὴν δύναμιν, ὑπάγει τοὺς ποιητὰς καὶ τιμωρεῖ αὐτοὺς, κατ' αὐτὸν παρὰ θεμελιώδους φιλελευθέρους ἀρχάς. Ἄλλ' ὡς συμβαίνει πάντοτε εἰς τοὺς νόμους κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ὁποίων παρεισέφεραν παρατυπίαί, καὶ δὲν ἐπεκράτει πνεῦμα εὐθύτητος καὶ δικαιοσύνης τάχιστα περιέπεσαν εἰς ἀποδοκιμασίαν, ἣτις θέλει καταδείξει αὐτὸν ἀνεφάρμοστον.

Δ. ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ.

(ἀκολουθεῖ)

ΠΑΡΑΚΜΗ
ΤΗΣ
ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ
ΥΠΟ
ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΠΕΛΛΕΤΑΝ

I

Ἡ πρώτη λέξις.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις μᾶλλον παντὸς ἄλλου ἔβλαψε τὴν Γαλλίαν εἶναι Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. ὁ ἄνθρωπος, ὃν μᾶλλον ἐθαύμασεν ἡ Γαλλία εἶναι Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. καὶ θαυμάζει αὐτὸν εἰσέτι.

Ἡπίστατο βεβαίως οὗτος τὸ βασιλεύειν, ὡς ἐβασίλευον τότε· δηλ. τὸ δαπανᾶν, οἰκοδομεῖν, ἐρᾶν, προγράφειν, χορεύειν, κηρύττειν πόλεμον, συνομολογεῖν εἰρήνην, καὶ ἐπιδεικνύεσθαι ἐπὶ ὀκρίβαντος.

«Μέγας βασιλεὺς!» ἔλεγε τὸ πλῆθος·

μέγας διὰ τὸν ὀφθαλμὸν βεβαίως καὶ διὰ τὴν σκηνήν. Ἐβάδιζεν ὑψαύχην, καὶ εἰς πᾶν αὐτοῦ βῆμα ἔτρεμεν ἡ Εὐρώπη. Ἄγγλος μεγιστὰν παρέβαλεν αὐτὸν πρὸς διδάσκαλον ὀπλομαχίας. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς τοιαύτης πομπῆς καὶ τῶν ποικιλμάτων τῆς ἱστορίας, τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτέστι παραστήματος, τῆς διπλωματίας, τῆς ἐν τῇ μάχῃ παρατάξεως, τῆς ραδιουργίας, — διὰ τίνος ἔργου μεγαλοφυΐας, ἢ τίνων νομοθετημάτων, Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἀπεθανάτισεν ἑαυτὸν καὶ ἐγένετο ἄξιος εὐγνωμοσύνης;

Καὶ τί ἐσήμαινεν, ἐπὶ τέλους, ἡμερησία διατριβὴ τοῦ βασιλέως ἐν Φονταίνεβλῶ, θήρα ἐν Κομπιένῃ, ἐσπερὶς ἐν Μαρλὺ, χρονικὸν παστάδος, ἐπίσημον ἄγγελμα ἐκ Πομπόνης, καπνὸς κανονοβολισμοῦ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Φλανδρίας ἢ τῆς Λομβαρδίας! Ἡ Γαλλία ἔδρεπεν ἓνα στάχυν περιπλέον ἢ ἓνα βότριν; ἀπέκτα ἐπιστήμην τινὰ, βιομηχανίαν, ιδέαν, ἀρετὴν, δύνάμιν τινὰ νέαν, ἐποίει ἐν βῆμα πρὸς τὸν πολιτισμόν;

Τὸ οὐσιῶδες τῆς ἱστορίας παντὸς λαοῦ ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ, εἶναι ἡ κατάστασις αὐτοῦ τούτου τοῦ λαοῦ, τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἡ εὐημερία, ἡ παιδευσίς, τὰ ἦθη. Ἐὰν κυβερνήσις τις ἔχη λόγον νὰ ἀρχῇ ἐπὶ τίνος γεωγραφικοῦ χώρου, πιθανῶς ὁ λόγος οὗτός ἐστιν ἡ βελτίωσις τῆς τύχης τῆς κοινωνίας: διότι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἐν τῇ προόδῳ, ἡ δὲ πρόοδος ἐν τῇ ἐπαυξήσει τῶν μέσων τοῦ βίου: τοῦ μὲν νοεροῦ βίου διὰ πλείονων γνώσεων, τοῦ δὲ ὕλικου διὰ πλείονος πλούτου. Τί ἦτο λοιπὸν ἡ Γαλλία μετὰ θάνατον Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'; Ὅ,τι ἡ γῆ ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου δηλητηριώδους (mancenilier).

Ἡ μοναρχία εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἔφθασε μετ' αὐτὸν ἀναγκαιῶς ἐμελλε νὰ καταπέσῃ. Ἡθέλησεν ὁ ἴδιος νὰ διδάξῃ τὴν θεωρίαν τῆς βασιλείας του κα

μύσην εἰς τὰ μυστήρια ταύτης τοὺς ἐπιγενομένους.

«Εἰμὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, λέγει ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τῷ συνταχθέντι πρὸς χρῆσιν τοῦ Δελφίνου.

»Ὅταν μέλλω ν' ἀποφασίσω τι, ὁ Θεὸς μοὶ στέλλει τὸ πνεῦμά του.

»Εἰμὶ κάτοχος καὶ κύριος τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τοῦ λαοῦ μου.

»Κλέπτει τὴν δόξαν μου ὁ ἄνευ ἐμοῦ ἀποκτῶν.

»Πλουτίζω τὸ βασίλειόν μου δαπανῶν» πολλά.

»Τὸ ἔθνος ἐδρεύει ὀλόκληρον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μονάρχου.»

Τοιοῦτον τοῦ δεσποτισμοῦ τὸ πρόγραμμα κατὰ τὸν τύπον τοῦ θεοῦ δικαίου, διότι ὁ δεσποτισμὸς χρῆζει θεοῦ κύρους, ὅπως τὰ θαύματα. Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἐπίστευε λοιπὸν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπεμφεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως ἐκδιᾶσῃ αὐτὴν εἰς ὑπακοήν ἢ μᾶλλον εἰς λατρείαν! Δῆς ἔκαίε καὶ ὁ λιθωνιὸς ἐκάπνιζε νυχθημερόν πρὸ τοῦ ἀνδριάντος του. Ὅτε δοῦκισσά τις τῆς αὐλῆς διήρχετο τὸν κοιτῶνα τοῦ βασιλέως, ὄφειλε νὰ κάμψῃ τὸ γόνυ ὑποκλινομένη ἐνώπιον τῆς κλίνης τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἐξελέξατο ὡς σύμβολον αὐτοῦ τὸν ἥλιον καὶ ἐπεδείκνυεν αὐτὸν πανταχοῦ, ὅπως πᾶς ἐν τοῖς τοίχοις λίθος ἀντανακλᾷ τὸ βασιλικὸν ἄστρον εἰς τὰ βλέμματα τοῦ πλῆθους. Ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ καὶ περίξ τῶν ἀνακτόρων διετῆρει ἄδυτόν τι καλούμενον Αἴθουσαν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ δὲν ἦτο μέγα, ὅσον ἤρμοζεν εἰς θεὸν τοῦ Ὀλύμπου, ἐνόμισεν ὅτι ὄφειλε νὰ μνηκύνῃ τὸν ἐν αὐτῷ ἄνθρωπον ἐξ ἑκατέρων τῶν ἄκρων, τῆς πτέρνης δηλονότι καὶ τῆς φενάκης.

Ἡ τῆς θείας ἐναρκώσεως διδασκαλία ἐν ἐσθῆτι σηρικῇ μετεδόθη ἐπὶ τέλους ἀνὰ πᾶν

τὸ βασίλειον. Μέρος τοῦ κλήρου ἀφυσικῶς ἀγομένου πρὸς τὴν χαμέρπειαν, ὡς ἔλεγεν ὁ καρδινάλιος τοῦ Ρέτζ, ἔδιδεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ παράδειγμα τοῦ Φετιχισμού. Μοναχὸς Προβιγγιανὸς ἐκ τοῦ τάγματος τῶν ἐλαχίστων (minime) παρέβαλε Λουδοβίκον τὸν ΙΔ' πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τινι θέσει θεολογικῇ, εἰς τρόπον ὅμως ὑποδεικνύοντα ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦν τὸ πρωτότυπον, ὁ δὲ Θεὸς τὸ ἀντίγραφον αὐτοῦ.

Τὸ πρῶτον μειονέκτημα Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἦτο ἡ γέννησις αὐτοῦ. Ἐν τῷ συνθήβει βίῳ, ἕκαστος προσφέρεται πρὸς τὸν ὅμοιον αὐτοῦ ὡς ἴσος πρὸς ἴσον.

Ὁ νόμος οὗτος τῆς ἀλληλεγγύης, ὁ σύνδεσμος τοῦ κοινοῦ φρονήματος ἀναγκαιῶς τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνέχει αὐτὸν ἐν τῷ καθήκοντι. Ὁ εἰς δύναται νὰ εἴπῃ τῷ ἑτέρῳ: Μέλος ἀναπόσπαστον τῆς αὐτῆς ἰσοτίμου κοινωνίας, ἐγὼ εἰμι σὺ, σὺ δ' ἐγὼ· δὲν δύναμαι νὰ σὲ κακοποιήσω ἄνευ βλάβης ἰδίας, οὔτε νὰ προσβάλω τὸ δικαίόν σου ἄνευ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐμῆς ἀσφαλείας: ἐντεῦθεν δι' ἀμφοτέρους ἡ ὑποχρέωσις ἀμοιβαίας συμπθείας καὶ δικαιοσύνης κοινῆς.

Ἄλλ' ὅτε κοινωνικὸν πλάσμα λεγόμενον μοναρχία ἀποσυντίθει τὴν φυσικὴν ἀρμονίαν καὶ ἀποσύρει ἄνθρωπον τινὰ τῆς ὀλομελείας τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ὑψοῦσα αὐτὸν ὑπεράνω πάσης ἠθικῆς εὐθύνης, τί ἐπεταὶ κατ' ἀνάγκην λογικῶς ἐκ τῆς τοιαύτης διαταράξεως τῆς ἰσορροπίας; Ὁ βασιλεὺς οὗτος ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τιθέμενος καὶ αἰωρούμενος μέχρι νεφελῶν θέλει τολμήσει τὰ πάντα, διότι εἶναι παντοδύναμος μετρώων τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ ἀναλόγως τῆς τολμῆς του.

Οὐδεμία ἀμοιβαιότης, οὐδεμία κοινωνικὴ ἀρετὴ ἐπομένως. Ἄνωθεν ἡ ἀλαζωνία, κάτωθεν ἡ δουλοπρέπεια. Ὁ δεσπότης φέρει

πρώτος τὴν ποινὴν τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ. Ἐπιβάλλει κακὸν τι καὶ ὑποπίπτει αὐτὸς εἰς ἕτερον. Ὁ κύριος ἐξευτελίζει τὸν δούλον καὶ ὁ δούλος διαφθείρει τὸν κύριον ἐν τῷ μέρει.

Ὅπως καταστήσῃ τις ἐξ ἄλλου μέρους εὐδαίμονα λαὸν τινα, πρέπει ν' ἀγαπᾷ τὸν λαὸν αὐτόν, νὰ τὸν ἐκτιμᾷ πρὸ πάντων, νὰ πιστεύῃ εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐν τῷ κόσμῳ, νὰ ἐπιθυμῇ τὰ κρείττω, νὰ φλέγηται, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πάθους, ὅπερ ἡ πίστις καλεῖ ἀγάπην τοῦ πλησίον, ἡ δὲ πολιτικὴ φιλανθρωπία. Ἀλλὰ τίνα ὥραν, εἰς ποῖον σχολεῖον, ἐν καιρῷ δεσποτισμοῦ, ὁ πριγκιπικὸς πηλὸς ἐξερχόμενος τῆς νηδύος βασιλείσεως, τοῦ πυροβόλου κροτοῦντος, ἤθελεν ἀρυσθῆ τὴν τοιαύτην ἀγάπην, τὴν εὐλάβειαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅπερ ἐστὶν ὁ πρῶτος ὅρος ἀφοσιώσεως καὶ συνδρομῆς πρὸς τελειοποίησιν τοῦ εἴδους;

Καθειργημένος ἐξ αὐτῆς τῆς κοιτίδος ἐντὸς τοῦ τριπλοῦ τείχους τῆς ἐθιμοταξίας, καταδεδικασμένος νὰ εἰσπνῆ ἰσοθίως τὸν μεμολυσμένον ἀέρα τῆς αὐλῆς, τί γινώσκει; τί βλέπει εἰς τὸ ἐντευκτῆριον τοῦτο τῆς φιλοδοξίας; τὴν ὑποστάθμην καὶ τὸν ἀφρόν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς: τὴν ζηλοτυπίαν, τὴν κολακείαν, τὴν βραδιουργίαν. Ὁ δεσπότης κρατεῖ πρὸς τούτοις εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας διὰ σημείου, δι' ἀνασπάσεως τῆς ὀφρύος, ἀνυψοῖ καὶ ταπεινοῖ ὑπαρξίν τινα· ὁ ὄχλος τῶν αὐλοκολάκων ἀσπάζεται λοιπὸν τὴν χεῖρα ταύτην παραφόρως, ὅπως τύχη χάριτός τινος, εὐνοίας· καὶ αὐτὸς ὢν ὁ κύριος, καὶ αὐτὸς ἡ τύχη βλέπων καθ' ἑκάστην τὴν ἀνθρωπότητα γονυκλινῆ ἐνώπιόν του, καταφρονεῖ ἐπὶ τέλους αὐτῆς καὶ τὴν καταφρόνησιν ταύτην τίθησι κρηπίδα τοῦ μεγαλείου του.

Ὅσῳ ἡ ἀνθρωπότης καταβαίνει, τοσοῦ-

τῶ νομίζει οὗτος ὅτι ἀναβαίνει, καὶ ὅπως ἀκαταπαύστως ἀναβαίνει, καταβυθίζει αὐτὴν ἀκαταπαύστως πλείοτερον εἰς τὴν δουλείαν ἕως οὗ τέλος, εἰς φαντασιώδες αἰωρούμενος ὕψος, ἰλιγγιᾷ καὶ πληττόμενος ὑπὸ τῆς καισαρείου μανίας ἀναιδῶς ἀνακηρύσσει τὴν ἀποθέωσίν του.

Ὅθεν, εὐθὺς ἀφοῦ ἀπατήσας αὐτὸς ἑαυτὸν ὑπολάβῃ ὅτι ἡ θέλησίς του δὲν εἶναι ἐκ τῶν γῆινων καὶ μεταρσιωθῆ, ἀπόλλυσι τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ πράττει ἀδιακρίτως τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο κατὰ τὰς ὁρμὰς τῆς φαντασίας του. Οὕτω δέδοκται ἡμῖν, εἶναι ὁ κανὼν αὐτοῦ. Ἡ θεία ἔμπνευσις κυκλοφοροῦσα ἐν αὐτῷ καὶ ἀναπλάττουσα τὴν πράξιν κατ' εἰκόνα αὐτῆς δικαιολογεῖ τὸ ἀποτέλεσμα διὰ τῆς αἰτίας καὶ μεθίστησι τὴν ἀδικίαν εἰς σύνεσιν πολιτικὴν.

Οὐχὶ δὲ μόνον ἡ βασιλικὴ πορφύρα, ἐν ἣ ἐγεννήθη, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις ἐπλασσε Λουδοβίκον τὸν ΙΔ' τὸν κράτιστον τῶν ἀπολυτοφρόνων. Ὁ ἀληθὴς ὀρισμὸς τῆς τυραννίας ἐστὶν ὅτι αὕτη εἶναι ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς πασῶν τῶν κακιῶν τοῦ ἔθνους. Καὶ ὅπως δυναθῆ τις νὰ διοργανώσῃ ἀπάσας τὰς κακίας ταύτας εἰς σύστημα πολιτικόν, δεῖται βεβαίως τῆς ἐμπειρίας μηχανικοῦ, ἣν εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν ἐκέκτητο Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'.

Καὶ δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι τὸ κυβερνητικὸν αὐτοῦ σύστημα ἀθρόον καὶ διὰ μιᾶς ἀνέθορον ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι κατὰ μικρὸν καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν καθ' ἑκάστα ἐπραγματώσε Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' τὴν πολιτείαν αὐτοῦ.

II

Βερσαλλία.

Ἐτυχεν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Μαζαρίνου καὶ μητρὸς φιλαρέσκου χειρίστης ἀ-

γωγῆς, ἰταλικῆς τε ἅμα καὶ ἰσπανικῆς, συνισταμένης κυρίως εἰς τὸ ἰππεύειν καὶ κίθαρίζειν. Ἐπιτιμηθέντος δὲ ποτε διὰ τοῦτο τοῦ παιδαγωγοῦ αὐτοῦ Βιλλερόα:

— Περμιείνατε νὰ ἀνδρωθῆ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ, εἶπεν εἰς τῶν υἱῶν τοῦ στρατάρχου, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Λυὼν ἀπὸ τοῦδε ἔμαθε τὸ κυβερνᾶν, διότι γινώσκει νὰ ὑποκρύπτῃ τὰ διανοήματά του.

Καὶ τῷ ὄντι Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' κατέστησε τὴν ὑπόκρισιν τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ὅτε ἐξετέλεσεν ἀληθῆς κατὰ τοῦ Φουκέ πραξικόπημα, ἐθώπευσε τὸ θῦμα μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς καὶ ἐθυσίασεν αὐτὸν μειδιῶν.

Ὁ δούξ τῆς Γέβρης εἶχε τὸ προνόμιον, ὡς ἀρχηγὸς τῶν φυλάκων, τοῦ συλλαμβάνειν τὸν ἐπιμελητήν. Ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἐπηγγέλλετο φιλίαν πρὸς τὸν Φουκέ. Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' φοβούμενος ἀναμφιβόλως μὴ θέσῃ εἰς δοκιμασίαν τὴν καρδίαν ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἀνέθηκε τῷ Ἀρτανιάν τὴν σύλληψιν τοῦ ὑπουργοῦ. Τοῦτο μαθὼν ὁ δούξ τῆς Γέβρης περιέστη εἰς δεινὴν ἀπελπισίαν.

— Διατί νὰ μὲ ἀτιμάσῃ; εἶπε. Καὶ τὸν πατέρα μου θὰ συνελάμβανον, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὸν ἀριστον τῶν φίλων μου... Μὴ ἄρα ὁ βασιλεὺς ὑποπτέῃ τὴν πίστιν μου; ἄς θέσῃ τότε τὴν κεφαλὴν μου ὑπὸ τὸν πέλεκυν.

— Ὁ Γέβρης εἶναι θυμωμένος, ἀπεκρίνατο Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', ἀλλὰ θὰ τὸν καταπραῦνω.

Καὶ τῷ ὄντι κατεπραῦνεν αὐτὸν διὰ γραμματίου πληρωτέου ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Κολβέρτ.

Ἀναντιρρήτως ἡ μοναρχία ὑπερφυῶς προήχθη ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Καπετῶν. Δύναμις προσλθοῦσα ἐκ τοῦ φεουδαλισμοῦ καθαρῶς φεουδαλικὴ τὴν ἀρχὴν καὶ περιωρισμένη ἐν τοῖς περιχώροις τῶν Παρισίων

τὸ πρῶτον, κατέκλυσε τελευταῖον τὴν Γαλλίαν ἐν τῇ μακρᾷ διαδοχῇ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς δυναστείας. Πάσας τὰς πρότερον ἀνεξαρτήτους τιμαριωτικὰς περιφερείας βαθμηδὸν ἀφομοιώσασα, τὰς μὲν ἐκούσας, τὰς δὲ βία, ἐσχημάτισε μίαν καὶ μόνην περιφέρειαν: τὸ βασίλειον, καὶ μίαν γενικὴν κυριαρχίαν: τὴν μοναρχίαν.

Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ μοναρχία ἐνισχύετο, ἀπεκάλυπτε τὴν σπουδαιότητα τῶν Παρισίων, φυσικῆς ἀποθήκης παντὸς τοῦ ὑλικοῦ καὶ τῆς ἀποσκευῆς τῆς κυβερνήσεως: ὀπλοστάσιον, συλλαλητήριον, ταμεῖον, νομισματοκοπεῖον κτλ. τὰ πάντα συνεκεντροῦντο ἐκεῖ. Ἀξίζει μία λειτουργία εἰς Παρισίους, ἔλεγεν Ἐρρίκος ὁ Δ' διότι ἐνόει ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ βασιλεία δὲν διέβαινε τὴν πύλιν τοῦ ἀγίου Ὁνωρίου, ἦτο αὕτη ῥῆμα κενόν.

Οὕτως, ὄλην τὴν δύναμιν ἣν ἡ βασιλεία περὶ ἑαυτὴν συνεκέντρωνεν, εἶχεν ἀποκτήσει, κατὰ τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐρρωμένως παλαιούσα, ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν, ἕως οὗ ἐκρίζωσασα αὐτὸν τοῦ ἐδάφους, τὸ μὲν ὑπομένοντα, τὸ δὲ φρουάττοντα — συνέδεσε μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ μονάρχου διὰ τῆς χρυσοῦς ἀλύσεως ὑπουργήματος ἀνακτορικοῦ ἢ εὐνοίας.

Ἡ μοναρχία μετεσχημάτισε τοιοῦτοτρόπως τὸν φεουδαλισμὸν εἰς τάξιν εὐγενείας. Ἀλλ' ἐπὶ τίνι ὄρω ἀπειργάσατο τὴν μεταβολὴν ταύτην; ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν εὐγενῶν εἰς Παρισίους. Παρὰ τὸ Λουβρον καὶ πέριξ αὐτοῦ πᾶς μέγας χωροδεσπότης, ὁ Κονδῆ, ὁ Γύζης, ὁ Βουλλιών, ὁ Σουβίς, ὁ Ροᾶν κλπ. οἰκοδομῶν ἕτερον μικρὸν Λουβρον κατελάμβανεν αὐτὸ μετὰ συνοδείας προσωπικῆς εὐγενῶν, εἰς τρόπον ὥστε οἱ εὐγενεῖς φρουροῦντες ἐν Παρισίοις ἐπολιόρκουν τὴν βασιλείαν εἰς τὸ ἀνάκτορόν της. Ὅθεν ὅτε διὰ τοῦτον, ἡ ἐκείνον τὸν λόγον συνεμάχουν μετὰ τοῦ συλλαλητη-

ρίου και τῆ συναρωγῆ τοῦ συλλαλητηρίου μετὰ τῶν ἀστών ἢ, ὡς Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄ ἔλεγε, μετὰ τοῦ συρφετώδους ὄχλου, ἐξηνάγκαζον τὴν βασιλείαν νὰ παραδίδῃ τὸ ξίφος ἢ μᾶλλον ν' ἀποχωρῇ τῆς πρωτευούσης καὶ νὰ βασιλεύῃ ἐν τῇ δημοσίᾳ δόξῃ.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς ἀριστοκρατίας πρὸς τὴν μοναρχίαν ὑφίσταμενος πάντοτε, καὶ περ πρὸς στιγμὴν καταστέλλομενος, κατέστησε τοὺς Παρισίους παλαιστραν τῶν διαμαχομένων δυνάμεων. Ὄθεν ἡ Συμμαχία καὶ εἴτα ἡ Σφενδόνη ἀρκούντως κατέδειξαν ὅτι ἐν τῷ πολέμῳ τῶν λασάνων, ὅπως λαλήσομεν τὴν γλῶσσαν τοῦ μεγάλου Κονδῆ, ἡ βασιλεία διέτρεχε μέγαν κίνδυνον ἥττης. Ταύτοχρόνως καὶ ὡς ἐκ συμπτώσεως ἱστορικῆς ἢ Ἀγγλία ἐδίδασκε τὴν Εὐρώπην διὰ πρωτοφανοῦς θανατικῆς ἐκτελέσεως ὅτι ἡ κεφαλὴ βασιλείως ἠδύνατο νὰ πῆσῃ ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου.

Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄ περιδεῆς ἐκ τοῦ μαθήματος τούτου τῆς ἱστορίας, ἀν οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, ἔκτισεν ἐν συνδένδρῳ χώρῳ ἀνάκτορον ὑπὸ στρατώνων προασπιζόμενον. Ἡ ὀλίγη ἱστορία εἰσέτι θεωρεῖ τὰς Βερσαλλίας ὡς ἰδιότροπον ἔργον τοῦ μονάρχου. Ἐνιαχοῦ μάλιστα ὠνόμασεν αὐτὸ: εὐνοούμενον ἄνευ ἀξίας· διότι ἐν Γαλλίᾳ εὐκολωτέρα ἢ εὐρεσις ἐπιγράμματος ἢ ἐξηγήσεως.

Τῷ ὄντι, ἐὰν Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄ προὔτιθετο νὰ κτίσῃ ἀνάκτορον πρὸς τέρψιν κυρίως, εἶχε βεβαίως τὴν αἴσθησιν τῆς ὀράσεως τὸσφ ἀνεπτυγμένην, ὅπως διαγνώσῃ ὅτι τὸ ἄγονον τῶν Βερσαλλίων ἔδαφος, στερούμενον ὕδατος, ἦν ἥκιστα πρόσφορον πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου. Καὶ ὅτε ὀλόκληρον στρατιάν σκαπανέων ἐπεμπε πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ποταμοῦ Εὐρου, προέβλεπεν ἴσως εἰς ἡλίκας δαπάνας ὑπέβαλεν αὐτὸν ἢ τοιαύτη κατὰ τῆς φύσεως ἀγρία ἐπίθεσις. Διὰ τοῦ-

το, ἐκτὸς ἂν τις παραδεχθῇ τὸ ἄτοπον διὰ τὸ ἄτοπον, ἀφ' ἧς οὗτος ἐπέμενε στιγμῆς νὰ αὐτοσχεδιάσῃ τὴν ἀμμόδῃ ἔρημον εἰς κήπον τῆς Ἀρμίδος, εἶχεν ἀναμφιδόλως ἀνώτερον λόγον παντὸς οικονομικοῦ ὑπολογισμοῦ.

Ὁ λόγος ἦν ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τῶν Βερσαλλίων διενόηθη ν' ἀνεγείρῃ τὴν ἀκόπολιν τοῦ δεσποτισμοῦ, αἰδημόνως μετασχηματισθεῖσαν εἰς ἀνάκτορον, καὶ πρὸς τοῦτο ἐξελέξατο τοποθεσίαν οὔτε ἐγγὺς τῶν Παρισίων, οὔτε πόρρω αὐτῶν ἀπέχουσαν, ἀρκούντως μὲν οὖσαν ἐγγὺς ὅπως ἀπολαμβάνῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς πρωτευούσης, ἀρκούντως δὲ μακρὰν, ὅπως τὸ στέμμα αὐτοῦ προφυλάττῃ κατὰ παντὸς τῶν εὐγενῶν πραξικοπήματος. Τίς δὲ πέριξ τῶν Παρισίων στρατηγικὴ θέσις ἦν μᾶλλον ὄχυρὰ τῶν Βερσαλλίων, προασπιζόμενων ὑπὸ τε τοῦ Σηκουάνα καὶ τῶν καταφύτων ὑψωμάτων τοῦ ἀγίου Κλαυδίου καὶ τῆς Μευδούνης; ἢ μόνη ἐκεῖσε ἄγουσα τότε ὁδὸς ἦν ἡ διὰ τῶν στενῶν τῶν Σεβρῶν διερχομένη ἥττώμενος δ' ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἐδύνατο ἀσφαλῶς νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Δεῖγηρα καὶ τὴν Νορμανδίαν. Διότι παρατηρητέον ὅτι οὐ μόνον κατὰ πλῆθους ἀτάκτου καὶ ἀπειροπολέμου ἢ βασιλεία ἔμελλε νὰ παλαίσει, στάσεως ἐν Παρισίοις ἐκρηγνυμένης, ἀλλὰ καὶ κατὰ στρατοῦ τακτικοῦ, διοικουμένου ὑπὸ τῶν λογάδων τοῦ βασιλείου.

Μεταβιβάζων τὴν καθέδραν τοῦ κράτους εἰς Βερσαλλίας Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄ ἀπεχώριζε τοὺς εὐγενεῖς τοῦ συλλαλητηρίου. Ἡ τήβεννος ἄνευ τοῦ ξίφους καθίστατο ἀνίσχυρος. Ἡ δύνατο νὰ κατασιγάσῃ αὐτοὺς ὡς θηρευτικούς κύνας, πλαταγίζων τὴν μάστιγα. Δὲν ἦσαν ὅμως περιφρονητέοι ὅλως οἱ εὐγενεῖς: διότι, καίπερ ἥττηθέντες, μέγα μέλος τῆς ἐξουσίας τῶν διετήρησαν, ἅτε φρούρια κατέχοντες ὄχυρὰ ἐν τοῖς μεθορίοις καὶ

διοικούντες ἀποκλειστικῶς τὰς ἐπαρχίας. Καὶ εἶποτε ἐστασίαζον, ἠδύνατο νὰ στρέψωσι κατὰ τοῦ βασιλέως τὴν δύναμιν, ἣν οὗτος ἐνεπιστεύθη αὐτοῖς, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ καλέσωσιν εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος τοὺς ξένους πρὸς ἐπικουρίαν.

Τί λοιπὸν ὤφειλε νὰ πράξῃ Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄ ὅπως ἐξαναγκάσῃ τοὺς εὐγενεῖς εἰς ἡσυχίαν; Νὰ ἐπαναλάβῃ κατ' αὐτῶν τὴν τραγικὴν τοῦ Ῥισχελιῆ πολιτικὴν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου, καταδιώκων αὐτοὺς μέχρι τοῦ τελευταίου ἀσύλου των; ἀλλ' οὕτω θὰ ἐζήτει νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς, νὰ μεταβάλῃ τὸ πολίτευμα τοῦ βασιλείου, νὰ βασιλεύσῃ διὰ τῶν ἀστών. Πλὴν ἀλλὰ Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄, εὐπατρίδης τὴν καταγωγὴν, εὐπατρίδης τὸ φρόνημα, τηλικαύτην ἡσθάνετο ἐνδόμυχον περιφρόνησιν πρὸς τὴν τάξιν τῶν μὴ εὐγενῶν, ὥστε ἐν διατάγματι κατὰ τῆς μονομαχίας, ὑπογεγραμμένῳ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς, ἐπισήμως ὠνόμαζε τὸν ἀστὸν ἄγενῆ καὶ ἐτιμῶρει αὐτὸν δι' ἀγχόνης, οὐχὶ διότι προεκάλεσεν εὐγενῆ, τίς τούτων θὰ ἐδέχετο τὴν πρόσκλησιν; ἀλλ' ἀπλῶς διότι εὐπατρίδης ἔμελλε ν' ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτὸν ἐν τῇ μονομαχίᾳ, πράγμα αἰσχρὸν, πράγμα ἀνήκουστον, ἔλεγε τὸ διάταγμα.

Ἡ βία ἄλλως εἶναι ἡ νηπιώδης τῆς πολιτικῆς τέχνης περίοδος, τὸ πρῶτον βῆμα ἐξουσίας μήπω ἀνεπτυγμένης. Ἡ ἄκρα πολιτικὴ δεξιότης εἶναι νὰ νικᾷ τις τὸν ἐχθρόν του ἀμαχητί, νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν νὰ σιωπᾷ, καὶ ν' ἀποδέχεται μάλιστα ἀσμένως καὶ συντελῆ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑποδούλωσιν. Ἡ Τουρκία καθίστησι φρουροὺς τῆς γυναικείας τιμῆς τὸ δικτυωτὸν τοῦ χαρμεῖου καὶ τὸ γριαταγάνιον τοῦ εὐνοῦχου· αὕτη ἐστὶν ἡ πολιτικὴ τῆς βίας. Ἡ Κίνα τούναντιὸν πείθει τὴν γυναῖκα νὰ ἐγκλείσῃ τὸν πόδα αὐτῆς εἰς θήκην, ὅπως δῆθεν βαδίξῃ

μετὰ μείζονος χάριτος, ἐν ᾗ αὕτη ἀδυνατεῖ πλέον νὰ βαδίσῃ· αὕτη εἶναι ἡ πολιτικὴ τῆς εἰρήνης.

Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄ τὴν σινικὴν ἡσπάσατο μέθοδον ἐν τῇ πολιτικῇ. Ἀντὶ κατὰ τῶν εὐγενῶν νὰ μετέλθῃ τὴν βίαν, περιεβλήθη τὴν ἀλωπεκῆν. Καὶ δὴ τὰς Βερσαλλίας κατέστησεν ἐπίγειον παράδεισον, διοργανώσας εὐρὺ ψυχαγωγίας σύστημα. Ἐπεξέτεινε τὸ ἀνάκτορον αὐτοῦ ἐπ' ἄπειρον, ὅπως σαγηνεύων ἐγκαθειρξῆ ἐν διατριβῇ τερπινοτάτῃ τὸ ἐπιτελεῖον τῆς ἀριστοκρατίας. Ἐβῆκε τοὺς εὐγενεῖς εἰς τὸ λιπαντήριον· ἔφαγον καὶ ἀπέθανον.

III

Ἡ αὐλή.

Καὶ πρῶτον, ὅπως καταδείξῃ πόσον ὑπερεῖχεν ὁ βασιλεὺς τοῦ εὐπατρίδου, Λουδοβίκος ὁ ΙΑ΄ ἐπενόησε λατρείαν καθημερινὴν πρὸς τὸ πρόσωπόν του. Λειτουργία ἀξία τοῦ αἰῶνος τοῦ Καμβύσου ὑπεδέχετο τὸ εἶδωλον ἅμα τῇ ἐγέρσει αὐτοῦ ἐκ τῆς κλίνης, καὶ ἀνά πᾶσαν ἐκανόνιζε στιγμὴν τὸν τρόπον τοῦ ἀποκαλύπτεσθαι καὶ τοῦ ὑποδεῖσθαι τῆς ἐμβάδας. Ὁ βασιλεὺς καθιέρωσε πρὸς τούτοις θρησκευτικὴν τελετὴν τοῦ χιτῶνος αὐτοῦ καὶ μέγαν ἱεροφάντην κατέστησε πρίγκηπα ἐξ αἵματος, διότι, ὅπως ἔχῃ τις τὸ δικαίωμα νὰ θίγῃ τὴν ἱεράν σάρκα, ἔπρεπε νὰ φέρῃ ἐν ταῖς φλεψὶ βράνιδα τῆς οὐρανίας αὐτοῦ οὐσίας.

Τοσοῦτον οὐρανίας τῷ ὄντι, ὥστε, μεταβιβαζομένη ὀλόκληρος εἰς τὸ ἔμβρυον, μετέδιδεν αὐτῷ, καθ' ὃν χρόνον ἐξήρχετο τῆς νηδύος, πᾶσαν αὐτῆς τὴν δύναμιν καὶ λαμπρότητα. Τὸν γεννώμενον βασιλόπαιδα ἐκάλουν τέκνον τῆς Γαλλίας· ἐσπαργάνου αὐτὸν ἐν τῇ κοιτίδι, ἔθετον ἐπὶ τοῦ σπαργάνου τὸ παράσημον τοῦ Ἁγίου Πνεύμα-

τος, τὸ δὲ παιδίον τῆς Γαλλίας ἐσιέλινεν ἐπ' αὐτοῦ.

Καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι δύσεως τοῦ ἡλίου, πᾶν τοῦ βασιλείως βῆμα ἐν τοῖς ἀνακτόροις, πᾶσα κίνησις αὐτοῦ, πᾶσα πράξις ἐλαχίστη, πᾶσα λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ, πᾶσα φυσικὴ ἀνάγκη, πᾶς βλωμὸς ἄρτου, πᾶς κύαθος οἴνου, ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ, ἡ πέψις, ὁ βρεμβασμὸς, ἡ νόσος, ἡ θεραπεία, ἡ-το πανηγυρικὴ διατύπωσις πολύπλοκος, ἐκτελούμενη ἐν μεγάλῃ πομπῇ, τῶν δρώντων προσώπων καὶ τῆς διακοσμῆσεως μεταβαλλομένων μόνον.

Ὁ μὲν προσηγόρευεν αὐτὸν ἢ προσέφερε τὸ ὑποκρητηρίδιον, ὁ δὲ παρέθετε τὴν πυξίδα ἢ τὴν παροψίδα, τρίτος ἔφερε τὸ κηροπήγιον, ἄλλος καθῆπτε τὸ περιλαίμιον καὶ ἄλλος ὄρεγε τὴν κύλικα ἢ καὶ τὴν ὀπλὴν τῆς ἐλάφου μετὰ τὸ τέλος τῆς θήρας· ἀλλ' ἐν τῷ σοφῷ τούτῳ ὀργανισμῷ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἱματοφυλακίου, τοῦ μαγειρείου, τοῦ κυνοτροφείου, τοῦ σταύλου, Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' διετήρησε τὴν τάξιν τῶν οἰκοσῆμων, ὅπως δι' αὐτῶν ἐξάπτη τὸν πρὸς τὰς τιμὰς ἔρωτα τῶν εὐγενῶν καὶ ἐν τοῖς δουλικοῖς ἔτι ἔργοις ἱκανοποιῆ τὴν ματαιοφροσύνην αὐτῶν.

Ὁ ἐξ αἵματος πρίγκιψ ἐξετέλει ἔργα ὑπηρετοῦ, διαπρεπέστερα τῶν τοῦ κοινοῦ πρίγκιπος, καὶ ὁ κοινὸς πρίγκιψ τῶν τοῦ μαρκησίου καὶ οὕτω καθεξῆς, ἀπὸ ἀνωτέρου εἰς κατώτερον, ἀπὸ τοῦ ἀρχικλειδούχου μέχρι τοῦ ἀπλοῦ κλειδούχου, ἀπὸ τοῦ σαυλάρχου μέχρι τοῦ ἱπποκόμου, ἀπὸ τοῦ ἀρχιτρικλίνου μέχρι τοῦ ὀπτάνεως, τοῦ σφραγιστοῦ, τοῦ κυναγωγῶ, τοῦ ὀρνιθοθήρα, τοῦ τραπεζοκόμου καὶ τοῦ ὀρνιθοφύλακος. Ἄπαντες οὗτοι, τοῦ μεγάλου Κοινῶ συμπεριλαμβανομένου, ἔφερον τὴν κεκκονισμένην στολὴν θεράποντος τοῦ βασιλείως· δηλο-

νότι κυανοῦν χρυσοπάρυφον ἱμάτιον, καλοῦ-μενον «προνομιούχον ἱμάτιον.»

Χάρις τῇ σοφῇ ταύτῃ τοῦ ἀντιθαλάμου ἱεραρχία, ἕκαστος ὑπεκλίνεται, ἀμιλλώμενος ὅπως πρῶτος ὑποκλιθῆ. Εἰ δὲ τις εὐπατρίδης διετάρασσε τυχὸν τὴν συμμετρίαν τῆς ἐθιμοταξίας, διέπραττεν ἔγκλημα καθοσιώσεως.

Ὁ βασιλεὺς ἐφύτευε ποτε, βαγδαίας βροχῆς καταπιπτούσης, ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Μαρλύ· τοῦ ὄμβρου δὲ τὸν πῖλον αὐτοῦ συνθλάσαντος, δούξ τις ἔδωκεν αὐτῷ ἕτερον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καλύμματος δουκὸς τοῦ Λαροσεφουκῶ. Ὁ δούξ οὗτος διεμαρτυρήθη ἐντόνως κατὰ τῆς τοιαύτης ἐπεμβάσεως εἰς τὰ καθήκοντά του· ἐντεῦθεν σκάνδαλον, θύελλα ἐν τοῖς ἀνακτόροις. «Ἦτο ζήτημα τιμῆς, εἶπεν ὁ Σαίν-Σιμών, τὸ πᾶν ἀπόλετο.»

Ἡ Σινικὴ ὅμως αὕτη πομπὴ εἶχε τι τὸ σπουδαῖον, τὴν μισθοδοσίαν. Ὁ κύριος δαψιλῶς ἀντήμειβε τὴν δόσιν τῆς ἱκανότητος, ἣν ἀπητεῖτο νὰ ἔχη ὁ εὐπατρίδης, ὅπως συμμετάσχη θήρας ἢ ὑποκλιθῆ ἐνώπιον ζωθῆκης (alcône). Πρὸς τοῦτο παντοῖα ἐδημιούργει ἔμμισθα λειτουργήματα πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοτιμίας τῶν εὐγενῶν. Τοιαῦτα δ' ἦσαν:

Πρῶτον ὁ μισθὸς (le traitement). Ὁ βασιλεὺς ἤμειβε πᾶσαν καθ' ἡμέραν ὑπόκλισιν δουκὸς ἢ πατρικίου, ὅσον καὶ τὴν διοίκησιν στρατοῦ.

Ἐπειτα τὸ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα δῶρον (cadeau), ἐπιχορήγησις ἢ ποσότης ἐφ' ἅπαξ δοθεῖσα: ἐπιχορήγησις 100,000 λιβρῶν τῇ πριγκηπέσση Κόντη, ἐπιχορήγησις 100,000 λιβρῶν τῇ δουκίσση Βουρβῶν, ἐπιχορήγησις 30,000 λιβρῶν τῷ πρίγκιπι Δελαροσσουριῶν, ἐπιχορήγησις 70,000 λιβρῶν τῷ δουκί Βουρβῶν, ἐπιχορήγησις 70,000 λιβρῶν

τῷ κόμητι Δελαμάρος, ἐπιχορήγησις 80,000 λιβρῶν τῇ δουκίσση Φοντάνζ κτλ. Ποσότης ἐφ' ἅπαξ δοθεῖσα: 300,000 λιβρῶν τῇ κυρίᾳ Βρεγύ, 150,000 λιβρῶν τῇ δεσποινίδι Λανιέλ, 200,000 λιβρῶν τῷ δουκί Μποβιλιέρ, 100,000 λιβρῶν τῷ στρατάρχῃ Ἐστραί, κτλ.κτλ.

Ἐπειτα ἡ κάρπωσις (la commende ou collation) μοναστηριακῆς προσόδου: Ὁ μοναχὸς ἐνήστευεν ἢ προσήχθετο ἐν τῷ κελίῳ καὶ αὐλικὸς ἐλάμβανεν αὐτοπροσώπως ἢ διὰ τοῦ δευτεροτόκου ἀδελφοῦ του τὸ εἰσόδημα τῆς μονῆς.

Ἐπειτα ἡ συναγωγὴ: Ὁ βασιλεὺς, πωλῶν τοῖς Ἰουδαίοις τὸ τῆς ἰσοπολιτείας δικαίωμα, ἐπορίζετο χρήματα ἑβραϊκά. Ὅτε λιμώτων συνδαυτομένων ἐν Βερσαλλίαις παρεπονεῖτο ἐπὶ ἐνδείᾳ χρηματικῇ, ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης τῷ παρεχώρει τὴν συναγωγὴν τοῦ Μὲτς, ὡς κτῆμα ἐν Πικαρδίᾳ.

Ἐπειτα ἡ ἐκπακτος σύμβασις (le traité extraordinaire): Οὕτω καλεῖται, ἔλεγεν ὁ στρατάρχης Νοάλ, οἰκονομικὴ τις ἐργασία, συνισταμένη εἰς τὸ ἀφαιρῆν ἀπὸ τινος οἰκογενείας, ἐπὶ κενῇ προφάσει, μέρος οὐχὶ τοῦ εἰσοδήματος, ἀλλὰ τοῦ κεφαλαίου· ἔνοπλος τουτέστι ληστεία. Καὶ ὅμως Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' διεμερίζετο τὴν λείαν μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν θεραπείας.

Ἐπειτα ὁ ἄνθρωπος, Πῶς ὁ ἄνθρωπος; Ναι, ὅταν τις ἐπνίγετο ἢ ἀπνηχονίζετο ἐκουσίως, ὡς τις οἰκονομικὸς ὑπάλληλος Φουκῶ ὀνομαζόμενος, διότι τὸ στέμμα ἦν ὁ ἄμεσος κληρονόμος τοῦ αὐτόχειρος. Ὁ βασιλεὺς ἐδωρήσατο τὸν Φουκῶ, λέγει χρονικόν τι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν Φουκῶ νεκρὸν ἀναμφιβόλως, τῇ πριγκηπέσση Ἀρκούρτ. Αὕτη δὲ προσεκτῆσατο ἐκ τούτου εἰκοσακισχιλίων λιβρῶν ἐτήσιον εἰσόδημα ὑπὲρ

τῆς οἰκογενείας, ἣτις ἴσως ἦν ἡ πλουσιωτάτη ἐν τῷ βασιλείῳ.

Ἐπειτα ἡ δωρεὰ (gratification) ὑπὸ τὸν τύπον γραμματίου εἰς διαταγὴν τοῦ κομιστοῦ. Ἡ μετριοφροσύνη τοῦ δωρεοδόχου ἀπῆται τὴν ἐχεμυθίαν, διότι ἡ ἐγκεκριμένη ποσότης ἐσημειοῦτο ἀμετατρέπτως ἐπὶ τοῦ καταλόγου τῶν μυστικῶν ἐξόδων τοῦ κράτους μετὰ τοῦ ἐξῆς προοιμίου: Τῷ κομιστῇ τῆς διαταγῆς 120,000 λιβρῶν, αὐτινος ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης δὲν θέλει νὰ μνημονεῦση τὸ ὄνομα. Τῷ κομιστῇ ἑτέρας διαταγῆς 100,000 λιβρῶν, ὁ αὐτὸς τύπος· τῷ κομιστῇ ἑτέρας διαταγῆς 200,000 λιβρῶν τῷ κομιστῇ ἑτέρας διαταγῆς 127,000 λιβρῶν, κτλ. Ἡ αὕτη πάντοτε πανηγυρικὴ διατύπωσις μετὰ τῆς ἀτελευτήτου ἐπωδῆς «οὗτινος ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης δὲν θέλει νὰ μνημονεῦση τὸ ὄνομα.»

Ἐπειτα ἡ παραχώρησις (la concession), τουτέστιν ἡ ἐνάσκησις οἰασδήποτε βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ τῆς ἀγυρτικωτάτης ἔτι, λόγῳ μονοπωλίου· παραχώρησις τῷ δουκί Βουλλίων τῶν περιεχόντων ἀρωματικὰ χόρτα θυλακίσκων πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἐνοχλητικῶν ζυῦφιων· παραχώρησις τῷ κόμητι Ἀρμανιᾶν τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν φορείων· παραχώρησις τῷ δουκί Ἀγὲν τῶν δημοσίων ὀχημάτων καὶ φορτηγῶν ἀμαξῶν μεταξὺ Παρισίων καὶ Ρουένης· παραχώρησις τῷ δουκί τῆς Λύδης τῶν φορείων καὶ ἀμαξῶν μεταξὺ τοῦ Πέκ καὶ Παρισίων· παραχώρησις τῷ μαρκεσίῳ Βαλλαβουάρ τῆς μεταφορᾶς ἐπὶ διώρυγος ἢ ποταμοῦ διὰ λέμβου ἢ πλοιαρίου· παραχώρησις τῷ μαρκεσίῳ Καβουᾶ τῶν φορείων τῶν Παρισίων, κτλ.

Ἐπειτα ἡ γνωστοποίησις (l'avis). Εὐπατρίδης, καταγγέλλων διαχειριστὴν τινα δημοσίων χρημάτων ἐπὶ ἰδιοποιήσει, ἐλάμβανεν ἀμοιβὴν τῆς καταγγελίας του τὸ

τέταρτον τῆς ὑπεξαίρεθισης ποσότητος. Ὁ δούξ τῆς Ὁρλεάνης ἐγένετο οὕτω κάτοχος ἑκατομμυρίου, καταγγείλας στρατιωτικὸν ἐπιμελητήν. Ὁ κόμης Γραμμῶν, ἐξιχνιάσας καὶ οὗτος προμηθευτήν τινα χορτονομῆς δολιευόμενον, παρεκάλεσε τὸν βασιλέα νὰ τῷ ἐκχωρήσῃ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν κατὰ κυριότητα. Ὁ βασιλεὺς τὸν ἐδώρησεν εἰς αὐτόν.

Ἐπειτα τὸ φιλοδώρημα (le pot-de-vin). Ὁ βασιλεὺς ἀνανεῶν τὴν ἐκμίσθωσιν φόρου τινός, ἀπῆτει παρὰ τοῦ ἐνοικιαστοῦ φιλοδώρημά τι καὶ ὡς γενναῖος πρίγκηψ ἔδιδε διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὅ,τι ἐλάμβανε διὰ τῆς ἀριστερᾶς· δεκακισχιλίας π. χ. πιστόλας τῇ βασιλίῳ, πεντακισχιλίας τῷ ὑψηλοτάτῳ, πεντακισχιλίας τῇ ὑψηλοτάτῃ καὶ πεντηκοντακισχιλία σκοῦδα τῇ δεσποσύνῃ Φουλλιῶ.

Ἐπειτα ἡ ἀναστολή τῆς καταδιώξεως (la lettre de repis), τί δὲ ἦτο ἡ ἀναστολή τῆς καταδιώξεως; Δούξ καὶ πατρίκιος, ὑποθετόν, εἶχε συνομολογήσει δάνειον. Ὁ δανειστής ἀπῆτει τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους. Τότε ὁ βασιλεὺς, παρεμβαίνων ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ θρόνου, δι' ἀνασταλτικῆς διατάγματος ἔδιδε τῷ ὀφειλέτῃ τὸ δικαίωμα τῆς χρεωκοπίας. Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀποτίσῃ τὰ χρέη αὐτοῦ ἀστὸς ὤφειλε κατὰ νόμον νὰ φέρῃ τὸν ἀτιμωτικὸν πράσινον σκοῦφον, ἀλλ' ὁ κατάχρεως εὐπατρίδης ἐλάμβανε διπλωμα τιμῆς ἐκ περγαμνῆς πρὸς ἀμοιβὴν βίου τοῦλάχιστον ἐκδεδιητημένον.

Τέλος τὸ λαχεῖον: ἡ μερίς τῶν δουκισσῶν. Ὁ βασιλεὺς, ἐστ' ὅτε, διωργάνιζε λαχεῖον ὑφασμάτων καὶ πολυτίμων κοσμημάτων. Πάντα τὰ γραμμάτια φυσικῶς ἐκέρδαινον, τὸ μὲν ἐσθῆτα, τὸ δὲ περιδέριον. Ἡ κυρία Μαιντενὼν μετέχουσα τῆς κληρώσεως τὸ κληρωθὲν παρεχώρει εἰς τὴν στοᾶν (ὀμλήγυριν). Ὁ ἐπιμελητὴς Βουλλιῶν

ἐπραττε τοῦτο ἀπλούστερον. Καλῶν εἰς γεῦμα τοὺς μεγιστᾶνας τῆς αὐλῆς, παρετίθετο ἀντὶ ἐπιδορπίων τραχημάτων σάκκον χρυσῶν λουδοβικίων. Οἱ συνδαιτυμόνες διήρπαζον ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ περιέχον ταῦτα πινάκιον καὶ ἐπλήρουν τὸ θυλάκιον τοῦ κολοβίου των.

Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθει νὰ δίδῃ, ὁ βασιλεὺς ἔδιδε πάντοτε, διότι πλὴν τῶν θέσεων, ἃς παρεῖχεν ἡ αὐλή, τῶν αὐλικῶν ἀμοιβῶν, τῶν αὐλικῶν φιλοδωρημάτων, τῆς αὐλικῆς ἐπινομίδος, ἔδιδεν ἐπίσης καὶ πᾶσαν δημοσίαν θέσιν ἢ τὴν περιβολὴν πάσης θέσεως, ἐν τῷ στρατῷ, ἐν τῷ κλήρῳ, ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, ἐν τῇ διοικήσει, ἐν τῷ συλλαλητηρίῳ· καὶ δὲν ὑπέγραφε διορισμὸν καὶ δὲν διέτασσε τὴν μεταβίβασιν ὑπουργήματος ὑπὲρ ἄλλου, εἰμὴ ὑπὲρ αὐλικοῦ ἢ τῇ αἰτήσῃ καὶ συστάσει αὐλικοῦ, ὥστε, ὅπως λάβῃ τις δημοσίαν λειτουργίαν ἢ προβιβάσῃ, εἶδειτο στόματος ἐν τῇ αὐλῇ, ὡς ἐλεγον τότε, ἢ ἐγγυητοῦ.

Οὕτως ὁ βασιλεὺς εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τοὺς εὐγενεῖς ἐν Βερσαλλίαις καὶ διὰ τῶν εὐγενῶν τὴν βυσιλείαν. Ἐκεῖ μόνον ἔζων, ἐκεῖ μόνον ἀπέκτων τιμὰς καὶ περιουσίαν. Μεγαλειότατε! μίαν ἐπισκοπὴν διὰ τὸν ἀδελφόν μου· Μεγαλειότατε! ἐν σύνταγμα διὰ τὸν υἱόν μου, καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὑπεμειδία, καὶ ἤλπιζον, ἢ ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπον, καὶ ἔτρεμον· ἢ δὲ φιλοδοξία, πνευστιῶσα πάντοτε, ἐνέμενε πλείοτερον καὶ προσελιπάρει τὸν μονάρχην.

Ἄλλ' οὐαὶ τῷ μεγιστᾶνι, ὅστις προετίμα τὴν ἰδίαν κατοικίαν τῆς ἐν Βερσαλλίαις συνοικήσεως. Τὸ ἀνάθεμα ἐπιπτεν ἐπὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ μέχρι τρίτης γενεᾶς. Δὲν ὑπῆρχε πλέον δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν οἰκογένειάν του οὔτε ἄλας, οὔτε ὕδωρ, οὔτε θέσις, οὔτε εὐνοια. Ὁ δούξ Μαζαρίνος ἠθέλησεν ἀπομακρυνόμενος νὰ διαβιώσῃ ἐν εὐλαθείᾳ

καὶ μελέτῃ. Ὁ Κολβέρτος ὁμως ἐπετίμησεν αὐτὸν σκληρῶς ὡς συζῶντα μετὰ τοῦ συρφετώδους ὄχλου καὶ τὸν προσεκάλεσε νὰ ἐπανεῖλθῃ εἰς τὴν αὐλὴν, ὅπως ὑποδυθῇ καὶ αὐθις πρὸ τῆς πύλης τοῦ ἀντιθαλάμου τοῦ δεσπότη τοῦ χρυσοῦν κλοιὸν τοῦ αὐλοκόλακος.

Καὶ οὕτω Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' μετέωρος ἔπατο ἐπὶ τῆς αὐλῆς κεκαλυμμένος ὑπὸ τῆς ἐθιμοταξίας, ὡς ὑπὸ θείας νεφέλης, καὶ διὰ τῆς ἐθιμοταξίας κρατῶν ἀκάμπτως εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀνθρωπότητα. Μὴ δυνάμενος νὰ τρώγῃ ἄλλως ἢ ὡς ὄλος ὁ κόσμος, ἔτρωγε μόνος, διὰ νὰ δεικνύῃ ὅτι καὶ τὴν περόνην κρατῶν ἦν μερίζων ἢ κατ' ἄνθρωπον. Ἦσθιεν ἀπλήστως, ὡς θεὸς τοῦ Ὁμήρου, ἐπιδεικνύων τὴν αὐστριακὴν ὄρεξιν, ἣν παρὰ τῆς μητρὸς ἐκληρονόμησεν.

Ἡ ἱστορία ἀναφέρει ὅτι Κάρολος ὁ πέμπτος κατεβρόχιζε καθ' ἐκάστην ὀλόκληρον συμπόσιον. Δυστυχῶς εἶχεν εἰς ὕπατον βαθμὸν σφηνοειδῆ τὸν πώγωνα τῆς αὐστριακῆς οἰκογενείας, ὥστε, μὴ ἐφαρμοζομένων ἀκριβῶς τῶν σιαγόνων, ἢ τροφή, ἐκφεύγουσα τῶν μυλοδόντων, ἀμάσσητος σχεδὸν εἰσέχρητο εἰς τὸν οἰσοφάγον. Μεθ' ὃ βυθίζων τὴν κεφαλὴν εἰς κώθωνα ἢ μᾶλλον εἰς ὑέλινον Βοεμικὸν κάδον, πλήρη γλεύκου ἀρωματισθέντος διὰ σέννης, ἐρόφα ἀπνευστί τὸ ἄφθονον ἔγχυμα καὶ ὁ χεῖμαρρος τοῦ πικροῦ τούτου ποτοῦ συμμίγδην παρέσυρε καὶ κατῆγεν εἰς τὸ βάθος τῆς ἀχανοῦς κοιλοτήτος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στομάχου τὴν ἀτελῶς κατειργασμένην ἄμετρον πασότητα τοῦ κατὰ τὸν φλαμανδικὸν τρόπον ἠρτυμένου ἀλλαντος καὶ τοῦ ἐκ γαλεοῦ πλακοῦντος.

Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἠμιλλᾶτο πρὸς τὸν προπάτορα αὐτοῦ Κάρολον τὸν πέμπτον, ὡς πρὸς τὴν ποσότητα τῆς ἀπορροφωμένης ὕλης. Ἀφᾶθ ὁ μέγας ἐλεονόμος ἔλεγε τὸ «Εὐλογεῖτε», ὁ βασιλεὺς κατηνάλισκεν εὐ-

κλῶς ἐν ἐνὶ γεύματι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς δουκίσσης τῆς Ὁρλεάνης: «τέσσαρας παροψίδας διαφόρων ζωμῶν, ὀλόκληρον φασιανόν, πέρδικα, παροψίδα φυλλίδος, δύο τεμάχια χοιρομηρίου, προβάτειον κρέας μετ' ἐμβάμματος καὶ σκοροδίων, παροψίδα ζυμαρικῶν» καὶ κατὰ τὸ ἐπίδειπνον οὐκ ὀλίγα ὡὰ ἐφθὰ καὶ παντοίους καρπούς. Ὁ μέγας ἐλεονόμος ἀπήγγειλεν ἔπειτα τὴν εὐχὴν, ὁ ἀρχιθαλαμηπόλος ἔδιδε τὸ χειρόμακτρον, ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἀπέμασσε τὸ στόμα καὶ διέλυε τὴν συνεδρίαν.

(ἀκολουθεῖ)

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΤΟΥ
Κ. ΣΜΕΙΔΛΕΡΟΥ

[W. F. Carl. Schmeidler]

ΕΠΙΤΟΜΗ

Εἰσαγωγή.

Τὴν 4ην Ἀπριλίου 1871 ἐτελέσθη ἐν Ἐλλάδι ἡ πεντηκονταετηρὶς τῆς ἐν Ἀγία Λαύρα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ὑψώσεως τῆς σημαίας τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐκλήθη τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος πρὸς ἀνέγερσιν μνημείου ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθῆναις πλατείας τῆς Ὁμονοίας.

Ἄλλ' ὁμως τὸ πρῶτον, ἐν ἔτι 1877, συμπληροῦται ἡμίσεια πεντηκονταετηρὶς, ἀφ' οὗ χρόνου, μετὰ τὸν αἰμακτηρὸν καὶ ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα, ἡ νέα Ἑλλάς ὡς ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τῶν προστατίδων δυνάμεων ἀνεκηρύχθη καὶ ἡ πολιτικὴ ὑπαρξις αὐτῆς, ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πύ-

λης, ἀπέναντι τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἠσφαλισθη. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, ὑπὸ τὴν ἐπιδοκιμασίαν ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, τὸ νέον τοῦτο κράτος βασιλείον ἀνεκρηύθη καὶ Γερμανὸς ἡγεμονόπαις βασιλεὺς αὐτοῦ ἀνηγορεύθη.

Μετὰ τοσοῦτους ἐνιαυτούς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας εἶναι ἐφεξῆς πρέπον ἢ Ἑλλάς νὰ μελετήσῃ ἐπισταμένως τὴν κατάστασιν αὐτῆς καὶ νὰ δώσῃ ἑαυτῇ λόγον περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ προόδου τῆς, τί τὸ βασιλείον τοῦτο καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ διεπράξατο καὶ εἰς τίνα θέσιν ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς ἠδυνήθη νὰ ὑψωθῇ. Ἡ γενναία, ὑπερήφανος καὶ εὐφυῆς φυλὴ πρέπει νὰ κατανοήσῃ τέλος πάντων ὅτι, ἀφοῦ ἡ ἀγρία περίοδος τῆς ἀποσείσεως ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς πολλὰ ἀμαρτήματα δικαιολογούσης δεσποτείας πρὸ πολλοῦ παρήλθεν, ἀφοῦ οἱ μεγάλοι τοῦ ἀγῶνος ἤρωες, ὧν τὰς πολλὰς ἐλλείψεις τὸ κλέος τῶν ἀνδραγαθημάτων ἐκάλυψε, δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἐν τοῖς ζῶσι, ἄλλη γενεὰ ὑπὸ τὸν διαγελλῶντα τῆς Ἑλλάδος οὐρανὸν κατοικεῖ, πρὸς ἣν ἡ Εὐρώπη ἀτενίζει τὰ βέλτιστα προσδοκῶσα. Ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι σπουδαῖα ἐγένοντο πρόοδοι ἐν τῇ παιδείᾳ, τῇ δικαστικῇ διαχειρίσει, τῇ ἐμπορίᾳ καὶ τῇ βιομηχανίᾳ. Ὁ λαὸς ἔχει ὀρθοτάτας περὶ δικαιοσύνης καὶ θεοσεβείας ἰδέας, καὶ τοιμὴ ἀπηλλαγμένος ἐντελῶς δεισιδαιμονιῶν καὶ θρησκομανίας· ἀλλ' ὅμως τὰ ἄτομα καὶ ἰδίως οἱ ἡγέται τῶν κομμάτων, δὲν ἐδιδάχθησαν εἰσέτι νὰ ὑποτάσσωσι τὸ ἴδιον πολιτικὸν συμφέρον, τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας, τὰς εὐχὰς καὶ τὰ πάθη εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν τοῦ τόπου καὶ τῆς πατρίδος, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ὑπαρξίς παντὸς κράτους, μάλιστα δὲ συνταγματικοῦ. Τοῦ Τακίτου ἢ παλαιὰ ῥήτρα, ὅτι οἱ Ἕλληνες τὰ ἴδια μόνον ἀποθαυμάζουσι (Graeci sua tantum admiran-

tur), ἰσχύει καὶ νῦν ἔτι, διότι ἀποστέρουσιν, ἀπεχθάνονται καὶ βδελύσσονται πᾶν τὸ ἀλλότριον καὶ μὴ ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Τοῦτο δὲ συνοίδασιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν, ὡς καὶ πολλοὶ τῶν ξένων πολιτικῶν λογίων καὶ ὑπαλλήλων, παρ' ὧν ἐμυθήσαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν.

Καὶ ὅμως τὸν κόσμον ὅλον κατέπληξεν ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις, ἡ καρτερία καὶ ὁ ἰδιοφυῆς χαρακτήρ, δι' ὧν ἀπὸ τῆς μακρᾶς καὶ ἐρεβώδους νυκτὸς ἐξῆλθον αἴφνης εἰς τὸ φῶς. Τίς περὶ τῶν Ἑλλήνων ἐλάλει κατὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας τῆς τουρκοκρατίας; Ὁ Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλός, ἄλλοτε πρωθυπουργὸς τῶν Ὀσποδάρων Ἑλλήνων τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, ἐν τῇ νεωτέρᾳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (Histoire moderne de la Grèce depuis la chute de l' empire d' Orient, Genève, 1828) χαρακτηρίζει δεόντως τοὺς συγγραφεῖς τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας, καὶ ἀποκαλεῖ εὐλόγως κόλακας καὶ ψεύστας, ἅτε μηδὲν λόγον περὶ τῶν νικῶν τοῦ Σολοῦκου καὶ τοῦ Εὐγενεῖου ποιουμένους, μηδὲ μνημονεύοντας τῶν χριστιανικῶν κρατῶν καὶ τῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεών των. Τὴν ὀλίγην ἀλήθειαν, ἣν ἐγίνωσκον, ἀπεσιώπων ἐκ φόβου· ἐνιοὶ δ' ἔγραψαν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' αἱ συγγραφαι αὐτῶν δὲν εἶδον τὸ φῶς, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ κληρονόμοι των φοβούμενοι ἀνεκοίνουν ταύτας μόνον εἰς τινὰς οἰκείους αὐτοῖς Ἕλληνας. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ῥεσμῆ-Ἀχμέτ-Ἐφένδου, ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν ἐπὶ Μουσταφᾶ τοῦ Γ', τοῦ Ἰσμαήλ-βέη, ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπὶ Ἀβδούλ-Χαμῆδ καὶ τοῦ Ἰζέδ-βέη, διευθυντοῦ τοῦ γραφείου ὑπὸ τὸν Σελῆμ τὸν Γ'. Τὰς τοιαύτας συγγραφὰς ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐκάλυπτον διὰ πυκνοτάτου πέπλου τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ἀπηγόρευε τοῖς Τούρκοις ἢ θρησκευτικῇ δεισιδαιμονίᾳ.

Εὐρωπαϊοὶ περιηγηταί, ὑποπτοὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἢ πρέσβεις, οἵτινες πόρρωθεν ἢ ἐν 4—5 ἐντεύξεσιν ἐνιαυσίως τοὺς ἐγγυρίους ἔβλεπον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχουσιν ἀκριβεῖς πληροφορίας. Πρὸς τοὺς Τούρκους οὔτε οἱ διερμηνεῖς αὐτῶν διετέλουν οἰκείως, οἱ ἔμποροι δ' ἐκ τῶν κατοίκων μόνον τοὺς τελωνιακοὺς καὶ δικαστικοὺς ὑπαλλήλους προσεπέλαζον, ἠγνόνουν δ' ὅλως τὴν γλῶσσαν. Τοῦτου ἕνεκα οἱ Εὐρωπαῖοι περιορίζοντο εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν τουρκικῶν χρονικῶν καὶ τὴν μελέτην ἀβεβαίων πηγῶν.

Οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν ἡπειρον καὶ νήσους· ἀλλ' οὐδεὶς περὶ Ἑλλήνων ἠκούετο λόγος. Οἱ Ἐνετοί, οἱ Γενουαῖοι, οἱ Ἰππῶται τῆς Μελίτης ἐδημοσίευσον ἀποσπάσματα τουρκικῆς ἱστορίας, τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος οὐδαμοῦ μνημονεύοντες· ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἦν οὕτως ἱστορία ὀθωμανικῆ, ἐνετικῆ, γενουαϊκῆ. Ὄθεν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις κατέπληξε τὸν κόσμον ὡς τι ὑπερφυῆς καὶ ὅλως ἀπροσδόκητον γεγονός. Ἀπαξ μόνον παροδικῶς ἐγένετο λόγος περὶ αὐτῶν τῇ 18ῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε εἰσηγουμένης τῆς Ῥωσσίας, ἀπεπειράθησαν ἀτυχῆ κατὰ τῶν ὀθωμανῶν ἐπανάστασιν.

Ἄλλως τὸ ἔθνος ἔμεινεν ἐν παθητικῇ καταστάσει, οὐδὲν παράπονον ἐξενεγκόν, ἀρκεσθὲν δὲ νὰ διασώσῃ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ. Ἀφοῦ ὅμως ἐξηγέρθη ἅπαξ, δὲν κατέθηκε τὰ ὄπλα πρὸ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ πρώτου σκοποῦ τῶν ἀγῶνων αὐτοῦ, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν Τούρκων. Ὁ δεῦτερος τῶν πόθων αὐτοῦ, ἡ ἐπέκτασις τουτέστι τοῦ κράτους μέχρι τῶν ἀρχικῶν αὐτοῦ ὀρίων ἢ μέχρις ὅπου λαλεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔμεινεν εἰσέτι ἀνεκπλήρωτος, προξενήσασα μόνον μέχρι τοῦ νῦν εἰς τὸ ἔθνος ἀλγηδόνας, ζημίας καὶ κακώσεις, παρεμβαλούσας οὐ σικιρὰ προ-

σκόμματα εἰς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω ἐπίδοσιν αὐτοῦ.

Ἡ Πύλη βαρέως φέρουσα, φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὴν ἀποβολὴν τοῦ νοτίου μέρους τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου, ἀντέστη ἐπιμόνωσις εἰς πᾶσαν τῶν Ἑλλήνων νέαν ἀπέπειραν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων· ἢ δ' ἔρις αὕτη, πολλὰς τῆς νεωτέρας ἑλληνο-τουρκικῆς ἱστορίας σελίδας δι' αἵματος χιρὰξασα, δὲν θέλει παύσει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸ τῆς εὐρύσεως τῶν ὀρίων τῆς ἐλευτέρας Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀπελάσεως τῶν ὀθωμανῶν εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῶν πατρίδα, τὴν Ἀσίαν. (Περὶ τούτου λεπτομερέστερον ἐλαλήσαμεν ἐν τῇ πρό τινος παρ' ἡμῶν φιλοπονηθείσῃ ἱστορίᾳ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.) Ἄλλὰ δὲν πρέπει σήμερον νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλάς ἀείποτε τὸ κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ παντὸς εἶδους ταραχῶν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐπιζητήσῃ πρώτιστα ἐν τῇ καλλιέργειᾳ τῶν ἐπαρκῶν αὐτῆς πόρων, τὴν πνευματικὴν καὶ ὕλικὴν αὐτῆς εὐημερίαν. Ὅ,τι ἀρτίως συνέβη ἐν Ἑλλάδι, δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ ἐν τῷ μέλλοντι, ἢ οὐτιδανῆ καὶ ἐπονείδιστος κατάχρησις τῆς ὑπουργικῆς παντοδυναμίας πρὸς ἀργυρολογίαν· οἱ ἡγούμενοι τῶν κομμάτων ὀφείλουσι διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν νὰ προσεγκύσωσι τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἔθνους, διευκολύνοντες οὕτω τὴν κυβερνητικὴν πορείαν, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μόλις ἀρξάμενου ἔργου τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, ἣν ἀναχαιτίζουσι μέχρι τοῦ νῦν ἡ ἰδιωτέλεια καὶ ἡ ζήλοτυπία τῶν κομμάτων. Εἶθε κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι νὰ νοήσωσι τὸ ἀληθὲς τῆς ἐξενεχθείσης ὑπὸ Ἕλληνας πολιτικοῦ, ἀνεληθόντος πέρυσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, γνώμης, ὅτι ἡ συνταγματικὴ μοναρχία εἶναι τὸ προσφορώτερον τῇ Ἑλλάδι πολίτευμα.

I

Βραχεία επιθεώρησις τῆς
προτέρας ἱστορίας.

1. Ἡ πτώσις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ.

Ὅτε οἱ Τοῦρκοι τὴν Ἑλληνικὴν κατέστρεψαν αὐτοκρατορίαν, εἰς τὴν Εὐρώπῃν εἰσβαλόντες, τὸ ἑλλην. ἔθνος ἤρθημι ἐπέκεινα τῶν δώδεκα αἰώνων ἱστορίαν δεινοπαθημάτων ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων καὶ τῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑποταγῆς.

Αἱ ἀσύντακτοι χώραι τῆς εὐρείας Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἤρξαντο κατ' ὀλίγον ἀποσπῶμεναι ἀλλήλων, καὶ πᾶσα νέα ἠθικὴ δύναμις ἐξηφανίζετο ὑπὸ τὸ κράτος τῆς συμφορᾶς καὶ τῆς ἐθνικῆς δυσπραγίας, εἰς ἑαυτὴν ἐγκαταλιπανομένη. Ἡ τρυφὴ καὶ ἡ ἀκολασία τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων αἴσθημα ἀπεμάραναν· τὸ ἠθικὸν σθένος καὶ ἡ εὐστάθεια τοῦ ἔθνους ἐξεμηδενίσθησαν, ἡ ἰδιοκτησία καὶ τὰ πρὸς οἰκιακὴν εὐζωίαν μέσα ἐξέλιπον· περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος ἡ παραγωγὸς δύναμις τῆς χώρας καὶ τοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ τοῦ πολέμου καὶ τῶν πιέσεων τῶν δεσποτῶν ἐξητλήθησαν. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀγρῶν κατέκειτο χέρσον· τὰ θάλλοντα πεδία ἐπληρώθησαν θάμνων, εἰς δὲ τὰς εἰς οἰκτράν πενίαν βυθισθείσας πόλεις ὑπὸ τῶν ὁποίων τὴν ἐπιρροὴν ἐδίουνοι ὀλίγοι ἀγρόται, ἐπέκειτο τὸ βάρος τῆς διατροφῆς τοῦ πεινῶντος πλήθους. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἐνεκρώθησαν οὐχ ἥτιον τῆς παραγωγῆς· τὰ πλούσια ποτὲ μεταλλεῖα ἐξηφανίσθησαν. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Νέρβα ἡ πόλις τοῦ Κέκροπος ἐπὶ τοσοῦτον κατέστη ἄπορος, ὥστε ἅπαντες σχεδὸν οἱ πολῖται ἦσαν διὰ χρεῶν βεβαρυμένοι. Οἱ ξένοι το-

κογλύφοι, πιθανῶς Ῥωμαῖοι, ὡς πειναλέα θηρία διέτρεχον τὰς ἀναστάτους πόλεις καὶ τὰ ἐξηρηλωμένα πεδία· διὰ μυρίων δὲ μηχανημάτων τὰς ἰδιοκτησίας τῶν ὀλίγων εἰσέτι εὐπόρων οἰκῶν ἐπειρῶντο νὰ σφετερισθῶσιν. Οὕτως ἀπεικονίζουσι τὰ τότε ἐν Ἑλλάδι πράγματα ὁ Πλούταρχος καὶ Δίων ὁ Χρυσόστομος ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος.

Μεσοῦσης δὲ τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος ἤρξαντο αἱ τῶν Γόθων, Σκυθῶν, Βορρανῶν ἐπιδρομαί, οἵτινες ἐν τοῖς πρώτοις ἔτεσι πολλάκις ἀποκρουσθέντες, ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἀκράτητοι ἐπέπεσον ἐπὶ τὰς ἑλλην. ἐπαρχίας πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου τῆς καταστροφῆς. Καὶ πάλιν ὁμοίως, ὅτε οἱ Ἑλληνες προσβαλόντες τοὺς ἔχθρους, μεθύνοντες ἐκ τῆς πρώτης νίκης, ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς ταχεῖαν φυγὴν, ἐπῆλθε γαλήνη τις, καθ' ἣν ἀπῆλαυσαν οὗτοι εὐμερείας τινός, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἰδία τις ζωὴ ἀπαύγασμα τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἤρξατο ἀναπτυσσομένη.

Ἄλλὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀποθανόντος (363 μ. Χ.) οὐδαμῶς κύνθησαν οἱ διάδοχοι τὴν Ἀρχαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ὡς χριστιανοὶ καὶ προδήλως ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν διατελοῦντες τοῦ κλήρου, ἐθεώρουν αἰρετικὸν πάντα τὸν εὐλαβοῦμενον ὅπωςδήποτε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐβλεπον μετὰ λύπης ἀφάτου ὅτι ἐπὶ μακρὸν ἡ λατρεία τῶν ἀρχαίων θεῶν ἐν Ἑλλάδι διετηρήθη. Οἱ ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι προέβησαν εἰς τὴν κατεδάφισιν τῶν ναῶν, ἢ πᾶν ὅ,τι οὗτοι δὲν ἤγαγον εἰς πέρας, τοῦτο οἱ ἐπιπεσόντες ἐξετέλεσαν βάρβαροι, ὅπως βαρμηδὸν ἐπισπεύσασιν τὴν πτώσιν τοῦ Ἑλλην. ἔθνους παραδοθέντος εἰς τὴν διάκρισιν τῆς δαισιμονίας ἢ τῆς εὐπιστίας. Τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρίας, αἱ φιλοσοφικαὶ ἐν Ἀθήναις σχολαὶ τῆ ἑκτη ἑκα-

τονταετηρίδι ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκλείσθησαν.

Οἱ Γόθοι, οἵτινες στενοχωρηθέντες ὑπὸ τῶν Οὐνῶν ἐπὶ τὰ πρόσω ἐχώρησαν, ἔσχον μέρος τι τῆς Δακίας, ὡς κατοικίαν παραχωρηθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' ἐκδιωχθέντες ἐκείθεν ἐκ περιφρονήσεως, προσχώρησαν ἐπανειλημμένως πρὸς δυσμάς. Τοῦ Ἀλαρίχου ὁ στρατὸς εἰς πᾶσαν ἐξηπλώθη τὴν Πελοπόννησον· στερουμένη ἱκανῶν φέρειν ὄπλα ἀνδρῶν, ἀμαχητὶ καὶ ἡ Σπάρτη αὐτῇ ἐπείσεν. Ἐκείθεν δ' ἐν ἀγρία χαρᾷ αἱ τοῦ Ἀλαρίχου δυνάμεις ἐρρήθησαν εἰς τὰς λοιπὰς τῆς Πελοποννήτου χώρας καὶ ὀλοσχερῶς κατέστρεψαν τῶν ἀρχαίων περιφήμων πόλεων τὰ λείψανα. Ἐφέροντο δὲ πρὸ τῶν στρατιωτῶν στίφη ζένα εἰδεχθῶν μοναχῶν, ἐξαπτόντων τὴν ἀκάθεκτον τῶν καταστροφῶν ὀρμὴν, οἵτινες τὴν πτώσιν τῶν ἐθνικῶν προέλεγον, καὶ διὰ προδοσίας συνέπραττον εἰς τὴν συντέλεσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐξοντώσεως.

Ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἦν ἡ Ἀχαΐα ὑπὸ ἐρειπίων καὶ τάφων κεκαλυμμένη, εἰς μείζονας ἐκάστοτε περιπίπτουσα συμφορᾶς, καὶ ἐδεῖτο μακροῦ χρόνου, ὅπως ἀναλάβῃ, διότι τῶν Ἑλλήνων αὐτοκράτορων ὀλίγη περὶ τῆς χώρας ὑπῆρχεν ἡ μέριμνα. Οὕτε τῶν Ὀστρογόθων οὕτε τοῦ τῶν Βανδάλων βασιλέως Γενσερίχου ἡ ἀποχώρησις ἔθετο τέρμα τῇ λυπηρᾷ ταύτῃ καταστάσει, μετ' οὗ πολὺ εἰσβαλόντων τῶν Βουλγάρων (Βούλγα=Wulga)· καὶ ὀλόκληρος ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὑπερμεσοῦσης τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, δι' ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν τῶν ἐθνῶν διεκρίθη. Ὅ,τι δὲ ὑπελείπετο εἰσέτι κατέστρεψαν σεισμοὶ καὶ πλημμύραι τῆς θαλάσσης. Ὁ λοιμὸς ἐμαίνετο ἐπὶ ἡμισίαν ἑκατονταετηρίδα τὴν οἰκουμένην ἄπασαν καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐνσκήψα· ἐπροξέ-

νησε βλάβην οἶαν ἡ ἐπαρχία δὲν ὑπέστη ἐν τοῖς πολέμοις τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ κατὰ τῶν Ὀστρογόθων ἐν Ἰταλίᾳ. Τί ὠφέλησεν ἂν κατόπιν ὁ Ἰουστινιανὸς νέα φρούρια ἔκτισε καὶ τὰ παλαιὰ ὠχύρωσεν, ἀφοῦ δὲν εἶδύνατο καὶ νὰ τὰ κατέχη διὰ στρατιωτῶν; Οἱ λεγεῶνες αὐτοῦ κατέστησαν ἄχρηστοι καὶ μόλις διὰ χρημάτων ἠδύνατο ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ἔχθρους τῆς πρωτευούσης.

Μετὰ τοῦ Οὐνῶν εἰσέβαλον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ τοῖς Βουλγάρους συγγενεῶντες Σλάβοι, φύλα ἐκείθεν τοῦ Ἰστρου, περὶ ὧν ἱστοροῦσιν, ὅτι οὐδέποτε ὑπέικουσιν ἐνὶ ἀνδρὶ, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων αὐτοὶ οὗτοι ἐτίθεντο νόμους κοινούς καὶ ὅτι τὴν εὐτυχίαν καὶ τὰς δυσπραγίας κοινῶς ὑφίσταντο. Δὲν κατόικουν δὲ εἰς πόλεις καὶ χωρία, ἀλλὰ μεμονωμένως εὐτελεῖς τῆδε κακεῖσε διεσπαρμένας καλύδας, μεταβάλλοντες κατοικίαν κατὰ τὴν δοκοῦν ἢ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀνάγκας. Ἀάτρεις τῆς πολυθεῖα, οὐδεμίαν ἀπέδιδον δύναμιν εἰς τὸ πεπρωμένον. Μυρίας διαπράττοντες ὠμότητας, εἰσέβαλον οἱ Σλάβοι εἰς Ἰλλυρίαν καὶ Θράκην τὸ πρῶτον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατόπιν, οἱ δὲ διαφυγόντες τὴν λόγην αὐτῶν κάτοικοι ἀπεκομίσθησαν εἰς δουλείαν. Πλειστάκις εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυάριθμοι, τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων μὴ δυναμένων σπουδαίως ν' ἀντιστῶσιν. Ἰουστίνος ὁ Β' πολλάκις προσεκάλεσε τοὺς Ἀθάρους, καὶ περὶ ἐχθρικῶς διακειμένους, πρὸς ἐπικουρίαν κατὰ τῶν Σλάβων, ἐδράξαντο δ' ἐκεῖνοι τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν Σλάβων, οὐ μόνον ἐκ μίσους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν κατοικίας, αὐτῶν ἐδύνατο νὰ εὐρωσι πλούτη. Περὶ τῶν ἐπισυμβάντων ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐλλείπουσιν ἱστορικαὶ πληροφορίαι, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἀπό

τῶν χρόνων ἐκείνων, περί τὸ 580 ἔτος, αἱ πρῶται σλαβικαὶ ἀποικίαι ἐπὶ ἑλληνικοῦ εὐάρους χρονολογούνται. Οἱ Ἀθάροι ἐνεκα τῆς ἐπικουρίας, ἣν ἐχορήγησαν, ἐπὶ τοσοῦτον κατέστησαν ὑπερφρονες, ὥστε οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες κατώρθουν μόνιμα ἐξαγοράζουσι τὴν πρόσκαιρον εἰρήνην διὰ τῆς ἀποτίσεως ἀδρῶν φόρων, αὐξανομένων καθ' ἑκάστην δι' ἀπειλῶν καὶ νέων ἐπιδρομῶν καὶ ὑπερβάντων ἐν ἔτει 600 τοὺς 140,000 χρυσοῦς. Ἐξ ἄλλου ἠδίκουν οἱ εἰς τινὰ μέρη ὑποταχθέντες κατὰ τοὺς προτέρους ἀγῶνας Σλάβοι, οἵτινες κοινὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὸ Βυζάντιον ἐποίουν. Ἐν γένει δὲ ὅλοι αὐταὶ αἱ στρατιαὶ ἐξωρμῶσαι ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Σάου ἢ τοῦ Δανουβίου, προέβαινον κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς πολεμίου αὐτοκρατορίας, ὅπου ὅμως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τοὺς προμαχῶνας αὐτῆς καὶ τῶν προαστείων ἢ ὑπὸ τὰ τείχη τῶν ὀχυρῶν πόλεων συνετρίβοντο. Εἶτα δὲ εἰς πολλὰ ὑποδιαιρούμενοι σώματα κατέκλυζον, δίκην χειμάρρου, τὰς ἐπαρχίας, καταλιμπάνοντες καταφανῆ τῆς ὀλεθρίας αὐτῶν διαβάσεως τὰ ἔχνη καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους δι' ἑλλειψιν ὅμως ἱστορικῶν πηγῶν οὔτε ὁ χρόνος οὔτε ἡ διεύθυνσις αὐτῶν ἀκριβῶς νὰ ὀρισθῶσι δύνανται.

Ὁ Φαλμεράϋερ ὑποστηρίζει ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις οἱ Σλάβοι, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, κατέσφαξαν ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου, θῆσαντες πόλεις καὶ χωρία, καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ βορειο-τέρᾳ Ἑλλάδι, ἐν τῇ Βοιωτίᾳ τουτέστι, Φωκίᾳ, Λοκρίδι, Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, σύμπασα ἐξωλοθρεύθη ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, διασωθεισῶν μόνον ὀλίγων ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ἐν τοῖς ἐπιθαλασσοῖς φρουρίοις καὶ ἐν τισὶ μεσογείοις ὀχυραῖς θέσεσι. Τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐπομένων ἑκα-

τονταετηρίδων συνέκειτο ἐκ τῶν παιδῶν καὶ ἐκγόνων τῶν ἀλαστόρων ἐκείνων δαιμόνων, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Σκυθῶν, Σλάβων, Βουλγάρων, Οὐνῶν, Ἀθάρων, Ἀλανῶν κτλ. ὡς κατακτητῆται καὶ καταστροφεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλον.

Ἡ δόξα αὕτη εἶναι ὅλως πεπλανημένη καὶ ἀπίθανος, διότι ἰρεϊδομένη εἰς ἀσθενεῖς πηγὰς, οἳαί εἰσιν αἱ παρατηρήσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Εὐαγγρίου, ἀνασκευάζεται καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, οὓς ἐπικαλεῖται ὁ Zinkeisen. Ἡ γνώμη τοῦ Zinkeisen εἶναι πιθανωτέρα ὡς μᾶλλον σύμφωνος τῇ πορείᾳ τῶν συγχρόνων γεγονότων, ὧν εἰσέτι πολλὰ μένουσι τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀμφίβολα.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Σλάβων ἐπὶ τοῦ ἀδеспότου ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἤρξατο τελουμένη διὰ σποραδικῶν ἀποικιῶν μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἀθάρων καὶ Σλάβων ὑπὸ τὸν Baján-Chan ἐπὶ Καίσαρος Μαυρικίου περὶ τὸ τέλος τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος.

Τοὺς πρώτους ἠκολούθησαν ἀμέσως ἄλλοι ἀποικοὶ, καὶ ἐφ' ὅσον οὐδεμία περὶ ἀμύνης ἐγένετο σκέψις ἐν τῇ ἀφυλάκτῳ Ἑλλάδι, ἡ ἐμφάνισις τῶν νεηλύδων ἔμεινεν ἐντελῶς ἀπαρατήρητος. Ἐν τούτοις οἱ βάρβαροι οὐδεμίαν μετήρχοντο βίαν ἐν τοῖς πρώτοις ἔτεσιν, ἀλλὰ περιοριζόμενοι εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἀδеспότων γαιῶν ἐβίουν εἰρηνικῶς μετὰ τῶν ἐγχωρίων, τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἀπομιμούμενοι καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν λαλοῦντες. Ἄλλ' ὁ χρόνος μετέβαλε πάντα ταῦτα. Ἡ ἀλλεπάλληλος εἰσβολὴ νέων ἀποικῶν ἐπέξετενε τὰ ὄρια τῶν σλαβικῶν ἀποικιῶν καὶ ἡ ἐπιγενομένη ἐντεῦθεν ἀντίστασις τῶν ἀρχαίων κατοίκων συνεπήγαγεν ἔχθραν, συγκρούσεις

καὶ πόλεμον περὶ ἐστίων καὶ πατρίδος. Οἱ βάρβαροι ἐπεκράτησαν, ἡ δὲ νίκη ἐθεμελίωσε τὴν δεσποτείαν. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν ἐνιαχοῦ δὲν συνετελέσθη ἐφ' ἅπαξ, ἀλλὰ κατὰ τὴν δίοδον τῆς προσεχοῦς ἑκατονταετηρίδος, ὡς θέλομεν ἴδει, μέχρι οὗ οἱ Σλάβοι αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὑπετάγησαν.

Αἱ μεταρρυθμίσεις, ἃς ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπήνεγκεν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ αὐτοῦ, ἐπέξετάθησαν φυσικῶς καὶ ἐφ' ἅπασης τῆς Ἀρχαῖκῆς ἐπαρχίας. Ἀπολέσασα τὸ ὄνομα αὐτῆς ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀπετέλεσε πολλὰς διοικητικὰς περιφερείας, ἀντὶ δὲ τοῦ Ἀχαιοῦ ἀνθυπάτου διωρίσθησαν ἕτεροι ἄρχοντες, στρατηγοὶ καλούμενοι τῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τοῦ νομοῦ τῆς Νικοπόλεως καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Τὰ δὲ διασωθέντα λείψανα τοῦ ἀρχαίου δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἀναμφιέκτως βαθμηδὸν ὑπέκυψαν ἐν χρόνοις χαλεποῖς εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν τῶν μεταρρυθμίσεων. Καὶ αἱ Ἀθῆναι αὐταὶ, καὶ τοὶ ὀλιγώτερον ὄλων τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ὑποστάσκει τὰ δεινὰ τῶν ἐπιδρομῶν βαρβάρων, ἀπόλεσαν τότε τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν ἀρχαίων ἐλευθέρων θεσμῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων ἐπέζησαν τῇ καίλαπι πολλῶν ἑκατονταετηρίδων. Πρὸ πολλοῦ κατηργήθησαν ὁ Ἄρειος Πάγος, ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων, οἱ ἄρχοντες καὶ πολεμάρχαι. Τελευταῖον δὲ ἡ τοῦ ἔθνους μετοχὴ εἰς τὰ δημόσια περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπὸ τῆς πόλεως ἢ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μισθοδοτουμένων σοφιστῶν, ῥητόρων καὶ γραμματικῶν, περὶ ὧν ὅμως ἡ ὀριστικὴ ἀπόφασις παρὰ τοῦ κυριάρχου ἐξήρτητο. Ἄλλὰ καὶ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ δικαίου κατὰ τούτου κατήργησεν ὁ Ἰουστινιανὸς καταλύσας ὅλους τοὺς δημοσίους διδασκάλους

καὶ ἀπαγορεύσας τὰς τελετὰς τῶν δημοσίων θεαμάτων, ὅπως τὰ εἰς ταύτας προσδιωρισμένα χρήματα χρησιμεύσωσιν εἰς ἄλλας μᾶλλον ἐπείγουσας ἀνάγκας. Πολλὴν ἀξίαν ἀληθῶς δὲν εἶχον οὔτε τὰ φιλοσοφικὰ σχολεῖα, οὔτε τὰ δημόσια θεάματα, διότι οἱ μὲν σοφισταὶ περὶ μικρὰ ἐτύρβαζον, αἱ δὲ δημόσια τελεταὶ περιωρίζοντο εἰς μικρολογίας γελωτοποιῶν ἢ εἰς θηριομαχίας. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ τεμένη τῶν ἀρχαίων θεῶν καὶ ἡρώων κατὰ μικρὸν εἰς ἐκκλησίας καὶ προσευχητήρια μετεβλήθησαν, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν χριστιανῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων. Εἰς τινὰς δὲ μόνον ἀποκέντρους τόπους διετηρήθη ἡ λατρεία τῶν ἀρχαίων θεῶν μέχρι τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος¹.

Οἱ ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων κατὰ τῶν Σλαβικῶν φύλων, τῶν Κροατῶν, Σέρβων καὶ Βουλγάρων, ὡς καὶ οἱ ἐφεξῆς ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας διαρκέσαντες πόλεμοι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τῶν Περσῶν καὶ Ἀράβων, παρέσχον μακρὰν εἰρήνην τοῖς Ἕλλησιν, οἵτινες ὅμως ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι τοσοῦτον ἐγένοντο ἐγωῖσται, ὥστε, περὶ τὰ μέσα τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἐξαρτήσαντες πλοῖα, ἐπλευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐξαναγκάσωσι τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀνακαλέσῃ τὰς ἀπαγορευτικὰς αὐτοῦ διατάξεις, τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ἡ στρατεία αὕτη οἰκτρὸν ἔσχε τέλος, διότι τὰ μὲν πλοῖα διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πυρὸς κατεστράφησαν τὰ δὲ πληρώματα αὐτῶν ἐξ ἀπελπισμοῦ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἢ παρεδόθησαν. Τὸ γεγονός τοῦτο δὲν ἦτο ἱκανὸν ὅπως ἀνορθώσῃ ἐκ τῆς κα-

(1) Constantinos Porphyrogenetos (905—959) de thematibus et de administrando imperio cum Bandurii etc. commentarisi ed Becker. Bonn. 1840 cap. 50. bei Bandur 1. pag. 134.

ταπτώσεως τὴν ἐπαρχίαν, ἥτις, ὡς ἀπό-
κεντρος, ἐχρησίμευε μόνον ὅπως ἀποστέλ-
λωνται ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἀθήνας ἐν ἐξορίᾳ
πρόσωπα ἐκπεσόντα τῆς αὐτοκρατορικῆς
εὐνοίας.

Πολλὰ ἐν τῇ ἑκατονταετηρίδι ταύτῃ διε-
δραματίσθησαν γεγονότα ἐπιβλαβέστερα
πολλῶ τῶν προτέρων ἐν Ἑλλάδι. Μετὰ τὰς
ὀλιγοπληθεῖς μεταναστεύσεις τῶν Σλάβων,
περὶ ὧν ἀνωτέρω διελάβομεν, πολυαριθμότε-
ρα ἄλλα Σλαβικὰ στίφη προήλασαν, ὑπὸ
τῶν Βουλγάρων ὠθούμενα, ἀφίκοντο εἰς
Θεσσαλίαν, εἰσῆλθον διὰ τῶν ἀνυπερσπί-
στων στενῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπερέβησαν
ἀμαχητὶ τὸν Κορινθιακὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐγ-
κατέστησαν εἰς Πελοπόννησον (περὶ τὸ ἔτος
746 ἢ 747).

Ἐὰν αἱ στρατιαὶ αὗται τῶν Σλάβων εἰ-
ρηνικῶς ἢ μὴ κατέλαβον τοὺς τόπους ἐνθα
ἐγκατέστησαν, ἐλλείπουσιν ἱστορικαὶ εἰδή-
σεις. Ἐκ τῶν πλημμελῶν συγγραμμάτων
μεταγενεστέρων ἱστορικῶν εἶναι λίαν δυ-
σχερὲς νὰ συναγάγῃ τις πλείονα τῶν λεγο-
μένων. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι πολλα-
χοῦ νέα ὀνόματα ὁρέων, κοιλάδων καὶ χω-
ρῶν προέκυψαν εἰς τὸ μέσον, τὴν ὑπαρξίν
τῶν Σλάβων κατοικῶν ἀποδεικνύοντα. Αἱ
μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σλάβων διχοστασίαι
συνεπήγαγον ἐκάστοτε μάχας, ἐν αἷς ἀμοι-
βαδὸν ἠττῶντο καὶ ἐνίκων.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ Σαρακηνοὶ, εἰς-
βαλόντες εἰς τὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐ-
τοκρατορίας, προσέβαλον τὰς ἑλληνικὰς
νήσους, τὴν Ῥόδον καὶ Κύπρον, ἐν ἔ-
τει δὲ 823 ἐν Κρήτῃ ἐγκατέστησαν.
Ὁ αὐτοκράτωρ ἀποπειραθεὶς ν' ἀνακτήσῃ
τὰς νήσους μετὰ τῶν 30 πόλεων τῶν ἀπό-
λεσεν αἰσχυρῶς τὸ ἄνθος τῶν στρατευμά-
των του. Ἡ Κρήτη, κατοικηθεῖσα ὑπὸ τῶν
νέων αὐτῆς δεσποτῶν, «Κανδία» ὀνομάσθη,
ἔμεινε ὁμως πρωτεύουσα τῶν ἐχθρικῶς τῇ

αὐτοκρατορίᾳ διακειμένων Σαρακηνῶν. Σαρα-
κηνοὶ πειραταὶ εἰσέπραττον ἀναγκαστικῶς
χρήματα παρὰ τῶν Βυζαντινῶν νήσων καὶ
τῶν ἐπιθαλασσίων πόλεων.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν Σλάβων κατοικῶν
ἀμυνόμενοι κατὰ τῶν κοινῶν ἐχθρῶν, ἐπε-
δείξαντο θαυμαστὴν καρτερίαν. Ἐν τινι
μεγάλῃ ἐκστρατείᾳ, ἣν ἐπέχειρσε Λέων ὁ
σοφὸς (904—909) κατὰ τῶν Σαρακηνῶν,
παρέταξαν πλοῖα πολλὰ καὶ περὶ τὰς 30
χιλιάδας στρατιωτῶν καὶ ναυτῶν καὶ μετὰ
τὴν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς Σάμου καὶ Δήμνου
κινδύνησιν. Καίτοι δ' ἀτυχῆς ἀπέβη ὁ πόλε-
μος οὗτος, οὐχ ἦττον ὁμως οἱ Σαρακηνοὶ ἐκ-
τοτε καὶ ἐνεκα τῶν μεταγενεστέρων πολέ-
μων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξησθένησαν, ὥστε εὐκο-
λον ἦτο ἢ Κρήτῃ ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθε-
ρίαν αὐτῆς. Αἱ πειρατεῖαι αὐτῶν ἔπαυσαν
ἐντελῶς περὶ τὰ μέσα τῆς 11ης ἑκατον-
ταετηρίδος. Τελευταῖον δὲ νέοι εἰσῆλασαν
ἐχθροὶ, εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ὠραίας χώ-
ρας ἐποφθαλμιῶντες, οἱ Νορμανδοὶ ἐκ τῆς
Ἰταλίας, οἵτινες τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόριν-
θον διήρπασαν καὶ πολλὰς βιομηχανικωτά-
τας οἰκογενεῖας μετέγαγον αἰχμαλώτους,
ὅπως τὴν μεταξοκλωστικὴν εἰσαγάγωσιν ἐν
τῇ ἰδίᾳ πατρίδι.

2. Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς βυζαντινῆς (ἐ.λ.η.ν.κ.ῆς) αὐτοκρατορίας.

Καὶ ὁμως μεθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας, τὰς
ταλαιπωρίας καὶ τὰ δεινὰ τὸ ἔθνος ἠκρω-
τηριασμένον παρεῖχε τὰς χρηστοτάτας ἐλ-
πίδας.

Οὐδαμῶς συντασσόμεθα τῇ γνώμῃ τοῦ
Φαλμεράϋερ, πειρωμένου ν' ἀποδείξῃ ὅτι
ὀλόκληρος ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς ἀπώλετο
ἐνεκα τῶν διαφορῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλά-
βων καὶ ἐντεῦθεν συμπεραίνοντες ὅτι οὐδεὶς
πλέον ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχει Ἕλληνας ἄλλ'
οὔτε τὴν ἀντίθετον ὅλως ὁδὸν τοῦ Μενδελ-

σῶνος Βαρθόλδου ἀκολουθοῦμεν, δοξάζοντες
ὅτι οἱ εἰσβαλόντες Σλάβοι καθ' ὀλοκληρίαν
ἐξἑλληνίσθησαν καὶ ὅτι καὶ μακρόθεν ἀκό-
μη δύναται τις ν' ἀναγνωρίσῃ τοὺς νῦν
Ἕλληνας ὡς ὄντας ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων
ἐκ τε τῆς σωματικῆς διαπλάσεως ἢ τοῦ πα-
ραστήματος αὐτῶν, ἢ ὡς γεννηθέντας, εἶνα ἀρ-
χωσι τῆς χώρας. Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι μέ-
γιστος ἀριθμὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διε-
σώθη, οἵτινες μείναντες ἀμιγεῖς εἰς τόπους
ἀξίους λόγου ὑπὸ πολιτικὴν καὶ στρα-
τιωτικὴν ἐποψίν, ἐπὶ τῶν ὁρέων, εἰς ἐπιθα-
λάσσια φρούρια, ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἰδίως ἐν
Κρήτῃ καὶ Νάξῳ, οὐ μικρὰν ἤσκησαν ῥο-
πὴν ἐπὶ τῶν εἰσβαλόντων Σλάβων· ὅτι
ὁμως φοβερὸς κλύδων πολλῶν ἑκατοντα-
ετηρίδων ἐλαχίστην ἔσχεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν
Ἑλλήνων, τοῦτο εἶναι λίαν τολμηρὸν νὰ
παραδεχθῇ τις.

Μετὰ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας προ-
σεγγιζούσης πλέον εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς συ-
νέπασχε καὶ σύμπασα ἡ Ἑλλάς. Εἶδομεν
πρότερον ὅτι οἱ αὐτοκράτορες μόλις ἐδύ-
ναντο ἑαυτοὺς νὰ σώζωσι καὶ ὅτι ἡ πρό-
νοια αὐτῶν, περιοριζομένη εἰς τινῶν ὀχυ-
ρῶν θέσεων τὴν ἐπίρρωσιν, ἦν ὅλως ἀνεπαρ-
κῆς. Στάσεις ἐσωτερικαὶ καὶ πόλεμοι ἐν
τῇ ἀλλοδαπῇ ἀπησχόλουν τούτους, ἀμοι-
βαδὸν ὄντας γενναίους καὶ ἀνάνδρους,
ἐκδεδιητημένους καὶ αἱματοχαρεῖς.

Ἰσαὰκ ὁ Β' Ἀγγελος ἀπέκρουσεν ἐκ μι-
κροψυχίας τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ αὐτοκρατο-
ρικὸν ἀξίωμα, ὁ δὲ λαὸς, δοὺς αὐτῷ ἵππον
δημόσιον, ὠδήγησεν ἄκοντα εἰς τὸ αὐτοκρα-
τορικὸν ἀνάκτορον, ἐν ᾧ ὁ προκατόχος του
Ἀνδρόνικος ὁ Α', ἐπωφελοῦμενος τῆς τα-
ραχῆς, κατέφευγε μεταμφιεσθεὶς εἰς πλοῖον.
Ἀλλ' ὁ λαὸς, ὁ προσενεγκὼν αὐτῷ ἄλλοτε
τὸν θρόνον, τὸν συνέλαβε, τὸν περιήγαγεν
ὄνειδίζων καὶ αἰκίζων ἐν ταῖς ἀγυαῖς, τὸν
ἐστρέβλωσε διαφροτρῶπως, καὶ ἐπὶ τέλους

ἐκρέμασεν αὐτὸν ἐκ τῶν ποδῶν, οἰκτρῶς
οὔτω τελευτήσαντα.

Μετὰ δεκαετίαν ἐκθρονισθεὶς ὁ Ἰσαὰκ
ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐβλήθη εἰς τὰς
εἰρκτάς. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ κατεφυγεν εἰς
Βενετίαν. Τοιαῦτα ἀξιοθρήνητα συμβάντα
ὠφέλησαν τοὺς πρὸς (τετάρτην) σταυροφο-
ρίαν παρεσκευασμένους Βενετούς ὑπὸ τὸν
φιλόδοξον Βόγην Βάνδαλον, ὅστις ἠλπίζεν
ὅτι ἐμελλε νὰ δοξασθῇ καταλύων τὴν ἑλλη-
νικὴν αὐτοκρατορίαν. Μεταβάντες δ' εἰς
Κωνσταντινούπολιν ἐξεβίασαν τὴν πραγ-
ματοποίησιν ἀπασῶν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ
υἱοῦ τοῦ Ἰσαὰκ Ἀλεξίου, δυνθέντος τῇ
συνδρομῇ αὐτῶν ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον.
Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐξεθρόνισε καὶ αὐτὸς πατέρα
τε καὶ υἱὸν καὶ ἐξέλεξε νέον αὐτοκράτορα,
πρὸς ὃν οἱ Βενετοὶ διαφωνοῦντες ἐκήρυξαν
τὸν πόλεμον.

Κυριεύσαντες δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν,
ἀνηγόρευσαν Βαλδουῖνον τὸν ἐκ Φλανδρίας
αὐτοκράτορα (1204) καὶ ἱδρυσαν τὸ λα-
τινικὸν λεγόμενον βασιλεῖον, οὐχ ἦττον
τοῦ προηγουμένου ἀσθενὲς καὶ ἐτοιμόρροπον.

Ὁ δὲ Βαλδουῖνος καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος
Βονιφάτιος Μοντφεράτος διανείμεντες τὴν
αὐτοκρατορίαν, ἔλαβον οὗτος μὲν πάντας
τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους ἐν Ἀσίᾳ καὶ τὴν
νῆσον Κρήτην, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ πᾶσαν
τὴν εὐρωπαϊκὴν χώραν, ἣν ὁμως ἐμελλε
νὰ διανεῖμῃ μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ Ἰπ-
ποτῶν.

Οἱ Βενετοὶ ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Βονιφα-
τίου τὴν Κρήτην διὰ μικρᾶς χρηματικῆς
ποσότητος. Γινώσκοντες δὲ νὰ ἐπωφελῶν-
ται διὰ μυρίων πανουργιῶν τῶν περιστά-
σεων, συνέστησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν,
ἥτις ἔλαχεν αὐτοῖς, δημοκρατικὸν πολί-
τευμα μετὰ γενικῶν συνελεύσεων ὑποκει-

μένων εἰν τὸν ἐν Βενετία ἀποστελλόμενον ἀντιπρόσωπον.

(ἀκολουθεῖ)

ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ

ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ

I

Ἡ Ἀστρονομία, καθὰ ἐμφαίνει ἡ παραγωγὴ αὐτῆς ἐκ τῶν λέξεων «Ἀστὴρ» καὶ «Νόμος», εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων. Οὐρανογραφία δὲ καὶ Κοσμογραφία λέγεται συνήθως τὸ καθαρῶς περιγραφικὸν μέρος τῆς ἀστρονομίας.

Παρ' ἅπανσι τοῖς λαοῖς, ἡ ἀρχὴ τῆς ἀστρονομίας ἐξαφανίζεται ὀλοσχερῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ τῶν αἰώνων, ὁ δὲ λόγος εἶναι πρόδηλος· πῶς ἦτο δυνατόν πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητος ὁ οὐρανός, ἡ ἀνατολὴ καὶ δύσις τῶν ἀστέρων, ἡ ἀμοιβαία καὶ μεταβλητὴ θέσις τῶν, ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, τὰς διαφορὰς αὐτῶν δυνάμεις κτλ. κτλ.;

Οὕτως ὁ Bailly ἀνάγει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστήμης ταύτης εἰς προγενεστέρας τοῦ κατακλυσμοῦ παραδόσεις· ἐν δὲ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς αὐτοῦ ἀρχαιότησιν ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρει, ὡς μνημεῖον τοῦ ἔρωτος τῶν πατριαρχῶν πρὸς τὰ οὐράνια φαινόμενα, τὰ λείψανα κίονος σωζομένης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, παρὰ τοῖς Συρίοις, ἐφ' ἧς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σὴθ, τρίτου υἱοῦ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐας, εἶχον βεβαίως ἐγκεχαραγμένας τὰς πρώτας αὐτῶν παρατηρήσεις.

«Τὸ θέαμα τοῦ Οὐρανοῦ ἀναμφισβητήτως ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν πρώτων ἀνθρώπων, λέγει ὁ Laplace, ἰδίως ἐν οἷς κλίμασιν ἡ αἰθρία προῦκάλει τὴν παρατήρησιν τῶν ἀστέρων. Ἦτο ἀνάγκη διὰ τὴν γεωργίαν νὰ διακρίνωσι τὰς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ ὀρίσωσι τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν. Ταχέως κατενόησαν ὅτι ἡ ἀνατολὴ καὶ δύσις τῶν κυρίων ἀστέρων, καθ' ὅν χρόνον εἰσέρχονται εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἢ ἐξέρχονται αὐτῶν, ἐδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ὅθεν βλέπομεν παρ' ἅπανσι τοῖς λαοῖς τὰς τοιοῦτου εἶδους παρατηρήσεις ἀνερχομένας μέχρι τῶν χρόνων, εἰς οὓς ἐξαφανίζεται ἡ ἀρχὴ αὐτῶν.»

Ἡ Ἰνδία ἡ ἀρχαιότερα πεπολιτισμένη μερὶς τοῦ ἀρχαίου κόσμου παρουσιάζει ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐποψίν θέμα μελέτης πλήρες ἐνδιαφέροντος, διὰ τὸν θέλοντα νὰ σπουδάσῃ ταύτην εἰδικῶς, καίτοι δὲ ὀλίγα μόνον πράγματα γινώσκομεν περὶ τῆς ἀστρονομίας τῶν Ἰνδῶν, ἐκτὸς ἀμφιβολίας, εἶναι ὅτι πολλὰς οὗτοι ἐποίησαντο προόδους ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ καλλιεργουμένη ὑπὸ τῶν φυλάκων τοῦ θυσιαστηρίου. Ὁ Cassini, ὁ Bailly, ὁ Playfair φρονοῦσιν ὅτι αἱ διασωθεῖσαι μέχρις ἡμῶν ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις τῶν Ἰνδῶν ἀνέρχονται εἰς τρισχίλια ἔτη π. Χ. Καίτοι ὅμως ἀμφισβητουμένου τοῦ χρόνου τούτου παρ' ἐξῆλον σοφῶν, ἅπαντες ἀποδίδουσι μεγίστην ἀρχαιότητα εἰς τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἱστορικὰς πληροφορίας. Ὁ σφοδρότερος ἀντίπαλος τῶν Ἰνδικῶν ἀξιώσεων Benthley, παραδέχεται καὶ οὗτος ὅτι ἡ διαίρεσις τῆς ἐκλειπτικῆς ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν εἰς ἑπτὰ καὶ εἴκοσι σταθμοὺς σεληνιακούς ἐγένετο ἐν ἔτει 1442 πρὸ τῆς χρονολογικῆς ἐποχῆς ἡμῶν καὶ ἡ διαίρεσις αὕτη προῦποτίθησι μέγαν ἀριθμὸν παρατηρήσεων. Ὁ ἀστρονομικὸς νόμος, ὃν τάσ-

σοῦσιν οἱ Βέδαι πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ἡμερολογίου, ἀνέρχεται ἀναγκαίως, ὡς καὶ οἱ Βέδαι αὐτοί, εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα π. Χ. καὶ ὁ Parasara, ὁ πρώτος Ἰνδὸς συγγραφεὺς ὁ περὶ ἀστρονομίας συγγραφέας, ἐξῆτε πιθανῶς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

Εἶναι παράδοξον πῶς οἱ Ἰνδοί, οἱ πλείστας ὄσας ἐν ταῖς ἐπιστήμασι ποιήσαντες προόδους, τοσοῦτον ὀλίγον προώδευσαν εἰς τὰ τῆς ἡμετέρας ὑδρογείου σφαίρας. Οὗτοι δοξάζουσιν ὅτι τὸ ὄρος Μέρου κεῖται εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου. Εἶναι ὄρος κωνικοῦ σχήματος, οὗ αἱ μὲν πλευραὶ εἰσὶν ἐσχηματισμέναι ἐκ πολυτίμων λίθων, ἡ δὲ κορυφὴ εἶδος ἐπιγείου παραδείσου. Τὴν παράδοξον τούτην ἰδέαν ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς βραχμαῖνας τὰ μεγαλοπρεπῆ ὄρη, τὰ ὑπερκεῖμενα πρὸς βορρᾶν τῶν μεθωρίων τῆς Ἰνδίας. Ἐν τούτοις τὸ ὄρος Μερού δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῶν Ἰμαλαίων καὶ ὑφίσταται μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν μυθολόγων Ἰνδῶν. Περιβάλλεται ὑπὸ ἑπτὰ ζωνῶν συγκεντρικῶν γαιῶν κατοικησίμων, χωριζομένων δι' ἑπτὰ θαλασσῶν. Ἡ κεντρικὴ ζώνη περικλείει τὴν Ἰνδίαν, περιβαλλομένη ὑπὸ θαλάσσης ἐξ ἄλμυροῦ ὕδατος. Αἱ ἐξ ἄλλαι ζῶναι χωρίζονται ἀλλήλων διὰ θαλασσῶν γάλακτος, οἴνου, χυμοῦ ζαχαροκαλάμου κτλ. Ἐκτὸς τῶν πεπλανημένων τούτων δοξασιῶν, εὐρίσκει τις εἰς τὰ ἀστρονομικὰ συγγραμμάτια τῶν Ἰνδῶν τὰς ἀποδείξεις ἐπιστήμης ἀληθῶς ἐκτάκτου.

II

Εἰς τοὺς Σίνκς ὀφείλομεν τὰς ἀρχαιότερας ἀστρονομικὰς γνώσεις, αἵτινες ἐμφαίνουσιν ἀκριβειάν τινα καὶ συνέπειαν ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων τελοῦσιν οὗτοι πανηγύρεις κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ἡλιοστασίου, ἐλπίζοντες ἐπὶ τὸ ποιη-

τικώτερον ὅτι θέλουσιν οὕτω δελεάσει τὸν ἥλιον καὶ ἐξαναγάσει αὐτὸν διὰ χορῶν καὶ συμποσίων νὰ ἀναβάλλῃ τὴν πρὸς τὰς ἰσημερίας πορείαν αὐτοῦ. Καίπερ δι' αἱ πρώται ἐκλείψεις ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτῶν λίαν ἀορίστως μνημονεύονται, οὐχ ἦττον ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐπὶ αὐτοκράτορος Yao, ἐπέκεινα τῶν δισχιλίων ἐτῶν πρὸ τῆς ἡμετέρας χρονολογίας, ἡ ἀστρονομία ἦτο ἀντικείμενον ἰδιαζούσης μελέτης. Τοῦ αὐτοκράτορος Yao τελευταίαντος ἐν ἡλικίᾳ 118 ἐτῶν, μετὰ βίον ἀπειρωθέντα εἰς τὸ κοινὸν καλὸν, ὁ λαὸς ἐπενθηφόρησεν ἐπὶ τρισίαν. «Τῇ πρώτῃ τοῦ ἔαρος ἡμέρᾳ (2255 π. Χ.) ὁ Χοὺν ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ἐν τῇ αἰθυσῇ τῶν προγόνων. Παρατηρῶν τὸ ἀδαμντοκόλλητον ἐργαλεῖον, τὸ περυστάνον τοὺς ἀστέρας καὶ τὸν κινητὸν σιλιῆνα, τὸν χρησιμεύοντα εἰς τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, ἐκάνονισε τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς ἑπτὰ πλανήτας.

«Ἐπειτα ἐτέλεσε θυσίαν πρὸς τιμὴν τοῦ ὑπεράτου κυριάρχου τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς εἰθισμένας ἐποίησε τελετὰς πρὸς τιμὴν τῶν ἐξ μεγάλων πνευμάτων τῶν ὀρέων, τῶν ποταμῶν καὶ πάντων ἐν γένει τῶν λοιπῶν πνευμάτων.»

Τὸ ἐργαλεῖον τοῦτο, ὅπερ παρίστα τοὺς ἀστέρας, ἦν σφαῖρα οὐράνια, καλουμένη Σικουόν-Κί. Οἱ Σίνκαι διετήρησαν τὸ σχῆμα αὐτῆς ἐν πλείσταις ἐκδόσεσι τοῦ Σιού-Κίγκ ἐν ἀριβείᾳ. Ἡ σφαῖρα αὕτη παρίστα οὐράνιον κύκλον εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ γῆ, ὁ δὲ ἥλιος, ἡ σελήνη, οἱ πλανῆται καὶ οἱ λοιποὶ ἀστέρες εἰς τὰς ἀναλόγους ἀποστάσεις κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου. Ἐὰν ἡ σφαῖρα αὕτη ἦναι πραγματικὴ, προῦποτίθησι μεγάλαις ἀστρονομικὰς γνώσεις ὡς πρὸς τοὺς ἀπωτάτους ἐκείνους χρόνους.

Οἱ Σίνκαι ἐγίνωσκον τὸν γνόμονα καὶ

ἐμέτρων τὸν χρόνον διὰ τῶν κλειψυδρῶν. Κατασκευάσαντες ἐργαλεῖα κατάλληλα πρὸς καταμέτρησιν τῶν γωνιωδῶν ἀποστάσεων τῶν ἀστέρων, ἠδυνήθησαν ν' ἀνακαλύψωσιν ὅτι τὸ ἡλιακὸν ἔτος σύγκειται ἐκ τριακοσίων ἐξήκοντα πέντε ἡμερῶν καὶ ἑνὸς τετάρτου σχεδὸν τῆς ἡμέρας, μετρῶντες αὐτὸ ἀπὸ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου. Τὸ πολιτικὸν αὐτῶν ἔτος ἦτο σεληνιακὸν καὶ ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸ ἡλιακὸν ἐχρῶντο τῇ περιόδῳ ἑννεακαίδεκα ἑτῶν ἡλιακῶν, ἀντιστοιχοῦντων εἰς διακοσίους τριάκοντα πέντε σεληναίους μῆνας· τὴν τοιαύτην δὲ περίοδον ἀκριβῶς μετὰ ἐκκαίδεκα αἰῶνας ὁ Κάλιππος εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἡμερολόγιον. Δικαιρέσαντες δὲ τὸν Ἰσημερινὸν εἰς δώδεκα σημεῖα ἀκίνητα καὶ εἰς εἴκοσι καὶ ὀκτῶ ἀστροθεσίας, προσδιώριζον μετὰ προσοχῆς τὴν θέσιν τῶν ἡλιοστασίων.

III

Ἡ θεωρίᾳ ἐπεβεβαίωσε τριάκοντα ἢ μίαν ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν ἀναφερομένων τριάκοντα ἐξ ἐκλείψεων, ὧν τὰ στοιχεῖα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν καὶ ἄς θεωροῦσι λαβούσα· χώραν ἀπὸ τοῦ ἔτους 776 μέχρι τοῦ 480 πρὸ τῆς ἡμετέρας χρονολογίας.

Ὁ Χοῦ-Κίγκ μνημονεύει μίας ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου λαβούσης χώραν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τσοῦγκ-Κάγγ, ἧς ἕνεκα ὁ πρίγκιψ οὗτος ἐθανάτωσε τοὺς σοφοὺς Χί καὶ Χὸ, ἀστρονόμους καὶ θρησκευτικοὺς ἀρχηγοῦς συγχρόνως. Λέγεται ὅτι τὸ ἐγκλημα τῶν ἀστρονόμων τούτων ἦτο ὅτι ἐξεστράφησαν εἰς μέθην ἀντὶ ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς πορείας τῶν ἀστέρων, τὴν σύνταξιν τοῦ ἡμερολογίου καὶ τὴν προδιὰγνωσιν τῶν ἐντὸς τοῦ ἔτους γενομένων ἐκλείψεων. Ἴδου πῶς ἐκφράζεται τὸ π-

λακίον Σινικὸν κείμενον. Ἡ περίοδος εἶναι ἀληθῶς ἀξιοπαρατήρητος: «Τῷ καιρῷ ἐκατέρῳ ὁ Χί καὶ ὁ Χὸ, ὑπὸ τῆς κακίας παρασυρόμενοι, ἐποδοπάτησαν τὰ καθήκοντά των, παραδοθέντες εἰς τὴν μέθην καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν των. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διετάραξαν τὴν οὐρανίαν ἀρμονίαν. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς τρίτης φθινοπωρινῆς σελήνης ὁ Τσιν δὲν ἦτο ἐν ἀρμονίᾳ ἐν τῷ ἀστερισμῷ Φάγγ (τοῦ σκορπίου). Ὁ τυφλὸς ἔκρουσε τὸ τύμπανον (ὁ ἀρχηγὸς τῆς μουσικῆς ἦτο τυφλός)· οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ λαὸς προτέδραμον ταχέως, ὡς ἵπποι ἀφηνιάσαντες. Ὁ Χί καὶ ὁ Χὸ οὐδὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀκούσωσιν ἢ νὰ μάθωσι. Τυφλωθέντες καὶ ἔνεοι μείναντες ἐκ τῶν οὐρανίων φαινομένων, ὑπέστησαν τὴν παρὰ τῶν προκατόχων ἡμῶν βασιλέων ἐπιβαλλομένην ποινήν. Ὁ Τσιγκτιὲν λέγει: «Ὁ ὑπὲρ τὸ δέον προτρέχων τῆς ἐποχῆς τοῦ θανάτου ἐστὶ τιμωρητέος ἄνευ χάριτος· ὁ ὑπὲρ τὸ δέον μένων ὀπίσω τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, θανάτῳ ἐστὶ τιμωρητέος ἄνευ χάριτος.»

Ὁ P. Gaubil ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς σινικῆς ἀστρονομίας ἀνάγει τὴν ἐκλείψιν ταύτην εἰς τὸ ἔτος 2155 πρὸ τῆς ἡμετέρας χρονολογίας.

Ἐν Κίνα ἡλιακὴ ἐκλείψις οὐδέποτε θεωρεῖται ὡς ἄνευ συνεπειᾶς διὰ τὸ κράτος οὐσα. Ἐν τῇ ἄνω μνημονευθείσῃ περιστάσει, ἰδόντες τὸν ἥλιον ἐκλιπόντα οἱ Μανδαρίνοι ἐκπληκτοὶ, ἠναγκάσθησαν ἐν σπουδῇ νὰ ὀπλιθῶσι καὶ προσέλθωσι τεταραγμένοι εἰς τ' ἀνάκτορα, διότι καθῆκον εἶχον νὰ λάβωσι τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη καὶ δράμωσιν εἰς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ ἡλίου. Ὁ ἀρχηγός, ὅστις ἦν τυφλός, ἔκρουσε τὸ τύμπανον· οἱ Μανδαρίνοι προσέφερον δῶρα πρὸς τιμὴν τοῦ Πενεώματος, ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ μεγιστάνες περιεβάλλοντο ἐνδύματα ἀπλὰ καὶ ὑπεβάλλ-

ζωντο εἰς νηστείαν. Οἱ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερόμενοι νόμοι τῶν ἀρχαίων βασιλέων, οἱ τιμωροῦντες τοὺς ποιῶντας ἐσφαλμένους ὑπολογισμούς ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτῶν, ἐμφαίνουσι τὴν μεγάλην ἀρχαιότητα τῆς Σινικῆς ἀστρονομίας. Παρατηρητέον ὡσαύτως, ὅτι, ὅταν οἱ Σῖναι ἀστρονόμοι ἦσαν ὑπαίτιοι μόνον ἐξ ἀμελείας ἢ λάθους λογιστικοῦ, ἢ ἐπιβαλλομένη αὐτοῖς ποινὴ περιωρίζετο εἰς τὴν στέρησιν τῆς μισθοδοσίας αὐτῶν ἢ παῦσιν ἢ αὐστηρὰν ἐπίπληξιν. Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἢ τῆς ἐξορίας ἐπεβάλλετο εἰς ἄλλα ἐγκλήματα, διαπρατόμενα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀστρονομίας.

(ἀκολουθεῖ)

Ο ΛΟΡΔΟΣ

ΚΑΙ

Ο ΛΟΙΔΟΣ

Σκωτικὸν χρονικὸν

Ἰπὸ

Ο. Ν. Φ. ¹

Α'

— Αἴ κάπηλε! — Τί ἐπιθυμεῖτε εὐγενέστατε; — Δύο ἀγγεῖα ζύθου διὰ τοὺς γενναίους τούτους ἄνδρας· δὲν θὰ μοὶ ἀρνηθῶσιν, ἐλπίζω, τὴν χάριν νὰ προπῶσι μετ' ἐμοῦ. — Ὁχι, μὰ τὸν ἅγιον Ἰάκωβον! Τέσσαρα μάλιστα. — Ἄς ἦναι· κάπηλε φέρεμας τέσσαρα.

Ὁ ταῦτα εἰπὼν ἦτο κομψὸς τις νέος, εἰκοσαετής τὴν ἡλικίαν, ὅστις, πρὸ μικροῦ

¹ Τὸ παρὸν διήγημα ἐτυπώθη καὶ κατὰ τὸ 1865 ἐν παραφυλλίδι τοῦ «Εὐρίπου», ἀλλὰ καὶ δεύτερον παρήλθον ἔκτοτε ἐπέκεινα τῶν δώδεκαετῶν, καὶ διότι ἐδημοσιεύθη τότε ἐμπλεῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων, θεωροῦμεν αὐτὸ ἐπαναδημοσιευτέον.

εἰσελθὼν εἰς τὸ καπηλεῖον τοῦ Λευκοῦ Ἴππου μετ' ἄλλων πέντε-ἕξ εὐγενῶν, προσαγορευόντων αὐτὸν Μιλόρδον, ἐπ' ὧν οὗτος ἐφάνετο ὅτι ἐξήσκει ἐξουσίαν τινα, καὶ καθῆσας εἰς τὸ πλευρὸν τραπέζης, περὶ τὴν ὁποίαν ἐκάθηντο καὶ τινες, πίνοντες, ἀνεμίχθη εἰς τὴν ὀμιλίαν των. — Κ' μισθόντος τοῦ ζύθου καὶ συγκρουσθέντων τῶν ποτηρίων κατὰ τὰ εἰωθότα, ἐξηκολούθησεν:

— Ἐλέγετε λοιπὸν, παλαιοὶ θαλάσσιοι λύκοι μου, ὅτι ὁ Ῥιχάρδος· . . .

— Ἀπέθανεν ὡς ἄπιστος, εἶπεν εἰς τῶν ναυτῶν διακόψας τὸν νέον· αὐτὴν τὴν στιγμήν ἤμην ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν λαγάνων, ἢ περὶ τὸν ὑποστάτην τῆς ἀγγλῆς, ὅπου εἶχε φθάσει ὁ πνευματικὸς του· . . .

— Ὡς ὁ Ῥιχάρδος ἦτο κακὸς καθολικὸς καὶ τὸ συμβούλιον διέταξε τὴν ἀπαγχόνισίν του.

— Αὐτὸ θὰ διατάξῃ καὶ πολλῶν ἄλλων τὴν ἀπαγχόνισιν.

— Πῶς;

— Ὡς βεβαίως, ὅταν ὁ λόρδος Ἑρρίκος Δαρνλεύ γίνῃ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας.

Εἰς τὸ ἀκουσμα τῶν λέξεων τούτων διημερίθη μειδιάμα μεταξὺ τοῦ νέου λόρδου καὶ τῶν εὐγενῶν τῆς συνοδείας του· ἐν ᾧ δὲ ὁ λόρδος ἠτοιμάζετο ν' ἀποκριθῇ, θόρυβός τις, γενόμενος εἰς τὴν θύραν τοῦ καπηλεῖου, εἴλκυσε τὴν προσοχὴν του. Τὸν θόρυβον τούτον προῦξεν ἡ παρουσία δυστυχῶς τινος ἀοιδοῦ Ἰταλοῦ, γνωστοῦ εἰς τὸ Ἐδιμβούργον ὑπὸ τὸ ὄνομα Δακίδ Ῥιττίου (Rizzio), τοῦ ὁποίου ἤρπασαν βιαίως τὴν κιθάραν, ὅπως ἀναγκάσωσι νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸ καπηλεῖον.

— Τὴν κιθάραν μου, κύριοι, ἐκραύγαζεν οὗτος μετὰ δακρύων, τὴν κιθάραν μου! διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, μὴ μοῦ τὴν συνπρίβητε· ψάλλω, κάμνω ὅ,τι θέλετε, ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ! ἀπόδοτέ μοι τὴν κιθά-

ραν, τὸν ἄρτον μου, τὴν μόνην μου ἰδιοκτησίαν!

Ἐφ' ὄντι εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἰθουσαν, ἐν ἧ οἱ πίνοντες τὸν ὑπέδεχθησαν διὰ καγχασμῶν, τοὺς ὁποίους ἐδιπλασίασεν ἡ ἐλεεινὴ ἔψις του.

— Ὁ Δαβὶδ Ῥίτιος ἦτον ἄνθρωπος μικρόσωμος, ἰοσηρὸς, δύσμορφος, ἡδικομένος ὑπὸ τῆς φύσεως, ὅσον ἐνδέχεται. Καίτοι μόλις εἰκοσαετής, ἐφαίνετο τεσσαρακοντούτης. Ὁ δύστηνος! τὰ δεινὰ του ἦσαν πολλά! Ἀπὸ τῆς βρεφικῆς κοιτίδος ἐστερηθῆ τῆς μητρὸς του, ἀποβιωσάσης ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησίν του· τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν διήλθεν ἄνευ παιδιᾶς, ἄνευ γέλωτος· οἱ συνηλικιώται του τὸν ἀπέφευγον ὡς φόβητρον· κατὰ τὴν νεανικὴν, τὴν ὥραιαν αὐτὴν ὥραν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, αὐτὸς ἐστέναζε ζῶν ἐν στερήσει παντὸς φίλου, ἐρωμένης, χρημάτων, ἐν στερήσει παντὸς ὅ,τι καθιστᾷ τὸν βίον φορητόν· πάντες ἀπειμακρύνοντο ἀπ' αὐτοῦ, ὡς εἰ ἦτο ἀπεχθείας καὶ περιφρονητέως ἄξιος, διότι ἦτο δυσειδής. Ὁ πατήρ του, αὐτὸς ὁ πατήρ του, δυσκαρυστούμενος εἰς τὴν ὀχληρὰν παρουσίαν του, τὸν ἐπώλησεν ἀντὶ ὀλίγων χρημάτων εἰς τὸν κόμητα Μορέττον, πρέσβυν τῆς Σαβουαρίας· οὗτος δὲ, ἀφοῦ τὸν μετεκόμισεν εἰς τὴν Σκωτίαν ὡς ὑπηρέτην του, τὸν ἀπέβαλε διὰ τὸ δυσειδὲς τῆς μορφῆς του. Εἰς ἡλικίαν, καθ' ἣν οἱ ἄνθρωποι, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἦναι ἡ κατάστασις των, ὅποιαδήποτε ἡ πενία των, ἀπολαύουσι τοῦλάχιστον τῆς μικρᾶς ἐκείνης εὐδαιμονίας, τὴν ὁποίαν ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ νεότης συνεπάγουσιν, ὁ Ῥίτιος οὐδὲ ταύτης ἀπῆλαυσεν. Ἀπομεινωμένος πάντοτε, ἐγκαταλειμμένος καὶ ἀποστρεφόμενος παρὰ τῶν πλησίον του, ἐντελῶς ἠγνόει πᾶν ὅ,τι μᾶς προσκολλᾷ εἰς τὸν κόσμον, πᾶν προ-

φιλῆς, ἡδονὴν, θωπείαν, πίστιν, φιλίαν, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐλπίδα.

Μετὰ πολλὰς παρακλήσεις, μετὰ πολλὰς δεήσεις τῷ ἐδόθη τέλος ἡ κιθάρα, ἐπὶ ῥητῇ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ ψάλλῃ Σκωτικόν τι τρίστροφον.

— Οὕτω λοιπόν, εἶπεν ὁ νέος λόρδος, ἐνῶ ὁ Ῥίτιος ἤρξατο τῆς προανακρούσεως τοῦ ὄργάνου. Μὰ τὸν Θεόν, εἶμαι περίεργος ν' ἀκούσω ψάλλοντα τὸν ἐνδεδυμένον τοῦτον πιθηκα, καὶ συγχρόνως λαμβάνων ἐκ τῆς ζώνης του νόμισμα, ἐξεσφενδόνισεν αὐτὸ ὀρμητικῶς κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ῥιτίου, ὥστε ὁ δυστυχὴς οὗτος ἐκ τῆς ὀδύνης δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ κραυγάσῃ.

— Οὗτος εἶναι, εἶπεν εἰς τῶν πινόντων, ὁ πρῶτος ἤχος τῶν ἀσμάτων, τὸν ὁποῖον θὰ μᾶς ψάλλῃς;

— Εἶναι ὠραῖος ὁ ἤχος, εἶπεν ἄλλος — ἁμοιάζει μὲ τὸν συριγγμὸν τῆς φώκης — μὲ τὴν κραυγὴν τῆς φήνης.

Οἱ προσβλητικοὶ γέλωτες ἐπανελήφθησαν, ὁ δὲ δυστυχὴς μουσικὸς, ἔχων τὴν χεῖρά του ἐπὶ τοῦ πληγέντος προσώπου του, ἐπεκαλεῖτο τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ ἔλεος διὰ τῶν ἰκετικῶν βλεμμάτων του, ἅτινα ἐνόμιζέ τις ὅτι ἔλεγον: ὑποφέρω! Ἔλεος!

Ὁ νέος ὁμοῦς λόρδος, λαβὼν ἓνα ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης κειμένων ἄγγων, πλήρη ζύθου: — δεῖξαι, λέγει, ἀχρεῖτε ψάλλα τῆς ἀγίας γῆς, καὶ νίψον τὸ δυσειδὲς καὶ καταχθόνιον πρόσωπόν σου, καὶ ὁ ζύθος ποταμῶν περιεχύθη ἀφρίζων εἰς τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀτυχοῦς Ῥιτίου.

Ὁ Ῥίτιος, οὕτω δεινῶς ἐξυβρισθεὶς, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἐξουθενιστικῆς καταστάσεως, εἰς ἣν εὐρίσκετο· ···· μὲ ὀφθαλμοὺς πλήρεις δακρύων, διέσχισε διὰ τῆς βίας τοὺς περιῦστκμένους, καὶ εὐρὸν οὕτω δίδον ἐ-

ξῆλθεν, ἐπικαλούμενος μεγαλοφώνως τὰς ἀράς τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τῶν ἀνάνδρων, οἵτινες τόσον περιῦδριστικῶς τὸν προσέβαλλον.

Οἱ συνδαιτυμόνες τοῦ Λευκοῦ Ἴππου ἐμειναν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐμβρόντητοι ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ταύτης αὐθαδεῖας τοῦ πτωχοῦ καὶ τερατομόρφου ψάλλοντος· ἔπειτα ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως, ἐξῆλθον τοῦ καπηλείου· ···· βραδέως ὁμοῦ· ὁ Δαβὶδ Ῥίτιος ἔγεινεν ἀφαντος ὀπισθεν τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος τοῦ Ἡγλαστρή (Higla-street).

B'

Ἐν τινι τῶν τερπνῶν τοῦ ἔαρος νυκτῶν, καθ' ἃς ἡ σελήνη διαχέει μακρόθεν τὸ ἀργυροῦν αὐτῆς φῶς, ὁ δὲ ἀήρ πνέει γλυκύτατος, δροσιζόμενος ὑπὸ τῆς εὐόδου αὐτοῦ αὔρας, δύο ἄνθρωποι διαφέροντες κατὰ τὸν ἱματισμὸν, τὸ βᾶδισμα καὶ τὴν στάσιν, εὐρίσκονται τὴν αὐτὴν ὥραν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν λαχάνων ἐν Ἐδιμβούργῳ, ὁ μὲν βακενδύτης, ἀνωμάλους ἔχων τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, ὠχρὸς, τεταμένος ἐπὶ λιθείου θρονίου, παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔχων κιθάραν, εθεώρει μετὰ σπασμωδικῷ μειδιάματος τὸ πτώμα τοῦ σὶρ Ῥιχάρδου, εἰσέτι κρεμαμένου εἰς τὴν ἀγχόνην:

— Μίαν στιγμὴν, ἐψιθύριζεν ἐνίοτε, Θεέ μου, μίαν στιγμὴν ἐκδικήσεως· ···· καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀπηγχονισμένου τούτου! ὦ τοῦτο ἤθελεν εἶναι εὐτύχημα μέγα!

Ὁ δ' ἕτερος, φέρων ἐπενδύτην μακρὸν μαῦρον, ἐξωσμένος περὶ τὴν ὄσφιν διὰ ζώνης ἐρυθρᾶς, εὐχρῶς, φρονικοπάρεος, ἴσταται κρατῶν φανὸν καὶ μετὰ προσοχῆς ἀτενοῦς θεωρῶν τὸν ὑποστάτην μετὰ τοῦ πτώματος, ὡς καὶ τὸ λιθεῖον θρόνιον μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἐμφύχου πλάσματος.

— Ἐπρεπεν, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, νὰ ἦ-

ναι σφιγκτικῶς ἠνωμένοι· ···· μίαν στιγμὴν ἀκόμη, γενναῖοι Σκῶτοι, μίαν στιγμὴν ἑμοῦ καὶ ἔπειτα χωρισμὸς αἰώνιος καὶ λήθη· ·· Τοιοῦτος εἶναι ὁ κανὼν καὶ στρέφων τὸν φανὸν εἰς τοὺς δακτύλους του, ἐξηκολούθει τὰς παρατηρήσεις του διὰ τῆς αὐτῆς ἀφροντισίας.

Βλέπων τις τοὺς δύο τούτους ἀνθρώπους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νυκτὸς ἀπέναντι τῆς ἀγχόνης παρὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σαλευόμενον πτώμα τοῦ ἀπηγχονισμένου, ἀναμφιβόλως ἤθελεν ὑποθέσει, ὅτι καὶ ἂν οὗτοι δὲν γνωρίζονται ἀμοιβαίως, καὶ ἂν δὲν ἔχωσι τὰς αὐτὰς συμπαθείας, καὶ ἂν δὲν κατέχωσι τὴν αὐτὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τάξιν, αἰσθημα τοῦλάχιστον οἰονδήποτε συμφέροντος, μίσους ἢ οἴκτου κοινῷ εἰλικυσεν αὐτοὺς ἐκεῖ· ἔ· ὁμοῦ οὐδὲν τοιοῦτον! Ὁ μὲν εἰς, περιπλανηθεὶς ἀπὸ συνοικίας εἰς συνοικίαν, ἀφ' ὁδοῦ εἰς ὁδὸν, ἦλθεν ἐκεῖ τυχαίως. Αὐτὸς ἦτον ὁ Δαβὶδ Ῥίτιος. Ὁ δ' ἄλλος, εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὅτι ἦλθεν ἐπίτηδες, ἀλλ' ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ παραλάβῃ ἀπλῶς τὸ μυστῆρον ὄργανον τῆς θανατικῆς ποινῆς· οὗτος ἦτον ὁ δῆμιος.

Μετὰ τινὰς στιγμὰς παρατηρήσεων, ὁ τελευταῖος, φλογιζόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἁμιλήσῃ, ἀπεφάσισε νὰ πλησιάσῃ:

— Αἶ φίλε, εἶπεν, εἶσαι προσκολλημένος εἰς τὸν λίθον, ἐπ' οὗ κεῖσαι, καὶ δὲν κινεῖσαι, ὡς οἱ ἅγιοι εἰς τὸν παστὸν των;

Εἰς τὴν αἰφνιδίαν ταύτην ἐρώτησιν ὁ Ῥίτιος, ἀνορθωθείς, παρετήρησε τὸν ἐρωτῶντα, ἀλλὰ δὲν ἀπεκρίθη.

— Λέγε. Τί διάβολο δὲν κινεῖσαι; Αἶ κύριέ μου, φαίνεται, ὅτι πολὺ ἀγαπᾷς τὸν δυστυχῆ τούτον Ῥιχάρδον.

— Ἐγώ;

— Σὺ ἀναμφιβόλως.

— Δὲν τὸν γνωρίζω.

— Τί κάμνεις λοιπόν αὐτοῦ ἀνόητε;

Καὶ πλησιάσας τὸν φανὸν τοῦ πρὸς τὸν μουσικόν, ὀπισθώρμησεν εὐθύς, ἀφοῦ εἶδε τὸ εἰδεχθὲς πρόσωπόν του :

— Τί κάμνεις αὐτοῦ, ἀχρεῖε τοῦ Σατανᾶ συμπράκτορ, ἐπαναλαμβάνει μετὰ θυμοῦ.

— Τί κάμνω, ἀπεκρίθη ὁ Ῥίτιος, τί κάμνω μὲ ἐρωτᾷς; Μετρῶ, εἶπε, τὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς χωρίζουσαν τὸν θάνατον διάστασιν, καὶ ζηλεύω τὴν θέσιν τοῦ πτώματος τούτου.

— Ἐχεις δηλαδὴ τὴν ἐπιθυμίαν ν'ἀπαγχονισθῆς; ἐγὼ βεβαίως δὲν ἔχω τὴν ὄρεξιν νὰ περάσω τὸ σχοινίον εἰς τὸν λαιμὸν σου, ἔχι μὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον τὸν προστάτην μου! εἶσαι πολὺ ἄσχημος.

— Ὁ Θεέ! καὶ . . . τίς εἶσαι σύ;

— Ὁ ἐκτελεστής τῶν ὑψηλῶν ἔργων τοῦ Συμβουλίου. Σοὶ προσφέρω, ἂν θέλῃς, τὸν βραχίονα τῶν ὑπηρετῶν μου, διότι ἐγὼ ἐντρέπομαι μὰ τὸν Θεὸν νὰ περάσω τὸν βρόχον ἐπὶ τοῦ δυσειδοῦς προσώπου σου· ἀλλ' ἰδοὺ οἱ ἅγιοι πατέρες ἔρχονται νὰ παραλάβωσι τὸν ὑπότροφόν μου . . . Ὑγίαινε, φίλε μου, ὑπάγω εἰς τὸ ἔργον μου.

Ὁ ἄθλιος Ῥίτιος ἐξουθενίσθη· εἰς δῆμιος, εὐτελὲς καὶ ἀχρεῖον σκευὸς τῆς κοινωνίας, τὸν ἐξουθενίσει! Τί τῷ ἔμενε πλέον; Ἐπεσε νεκρὸς, ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματός του ἔπαυσε, δὲν ἔβλεπε, δὲν ἤκουε πλέον· ἐνόμιζε τις, ὅτι βλέπει ἀνδριάντα ψυχρὸν, ἀκίνητον, ἄπνον. Οἱ πατέρες τῆς λευκοφαίου ἀδελφότητος, ἐνδεδυμένοι τὰς ἐφειστροφίαν καὶ φέροντες λαμπάδας, διέβησαν πλησίον του καὶ περὶ τὸ ἰκρίωμα ἰστάμενοι, ἔψαλλον ὕμνον τινὰ ἱερὸν, μετὰ ταῦτα καταβιβάσαντες ἐπὶ φορείου τὸ πτώμα, ἀπήγαγον αὐτὸ ἐν λιτανεῖᾳ μακρὰν τῆς ἀγορᾶς τῶν λαχάνων. Ταῦτα πάντα ἐγένοντο καὶ ὁ δυστυχὴς μουσικὸς δὲν εἰδείξεν, ὅτι παρευρίσκειται κἂν εἰς τὴν πένθιμον ταύτην τελετήν. Τοιαύτη ἦτον ἡ νάρκωσις του· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ συνηθάν-

θη τὴν ὑπαρξίν του, ἐξέφερον ἓνα λόγον, φοβερὸν λόγον: ὁ Δῆμιος . . . . Τότε τὰ πάντα σωρηδὸν ἤλθον εἰς τὴν μνήμην του· παράφρων, ἐκπεπληγμένος, ἐγείρεται μετὰ σπουδῆς, ὡς εἰ ἐφοβήθη ἰσοδόλον τι θηρίον κείμενον παρ' αὐτῷ, παρετήρησεν ἐντρομος καὶ ἀγωνιῶν τὰ περὶ αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχον πλέον ἐκεῖ οὐδὲ πατέρες, οὐδ' ἀγχόνη, οὐδὲ δῆμιος· ὁ τόπος ἦτο κενός.

Γ'

Ὁ Δαβὶδ Ῥίτιος, ἀντικείμενον τῆς ἀποστροφῆς καὶ τοῦ χλευασμοῦ πάντων, ἐστεργμένος τοῦ πατρῖου οὐρανοῦ, μὴ ἔχων πλὴν τῆς ψυχρᾶς πέτρας καὶ τῆς ὑγρᾶς γῆς, ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει, καὶ πρὸς προὔνουν τῆς πείνης του μὴ τρώγων εἰ μὴ ἄρτον ἐπιλωμένον ὑπὸ τῆς κοινῆς περιφρονήσεως, εὐρίσκετο εἰς βαθμὴν δυστυχίας καὶ ἐλεεινότητος τοιοῦτον, ὑπὲρ τὸν ὅποιον δὲν ὑπάρχει τι πλέον ἢ ὁ θάνατος. Τῷ ὄντι τί θέλει τις τὴν ζωὴν, ὅταν ὁ τυχὼν καταγεῖται τὴν δυσειδίαν τοῦ προσώπου του καὶ περιῦδριζῆ τὴν δυσμορφίαν τοῦ σώματός του, ὅταν ὁ κόσμος ὅλος ἠδύνηται νὰ τὸν τινάσῃ εἰς τὸν βόρβορον καὶ νὰ πατῆ ἐπ' αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ εὐγενοῦς λέρου μέχρι τοῦ ὑστάτου, τοῦ μηδαιμιωτάτου, τοῦ χαμερπεστάτου ὄντος, τοῦ δημίου! Τί θέλει τοιαύτην ζωὴν; κάλλιον νὰ τὴν ἀπωθήσῃ, νὰ τὴν ἀπολέσῃ, διὰ νὰ παύσῃ τὰ βάσανά του. Ταῦτα διελογίζετο ὁ δυστυχὴς Ῥίτιος, φεύγων ἀπὸ τῆς ἀγυῖας τῶν λαχάνων, τὴν ὁποίαν κατελάμβανον ἤδη αἱ φέρουσαι κάνιστρα πλήρη ὀπωρῶν, ἀνθέων καὶ λαχάνων χωρικαὶ νεάνιδες, καὶ ἐφώναζε θάνατον. Θεέ μου! τὸν θάνατον! οὗτος εἶναι χιλιάκις προτιμότερος τοιαύτης ὑπάρξεως ταπεινώσεων ἢ βασάνων. Ἐπειτα, ἀφοῦ, προχωρῶν, ἐπλησίασεν ὑπὸ τὰς σκιερὰς συκομόρους, ἐπανελάβε-

— Ἐν τούτοις τὸν θάνατον χωρὶς νὰ ζήσω, χωρὶς νὰ γνωρίσω μίαν τοῦλάχιστον ἡδονὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· ὡ εἶναι τρομερὸν νὰ τὸ στοχασθῆ τις! . . . . Ἄ! διατί εἰς ἀντιστάθμισιν τοῦ ἀπαισίου τοῦ δωρήματος ὁ οὐρανὸς δὲν μοὶ ἔδωκε γωνίαν τινὰ τῆς γῆς ἀγνωστον εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὰς ὄχθας λίμνης τινός, εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους καταφύτου ὑπὸ πεπυκνωμένον αἴτω δένδρων! . . . . Ἐκεῖ μόνος ψάλλον καὶ κιθαρίζων, ἤθελον διανύσει ἀταράχως τὰς ἡμέρας μου, εὐτυχὴς μακρὰν τῶν πόλεων . . . . Εἰς τὰς πεδιάδας ἢ φύσις εἶναι τερπνὴ! ὁ προῦνὸς ἀῆρ εὐδῖος! Κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν ὁ Ῥίτιος ἦτο παρὰ τὴν ὄχθην ῥυακὸς τινος, ἠδυπαθῶς πως ἐπεσκιασμένου ὑπὸ μακρῶν πετελεῶν ἀφθόου καὶ ὀργώσης βλαστήσεως, καὶ ἐλαυνόμενος ἐξ ὀρμῆς φιλαύτου, (ἐξ ἐκείνων, αἵτινες προσηλυτοῦσιν εἰς τὸν βίον καὶ τὸν δυστυχίστατον τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἀπατηλὴ τις ἰδέα ἀπομακρύνῃ τοὺς ἀπαισίους περὶ θανάτου διαλογισμοῦς του), κατεκλίθη ἐπὶ τῆς γλῶσσης καὶ ἀνέπνευεν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα μὲ πόθον ὑπέμετρον, ὡς εἰ ἤθελε νὰ πραγματοποιήσῃ ἐλάχιστόν τι μέρος τοῦλάχιστον τῆς ἰδανικῆς ταύτης εὐδαιμονίας· ἐν τῷ ἅμα ἐνεθυμῆθη τὸν τόπον του· τῷ φαίνεται, ὅτι ἀκούει τὰ κλαυθμηρὰ εἰδυλλία τῶν ὀρέων του· λαμβάνει εἰς χεῖρας τὴν κιθάραν του καὶ ὁ ἦχος τῆς καθαρᾶς καὶ μελωδικῆς φωνῆς του ἀντιχεῖ, ὡς ἐν ναφί οἱ ἱεροὶ ὕμνοι, ὑπὸ τὸν πράσινον θόλον τὸν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του ὑπὸ τῶν δένδρων σχηματιζόμενον . . . . Τότε λησμονεῖ τὸ πᾶν, πείναν, πόνους, βάσανα, ταπεινώσιν, τὰς ὕβρεις τοῦ καπηλείου, τὴν περὶ τὴν ἀγχόνην διανυκτέρευσιν, τὸν ἀποτρόπαιον τοῦ δημίου χλευασμὸν, τὸ πᾶν . . . . παρελθὼν ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει πλέον δι' αὐτόν! ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἐνεστῶς κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς γῆς·

αἰσθάνεται, ὅτι ἡ καρδιά του πάλλει, θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ὑπανεωγμένον, ὀμιλεῖ πρὸς τοὺς ἀγγέλους καὶ ἡ ἀγνή ψυχὴ του ὑψοῦται μετὰ τῆς θείας, περιπαθοῦς καὶ ἐναρμονίου συνηχίσεως πρὸς τὸν ὕψιστον. Αἰφνης διακόπτεται· μικρὰ τις ταραχὴ ἀκούεται περὶ αὐτόν· στρέφει καὶ μόλις δύναται νὰ διακρίνῃ λευκὴν μορφήν, ἄφαντον γενομένην, ἀφοῦ ἐξέφερε κραυγὴν τρόμου.— Φρίκην προξενεῖ ἡ θέα μου! πάντοτε φρίκην, ποτὲ οἶκτον, εἶπεν ὁ Ῥίτιος . . . . καὶ παύει νὰ ἦναι ἐν τῷ οὐρανῷ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγγέλων· ὁ δύστηνος μουσικὸς καὶ πάλιν εὐρίσκειται ἐπὶ τῆς γῆς βορὰ τῶν συμβάντων του, ἀπέναντι τῆς σκληρᾶς τύχης του.

Εἶχεν ἤδη κεκλιμένην ἐπὶ τοῦ στῆθους τὴν κεφαλὴν του καὶ ἐπαναλάβει τὴν σειρὰν τῶν λυπηρῶν διαλογισμῶν, οἵτινες τὸν ἐπάραττον, ἀναχωροῦντα ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῶν λαχάνων, ὅτε ἤκουσεν ὀπισθὲν του πρόσθιζιν ἐνδύματος ἐπὶ τῆς γλῶσσης, συγχρόνως δὲ νόμισμα χρυσοῦν πίπτον ἐπὶ τῆς κ.θάρας, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον σιγηλῶς, ὥστε εὐκόλως ἐδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἡ προσφέρουσα αὐτὸ χεῖρ ἦτο πλησίον. Ὁ Ῥίτιος ἀνέλαβεν:

— Εὐχαριστῶ, περιωρίσθη νὰ εἶπῃ, πολὺ εὐχαριστῶ· αὕτη εἶναι ἡ πρώτη φορὰ, καθ' ἣν ἐλεοῦμαι χωρὶς ν' ἀπολακτισθῶ, χωρὶς νὰ πτυσθῶ· θέλω φυλάξαι τὸ χρυσοῦν τοῦτο νόμισμα, διότι δὲν φέρει ἐν αὐτῷ τῆς ἀποστροφῆς τὸ σπῖλος· αὐτὸ πώποτε δὲν θέλει μὲ καταλείψει.

— Ἴδου καὶ ἕτερον· ἀλλὰ ψάλλε, ψάλλε καὶ πάλιν.

Αἱ λέξεις αὗται προσφέρθησαν ἰταλιστὶ διὰ φωνῆς, ἥτις διεπέρασε μέχρι μυχῶν τὴν καρδίαν τοῦ μουσικοῦ· ἡ ἡδύτης τῆς φωνῆς, τὸ ἀνέκφραστον γοητευτικόν της, ἡ ἐκ ταύτης ἀνάμνησις τῆς πακέρδος του, (ἀνάμνησις ζωογόνος), τὸν ἐνεθάρρυναν· λαβῶν

δὲ τὴν κιθάραν, ἐπεχείρησε, διὰ τόνου ἐμπνεομένου ὑπὸ τῆς εὐγνωμοσύνης, νὰ ζωγραφίσῃ εἰς τὰς πλήρεις ποιητικῆς φαντασίας στροφάς του τὴν δυστυχίαν μεθ' ὅλων τῶν χαρακτήρων τῆς ὑπὸ ἀγγέλου συντρεχομένην· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ· . . . ἡ δυνήγισις τῶν ὀδυνῶν του, τῶν βασάνων του, ὅτι δηλ. εἶναι ἔκφυλον, ἀπόβλητον τῆς γῆς βλάστημα, ἄνευ οικογενείας, ἄνευ φίλου, Παρίας, ἦτο ἔργον δυσχερές. Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐπληρώθησαν δακρύων, τὸ στήθος του ἐστένωσεν ἐκ τῶν λυγμῶν, ἡ κιθάρα ἔπεσεν ἀπὸ τῶν χειρῶν του καὶ τὸ ἄσμα ἐξέψυξε.

— Δύστηνε! εἶπεν ἡ γλυκεῖα ἐκεῖνη καὶ παρηγόρος φωνή, δύστηνε! ἐπανελάθεν· . . καὶ αἱ λέξεις αὗται εἰτέδυσαν ἠδεῖαι μέχρι τῆς καρδίας του, ὡς ἡ ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν δυστυχίαν κλαυθμηρὰ ἤχῳ.

Εὐγνώμων πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁ Ῥίτιος ἔνεκα τῆς πρώτης ταύτης εὐμενείας του ἔκλινε τὸ γόνυ, συνῆψε τὰς χεῖράς του, ὑψώσας τὴν κεφαλὴν καὶ· . . ὁ οὐρανὸς ἐγένετο ἄφαντος, ἡ δέησίς του ἐτελεύτησεν εἰς τὰ χεῖλη του, ἡ φύσις ὀλόκληρος ἐκαλύφθη· . . ἐνώπιόν του ὑπῆρχε γυνή τις, γυνὴ νέα, ὠραία ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφρασιν, γυνὴ, ἣτις δὲν τὸν ἔφρευγεν, ἣτις δὲν τὸν κατηράτο, ἣτις δὲν τὸν ἐθεώρει μετὰ φρίκης, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας εἶχε πρὸς αὐτὸν προσηλωμένους τοὺς ὠραίους μέλανας ὀφθαλμούς της, μαρτυροῦντας οἶκτον καὶ συμπάθειαν.

Αὐτὸς δὲ· . . κατέπεσεν ἐπὶ τῶν κνημῶν του ἐνοκλάζων, ἀνέρρουσε τὸ αἷμα του εἰς τὴν καρδίαν, ἔμεινεν ἀκίνητος, ἔκθαμβος, ἄφωνος ἀπέναντι τῆς γυναικὸς αὐτῆς καθ' ὑπερβολὴν ὠραίας, ῥοδόχρου καὶ πραυπαθοῦς τὸ πρόσωπον, καὶ χαριέντως κυματιζομένην τὴν μακρὰν αὐτῆς κόμην ἐχούσης· ἐνόμιζεν, ὅτι ὄνειροπολεῖ.

Παράδοξος σύμπτωσις, ἡ συμπαρέσεις

ἐν τῇ αὐτῇ γωνίᾳ τοῦ κόσμου τοῦ ὠραιοτέρου τῆς φύσεως δημιουργήματος ἐξ ἑνὸς καὶ ἐξ ἄλλου τοῦ πάσης χάριτος ἔγλυκύτητος ἐσσημένου! Ἡ γυνὴ πρώτη ἔλυσε τὴν σιωπὴν:

— Ὡς δυστυχῆς τέκνον τῆς Ἰταλίας, εἶπε, σὺ μὲ συνεκίνησας διὰ τῶν λυπηρῶν ἀσμάτων σου, δὲν ἔχεις λοιπὸν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, ἐλπίδας εἰς τοὺς ἀνθρώπους:

Ὁ Ῥίτιος, τοῦ ὁποῖου ἡ γλῶσσα ἦτο κολλημένη εἰς τὸν οὐρανίσκον του, ἀπήντησε διὰ νεύματος ἀποφατικῶς:

— Διατί; ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός· ποτὲ δὲν ἐγκατέλιπε τὸν πιστεύοντα εἰς τὴν θεῖαν εὐσπλαγγίαν του! ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· . . . .

— Οἱ ἄνθρωποι! διέκοψεν ὁ Δαβὶδ μὲ φωνὴν πεπνιγμένην. — Σ' ἔβλαψαν· εἶναι ἀληθές; — Ἄν μὲ ἔβλαψαν, Μηλαδῆ· . . . μ' ἀφῆρσαν πᾶσαν πίστιν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, πρὸς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ· κατέστησαν θεάτρον τῶν τέρψεων των τὴν εὐτέλειαν τῆς φύσεώς μου· παίγιον τῆς ὀκνηρίας των τὴν δυστυχίαν μου!

Μὴ ἀρκοῦμενοι δὲ εἰς τοὺς γέλωτάς των, μὲ τύπτουσι, μὲ ἐξουθενίζουσι, μὲ ῥυπαίνουσι, μὲ ἀνατρέπουσιν εἰς τὸν βόρβορον, μὲ ἐξομοιοῦσι πρὸς ζῶον ἀκάθαρτον, μοῦ πλήττουσι τὸ πρόσωπον διὰ τῶν περισσευμάτων τῆς τραπέζης των, μοῦ καταφλέγουσι τὴν ὄψιν μὲ τὰ στίγματα τῆς ἀποστροφῆς των, συντρίβουσι τὴν καρδίαν μου διὰ τῶν χειρῶν των, κατασχίζουσι τὰ σπλάγγνα μου διὰ τῶν ὀνύχων των· . . . . καὶ μὲ ἐρωτᾷς, ἐὰν μὲ ἔβλαψαν! — Ὅχι, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὄχι, . . . οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι κακοὶ εἰς βαθμὸν τοιοῦτον. — Τοῦτο εἶπον καὶ ἐγὼ μυριάκις κατ' ἐμαυτὸν ἐν καιρῷ ἀϋπνίας, ὅτε, τεταμένος ἐπὶ τῶν πετρῶν, ἤλπιζον εὐδαιμονεστέρην τὴν ἐπιούσαν, ἀλλ' οἶμοι! ἡ ἐπιούσα ἔφραγγε δυσχεσετέρα μάλιστα.

— Ἡ οικογένειά σου δύστηνε! — Ποτὲ δὲν εἶχον. — Πῶς; ἡ μήτηρ σου; — Ἀπέθανε τὴν ἡμέραν τοῦ τοκετοῦ μου. — Ὁ πατήρ σου; — Μὲ ἐπόλησεν εἰς τὸν πρῶτον τῆς Σαβαυδίας· . . . . — Τὸν κόμητα Μαρτέττον! καὶ δὲν σ' ἐπροστάτευσεν αὐτός; — Μὲ ἐδίδωξεν ἀπὸ τοῦ οἴκου του, διότι ἡ μορφή μου, ὡς ἔλεγον, ἐνέπνεε τρίμον εἰς τοὺς ὑπέρβηνς αὐτοῦ. Εἶμαι λοιπὸν χωρὶς πατρίδος, χωρὶς μητρὸς, χωρὶς συγγενῶν, χωρὶς φίλων! — Καὶ ζῆς; — Ζῶ διὰ νὰ ὑποφέρω! — Ὅποια γενναϊότης! ὅποια μεγαλοψυχία! Εἶπέ μοι, Παρία, τὸ ὄνομά σου! — Δαβὶδ Ῥίτιος. — Ἐλιτίζε εἰς τὸν Θεόν, θέλει σὲ ἐλεήσει. — Γὼ πιστεύω, Μηλαδῆ, διότι ἔχω ἤδη ἐνώπιόν μου ἕνα τῶν ἀγγέλων του! Ἄδεν γνωρίζεις ὅποιαν εὐεργεσίαν μοὶ ἐπέφερον ἡ παρουσία σου, εἰς ἐμὲ τὸν ποτὲ μὴ ἀψάμενον χεῖρα ἀνθρώπου, ποτὲ μὴ ὀρθώσαντα τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον γυναικὸς, ποτὲ μὴ ἀλούσαντα παρ' οὐδενὸς λέξιν συμπαιθείας! ὦ εὐχαιριστῶ! σὺ ἀπονέμω γονυκλίνας τὴν εὐγνωμοσύνην μου, σὺ ἐπέβηκας βάλσαμον ἐπὶ τῶν αἰμοσταγῶν πληγῶν μου, σὺ ἐθέρμανες διὰ τοῦ βλέμματός σου τὴν παγετώδη καρδίαν μου ἔγλυκῃ κατὰ πρόπον αἰσθάνομαι, ὅτι εἶμαι ἐν τῇ ζωῇ.

Ἐτι λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, νέος τις ἐμφανίζεται· . . . εἰς τὴν θέαν του ὁ μουσικὸς ἠσθάνθη ἑαυτὸν εἰς κατάστασιν λεπιοθυμίας· ἦτον οὗτος ὁ λόρδος τοῦ καπηλείου τοῦ Λευκοῦ Ἴππου.

— Τί κάνατε, κυρία, ἐδῶ μ' αὐτὸ τὸ ἀθροπόμορφον ζῶον, τὸ ὅποιον γὰρ τὸ ἐσπέρας κατέστη μὲ τὴν ζωὴν μου ἄξιον σπουδαίων ραβδισμῶν, εἶπεν ὁ λόρδος. — Μιλόρδε, ἀπήντησεν εἰς τὸν νέον ἡ ἀγγελική καὶ ὠραία γυνὴ, λησμονεῖς, ὅτι πρὸς αὐτὸν ἀνθρώπου ἐπὶ παρουσίᾳ μου, εἶμαι σὺ αὐτὸ ὡς νὰ μὴ σέβησκι ἐμὲ. — Συμπαροῦ,

κυρία, ἐὰν προκειτο περὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ! . . . . — Πάλιν! τὸν διέκοψεν αὐτὴ, δι' ὕφους ἀξιοπρεποῦς καὶ σεμνοῦ. — Συγχωρήσατε, ποθεινοτάτη μου κυρία! ἐπανελάθεν ὁ νεκρὸς λόρδος· ἀπελιπίξαιμι τῷ ὄντι, ὅταν σὰς ἀπκρέσκω. — Ἐὰν τοῦτο ἀληθὲς, σεβου, τοῦ λοιποῦ τὴν δυστυχίαν, τὴν ὀκνην ἐγὼ ἐσεβάσθη· πάντοτε καὶ πανταχῶ, ὅπου τὴν συνήτησα, ὑπ' ὅποιαν ὀνήποτε μορφήν καὶ ἂν παρουσιάσθη. — Γνωρίζω πίσσον εἶσθε ἀγαθὴ. — Ἡ δυστυχία, Μιλόρδε, δὲν εἶναι πράγμα ἄξιον ἐμπαιγμοῦ· τὴν ἐψάσσα διὰ τῆς χεῖρός μου, κατωτάτη αἰσα, ἴσως θὰ τὴν δοκιμάσω καὶ εἰς τὸ μέλλον, διότι τίς οἶδε, Μιλόρδε, ὅποιαν ὁ οὐρανὸς διεγράψε τὴν τύχην μου!

Ταῦτα εἶπε, καὶ οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου της ἐκαλύφθησαν ὑπὸ κατηφείας, ὡς εἰ προεμῆνον ἐπικείμενόν τι δυστύχημα, αἱ στιλπνοὶ ὀφθαλμοὶ της ἀπόλεσαν τὴν συνήθη των ζωηρότητα καὶ ἀκτινοβολίαν, ἡ λύπη ἐξωγραφήθη ἐπὶ τοῦ ἱλαροῦ προσώπου της καὶ στεναγμοὶ τινες ἐξέφραγον τὸ στήθος της. Ὁ πτωχὸς Ῥίτιος, συγκινηθεὶς ἀκαριαίως ὑπὸ αἰσθήματος διαπύρου οἴατος, ἐσταύρωσε τὰς χεῖρας, καὶ ἤρξατο νὰ προσεύχεται. — Μὴ τὴν ἀλλοθίαν, κυρία μου, ἐπανελάθεν ὁ λόρδος, ἐκτείνετε ὑπερμέτρως τὴν εὐσπλαγγίαν σας· . . . . ὅμοις συνήθως εἶθε ζῶντα περιχαρῆ, καὶ ἤδη συνθροπάζετε. — Δυστι μὲ ἐπέφραξας, Μιλόρδε! — Ἀγαθὴ τύχη, ὅτι ἀρετὴ νὰ ἐπικροθώσασκεν τὸ καὶ, καὶ ἐπειδὴ ὁ δυστυχὴς οὗτος σὰς ἐνδιαφέρει, θέλωμεν τὸν εἰταχάγει εἰς πτωχὸν οὐσίαν. — Πτωχὸς οὐ μὲν δὲν ἀρροῦμαι εἰς κηρύσσοντα. — Ἡ γυνὴ ἐν τοῦτοισι δὲν τὸν προσήλαβεν εἰς τὴν ὀκνην μου· παρατήρηστέ τον, εἶναι ὅτι οἱ φρενίδες· εἶναι τὸν ἠδύστην εἰς ὑπερμετῶν ἐπιτακτικῶν μου. — Ἡ πτωχὸς οὐ μὲν ἀρετὴ νὰ μὴ σέβησκι ἐμὲ. — Συμπαροῦ,

ἐγὼ δὲν θέλω ν' ἀνήκω οὐδ' εἰς τὸ ἵπποστάσιόν σου, οὐδ' εἰς σέ! ἀνέκραξεν ὁ Ῥίτιος, κάλλιον προτιμῶ τὸν θάνατον! — Δὲν εἰνοεῖς τὴν μεγαλοφροσύνην τῆς πασχούσης καρδίας, Μιλόρδε, εἶπεν ἡ νέα γυνή' ἄς εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἔπαυλιν.

Μετά τινα βήματα, ἡ γυνὴ ἰδοῦσα τὸν μουσικὸν ἀκολουθοῦντα αὐτὴν διὰ τῶν βλεμμάτων του καὶ ἔχοντα τὸν λαιμὸν του ἐντεταμένον, ὡς νὰ ἐπικαλεῖται τὸ τελευταῖόν της βλέμμα.

— Ῥίτιε, εἶπε, δυστυχῆ ἐξόριστε εἰς γῆν ἄλλοδαπὴν, ὅστις ἀγνοεῖς τὰς οἰκογενειακὰς περιποιήσεις, καὶ κατηράσθης παρὰ τῶν κακῶν, ἐγὼ σὲ εὐλόγω! — Ὡ! — Σὺ ποτέ δὲν ἤψας χεῖρα ἀνθρώπου. . . . . — Θεέ μου! ποτέ! — Θέλεις ἄψαι τὴν χεῖρα γυναικός' ἢ βασίλισσα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σκωτίας σοὶ ἐκτείνει τὴν ἰδικήν της. — Ἡ βασίλισσα! ἀνέκραξεν ὁ Ῥίτιος, ἢ βασίλισσα! . . . . καὶ ἔπεσε λειποθυμήσας εἰς τοὺς πόδας τῆς Μαρίας Στουάρτης.

(ἀκολουθεῖ)

ΕΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Εἶναι ἀπαραίτητος ὄρος τῆς συνταγματικότητος ὑπουργείου τιτὸς ἢ παρυσία πρωθυπουργοῦ;

Εἶναι πασίγνωστον, ὅτι ἐν πολλοῖς θεσμοῖς, ἰδίᾳ ὅμως ἐν τοῖς καταστατικοῖς τῶν συνταγματικῶν ἐπικρατειῶν θεσμοῖς, τὸ γράμμα, (δηλονότι αὐτὸ τὸ κείμενον), τοῦ νόμου φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως διάφορον τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, (δηλονότι τῆς ἐν τῇ

πολυετεί ἐφαρμογῇ αὐτοῦ ἐμφαινόμενης ἀληθοῦς ἐννοίας τοῦ νόμου τούτου). Οὕτως οὐ μόνον ἐν τῷ πολυποικίλῳ καὶ μεγάλῳ συμπλέγματι τῶν ἀποτελούντων τὸ ἀγγλικὸν πολιτεύμα συνταγματικῶν θεσμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κατὰ κανονικώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον τύπον συντεταγμένοις Ἑπειρωτικοῖς συντάγμασιν ὑπάρχει κατὰ τὸ φαινόμενον ἀντιφωνία μεταξὺ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν διατάξεων καὶ τῶν ἀγράφων συνταγματικῶν ἢ κοινοβουλευτικῶν συνθητιῶν, ἀλλ' ἡ ἀντιφωνία αὕτη εἶναι μόνον φαινόμενη, οὐχὶ δὲ πραγματικὴ. Κατὰ τὰς ἐγγράφους διατάξεις τῶν συνταγματικῶν τῆς Ἀγγλίας θεσμῶν, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας διατελεῖ ὡς ἡ κατὰ τὸ δοκοῦν κυβερνώσα τὸ κράτος κεφαλὴ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὡς τοιοῦτος δὲ διορίζει καὶ παύει κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν πάντας τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἐν οἷς καὶ οἱ ὑπουργοί, συγκαλεῖ καὶ παρατείνει ἢ διαλύει τὸ κοινοβούλιον κατ' ἰδίαν θέλησιν, (ὕποχρεούμενος μόνον νὰ συγκαλῆ αὐτὸ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ), ὡς μέλος τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας δικαιοῦται νὰ ἀρνηθῆ τὴν κύρωσιν νόμου, ψηφισθέντος ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, διὰ δικαστῶν τέλος ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένων ἀπονέμει τὴν δικαιοσύνην κτλ. ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶναι οἰονεὶ ἀπόλυτος μονάρχης, σχεδὸν παντοδύναμος, καὶ κατὰ τὴν ῥῆσιν τῶν πολιτικῶν τῆς Ἀγγλίας συγγραφέων, λατινιστῶν διατυπωθεῖσαν, διατελεῖ ἀείποτε «Pontifex maximus, summus regni custos, ultimus regnihaeres», ἀλλ' ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦ προλαβόντος αἰῶνος, ἰδίως ὅμως τανῦν, καίτοι οὐδαμῶς ἐπελθούσης νεωτέρας συνταγματικῆς μεταβολῆς, περιορίζουσης τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως, ὁ βασιλεὺς εἶναι σχεδὸν τύπος ἀπλοῦς, πρόσωπον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδρανές, ἀξίωμα περιβεβλημένον μὲν διὰ τῆς λαμπρότητος τοῦ

πλούτου καὶ τοῦ ἀπεριορίστου σεβασμοῦ τῶν Ἀγγλῶν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐστερημένον σπουδαίας πολιτικῆς σημασίας καὶ δυνάμεως. Ὡς ἐφαρμόζεται ἐν τῇ πράξει τὸ πολιτεύμα, οὔτε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν πράγματι διαχειρίζεται ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ βασιλεὺς, οὔτε μόνον τῆς νομοθετικῆς ἀληθῶς ἔχει, οὔτε ἔχνος δικαστικῆς· ἀπένευμε δ' εἰς αὐτὸν κυρίως ἡ τιμὴ μόνον τῶν προνομίων, δι' ὧν περιβάλλουσιν αὐτὸν εἰ ἐγγράφοι πολιτικοὶ θεσμοί. Οἱ ὑπουργοὶ διορίζουσι καὶ παύουσι διὰ τῆς ἡγεμονικῆς ὑπογραφῆς τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, σημειούμενου μόνον ἐν τοῖς διατάγμασιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ διορίσῃ ἢ ν' ἀπολύσῃ αὐτούς· οἱ ὑπουργοὶ συγκαλοῦσιν ἐτησίως ἢ καὶ συνεχέστερον τὰ νομοθετικὰ σώματα, τοῦ βασιλέως ὑπογράφοντας καθ' ὑπαγόρευσιν ὑπουργικὴν, κατὰ δὲ νεώτατον πολιτικὸν συγγραφέα, τὸν Bagehot, οἱ ὑπουργοὶ ἐνασκουσι τανῦν αὐτοθύλως καὶ αὐτὸ τῆς διαλύσεως τὸ δικαίωμα, οἱ ψηφισθέντες ὑπὸ τῶν βουλευτικῶν σωμάτων νόμοι κυροῦνται ἀείποτε κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὑπουργῶν, καταστάντος ἀπὸ αἰῶνων χιμαιρικῶς τοῦ ἡγεμονικοῦ δικαιοῦματος τῆς ἀρνησικυρίας κτλ. Κατὰ τὰ κείμενα ὡσάυτως τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν συνταγμάτων, ὁ βασιλεὺς ἔχει ταῦτά περίπου τοῖς τοῦ Ἀγγλοῦ βασιλέως δικαίωματα, ἀλλ' οὐχ ἥττον καὶ ἐκεῖ, ὅπου τοῦλάχιστον εἰλικρινῶς ἐφαρμόζεται τὸ συνταγματικὸν πολιτεύμα, τοῦ βασιλέως ἀπέχοντος εὐλαδῶς πάσης τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ νηθείας καὶ ἄλλης ἐπηρείας, ταῦτά τοῖς ἀγγλικοῖς ἐπὶ ἄλλων ἀποτελέσματα. Ὅθεν ὑπάρχει μὲν ἀντιφωνία, ἀλλ' ἡ ἀντιφωνία εἶναι φαινόμενη μόνον, διότι τὰ προειρημένα ἀποτελέσματα (τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἰσχύος τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ὑποβολῆς τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν αὐτοῦ εἰς τὴν θέλησιν τῆς πλειο-

νοψηφίας τῶν νομοθετικῶν σωμάτων) παράγει αὐτὴ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος κατὰ τὰς ἐγγράφους αὐτοῦ διατάξεις ἢ πολυετῆς γνησίᾳ ἐφαρμογῇ, ἐπομένως αὐτὰ, καίτοι ἀντιμαχόμενα κατὰ τὸ φαινόμενον πρὸς τὰς ῥητὰς τῶν συνταγμάτων διατάξεις, εἶναι φυσικὸν καὶ ἀναπόδραστον ἐπακολούθημα αὐτῶν.

Ἐν τοῖς συντάγμασι, φέρ' εἰπεῖν, καθιεροῦται μὲν, ὅτι ὁ βασιλεὺς κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ, ἐπομένως κατὰ τὰ φαινόμενα ὁ βασιλεὺς εἶναι παντοδύναμος ὡς πρὸς τοῦτο, ὡς ἐπίσης, ὅτι ὁ βασιλεὺς δύναται ν' ἀποποιῆται τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ κύρωσιν εἰς τοὺς ψηφισθέντας ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων νόμους, ἐπομένως καὶ κατὰ τοῦτο ἡ δύναμις αὐτοῦ εἶναι ἀπεριόριστος κατὰ τὸν τύπον κτλ., ἀλλὰ καθιεροῦται ἐν ταῦτῳ ἢ ὑπὸ τῶν βουλευτικῶν σωμάτων ἐτησίᾳ ἐπιψήφισις τῶν προϋπολογισμῶν καὶ ἀπολογισμῶν καὶ τὸ ἐνώπιον αὐτῶν ὑπεύθυνον τῶν ὑπουργῶν· ταῦτα δὲ ἐπιφέρουσιν ἀναγκάτως τὴν μηδένισιν σχεδὸν τῶν προρρηθέντων ἡγεμονικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ εὐρύνησει τῶν δικαιωμάτων τῶν βουλῶν, διότι οἱ βουλευταὶ δύναται, ἀρνούμενοι τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ παραιτοῦντες τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως χωρὶς χρημάτων, ἢ καὶ παραπέμποντες τοὺς ὑπουργοὺς εἰς δίκην, ὅσκις οὗτοι δὲν ἀπολαύουσι τῆς ἰδιαίτερας αὐτῶν πίστεως, νὰ προκαλέσωσι τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν δι' ἄλλων, ἀπολαυόντων τῆς πίστεως αὐτῶν. Ἐνεκα τούτου οἱ συνταγματικοὶ βασιλεῖς ἀπαιτοῦσιν ὡς ἀπαραίτητον πρὸς τὸν καλούμενον ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰς ὑπουργικὰς ἑδρας τὴν ἐνδειξιν τῆς πρὸς αὐτοὺς πίστεως τῆς πλειονοψηφίας τῶν βουλευτῶν. Ἐνεκα τούτου ἀναγκάζονται καὶ νὰ κυρῶσιν ἀείποτε τοὺς ἀπὸ τῆς πλειοψηφίας τῶν νομοθετικῶν σω-

μάτων ἀπορρέουσας νόμους, ὧν τὴν ὀρθότητα ἀποδέχονται καὶ οἱ ὑπουργοί, ὡς γνήσια ἀποκρήματα τῆς αὐτῆς πλειοψηφίας κτλ. Ἐκ τούτου προέρχεται, ὅτι ἐν τοῖς συνταγματικοῖς κράτεσι κυβερνᾷ πράγματι ἡ πλειοψηφία τῶν βουλευτικῶν σωμάτων, ὅθεν καὶ τὸ πολυθύλητον δόγμα «ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ.»

Ἐν τούτοις μέχρι τῆς ἐν τοῖς πράγμασιν ἀναγνωρίσεως τῆς ὀρθότητος τοῦ τελευταίου τούτου δόγματος, παρήλθον ἑκατονταετηρίδες, καθ' ἃς λυσσώδης διεξήγετο πάλη μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν βουλῶν, λήγουσα εἰς τὴν ἐκθρονισμόν τῶν ἡγεμόνων καὶ τὴν ὑπερίσχυσιν τῶν βουλῶν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀνεγνωρίσθη, κατὰ τὸν παρόντα ἰδίως αἰῶνα, ἡ ὀρθότης τοῦ πολιτικοῦ τούτου ἀξιώματος, καὶ εὐλόγως θεωρεῖται τοῦτο ἤδη ὡς θεμέλιον συνταγματικὸν ἀξίωμα, οὐπὲρ ἢ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογῇ ἢ μὴ χρησιμεύει ὡς τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ ἀληθοῦς συνταγματικοῦ ἢ ἀντισυνταγματικοῦ τῶν ἡγεμόνων, καὶ ἐπομένως καὶ τῶν ἐπικρατειῶν, ἐν αἷς ἰσχύει τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἐκ τούτου ἐπεταί, ὅτι ὁ ἀληθὴς συνταγματικὸς ἡγεμὼν ἐν τῇ γνώμῃ τῆς πλειοψηφίας τοῦ κοινοβουλίου ὀφείλει νὰ ζητῇ καὶ ἀνευρίσκη ὁδηγίαν ἀσφαλῆ περὶ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν πορείαν συνταγματικοῦ ὑπουργείου, καὶ ἀληθὲς συνταγματικὸν ὑπουργεῖον εἶναι τὸ εὐμοιροῦν τοῦ προσόντος τῆς ὑπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας ὑποδείξεως αὐτοῦ. Ἄμα ἐπομένως ὑπουργεῖόν τι πληροῖ τὸν ὄρον τούτον τῆς συνταγματικῆς κυβερνήσεως, ἔχει δηλ. κεκρυμμένην ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πλειοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου, τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο εἶναι *συνταγματικώτατον*, διότι εἰς τοῦτο καὶ μόνον συνίσταται ἢ κατὰ τὸ λεγόμενον *πνεῦμα* τοῦ Συντάγματος ἐφαρμογῇ τοῦ συνταγματικοῦ πολι-

τεύματος, ὅτι ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ τόπου ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη τῆς πλειοψηφίας τοῦ κοινοβουλίου διὰ τῶν ἀπ' αὐτῆς ἀπορρέουσων ὑπουργῶν. Ἐκτὸς τοῦ ὄρου τούτου οὐδεὶς ἕτερος ὄρος *συνταγματικότητος* ὑπάρχει· ἐπομένως οὐδ' ὁ ὄρος τῆς παρουσίας πρωθυπουργοῦ, ὅταν καὶ ἄνευ πρωθυπουργοῦ δύναται νὰ σχηματισθῇ ὑπουργεῖον ἐκ τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐπικράτησεν ἐν ταῖς Συνταγματικαῖς ἐπικρατεῖαις ἢ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος πρόσκλησις μόνον τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ δηλονότι τοῦ πλειοψηφοῦντος ἐν τῷ κοινοβουλίῳ κόμματος, καὶ ἢ εἰς τοῦτον ἀνάθεσις τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐπιλοῖπου ὑπουργείου, ἀλλὰ τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ συμφύτου τῷ συνταγματικῷ πολιτεύματι λόγου, ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν γνωμῶν καὶ τῶν δοξασιῶν, ἐνομένη καὶ μετὰ τῆς ἐμφύτου τῷ ἀνθρώπῳ φιλαρχίης, παράγει κατ' ἀνάγκην ἐν ταῖς ἀντιπροσωπικαῖς πολιτεῖαις πολιτικὰ κόμματα διαμφισβητούμενα ἀλλεπαλλήλως τὴν ἐξουσίαν, ὑπὸ ὀρισμένου ἀρχηγοῦ, ἀντιπροσωπεύοντας γνησιώτερον καὶ ἀθολώτερον, ἔτι δὲ ὑποστηρίζοντα θερμότερον καὶ ἐπιτηθειότερον τὰς γνώμας τῶν ὑπ' αὐτοὺς κομμάτων, ἐπομένως εὐκολώτερον δυναμένους νὰ ποδηγετήσωσι τὸν βασιλέα εἰς τὴν συνταγματικὴν, δηλονότι τὴν ἐν τῇ γνώμῃ τῆς πλειοψηφούσης μερίδος τοῦ κοινοβουλίου, ἀνεύρεσιν ὁδηγίας ἀσφαλούς περὶ τὸν καταρτισμὸν καὶ τὴν πορείαν συνταγματικοῦ ὑπουργείου. Τοῦτο ὅμως, τύχαιον ὄν ὅλως, δὲν ἐμφαίνει, ὅτι ἀναγκαιῶς ἐν τῷ συνταγματικῷ κράτει πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀπαραίτητος πρωθυπουργός, κατ' ἰδίαν θέλησιν μορφῶν τὸ προσωπικὸν τοῦ ὑπουργείου καὶ κανονίζων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐμφαίνει μόνον ἀπλῶς, ὅτι ἐν ταῖς συνθήσεσι καὶ ὁμομαλῆς περιστάσεσι, ὁπότε διαζέει τὰ βου-

λευτικὰ σώματα ἀντιπολίτευσις καὶ συμπολίτευσις, ἡττωμένης τῆς συμπολίτευσως, φρονίμως πράττει ὁ βασιλεὺς ἀπευθυνόμενος εἰς μόνον τοὺς ἀνεγνωρισμένους ἀρχηγούς τῆς ἀντιπολίτευσως, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς πάντα ὁμοῦ τὰ δευτερεύοντα αὐτῆς πρόσωπα, ἅτινα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ θέλουσιν ἀποτελέσει τὸ ὑπουργεῖον, διότι εὐχεραστέρῃ ἢ διὰ τῆς προκλησεως μόνου τοῦ ἀρχηγοῦ συγκρότησις τοῦ συνταγματικοῦ ὑπουργείου.

Ἄν ὅμως ἐνεκεν οἰοῦδήποτε λόγου συνταύτισθῶσι κατὰ τὰ φρονήματα ἢ τε ἀντιπολίτευσις καὶ ἢ συμπολίτευσις, ὧν ἑκατέρα ἔχει ἄλλον ἀρχηγόν, ἢ δὲ συνταύτισις αὐτῆ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐν τῇ κυβερνήσει σύμπραξιν ἀμφοτέρων τούτων τῶν μερίδων, ἢ, ὑπαρχουσῶν πολλῶν μερίδων, τὴν σύμπραξιν ἀπασῶν, οὐδὲν κωλύει τὸν βασιλέα νὰ καλέσῃ πάντας ὁμοῦ τοὺς ἀρχηγούς τούτους καὶ εἰς πάντας ὁμοῦ ν' ἀναθέσῃ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ὑπουργείου, εἴτε ὑπὸ πρωθυπουργόν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐκλογῆς, εἴτε καὶ ἄνευ πρωθυπουργοῦ.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων προκύπτει, νομιζομεν, ἀνεκδοκίμως, ὅτι οὐδαμῶς ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Συντάγματος ὁ καταρτισμὸς ὑπουργείου ἄνευ πρωθυπουργοῦ.

Ἄλλὰ δὲν ἀντίκειται καὶ εἰς τὸ γράμμα τοῦ παρ' ἡμῖν Συντάγματος; Τὸ παρ' ἡμῖν Σύνταγμα, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα ἄλλα τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἰσχυόντων, οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρωθυπουργοῦ ὡς ἰδιαίτερας τινὸς πολιτικῆς ἀρχῆς. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ αὐτοῦ περὶ ὑπουργῶν (ἄρθρ. 77—82), ἐνῶ ἐκτίθενται καθ' ἅπασαν αὐτῶν τὴν λεπτομέρειαν αἱ συνταγματικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν ὑπουργῶν, ἢ θέσις αὐτῶν ἀπέναντι τῆς βουλῆς καὶ τὰ τῆς ποινικῆς εὐθύνης αὐτῶν, οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ πρωθυπουργικοῦ ἀξιώματος. Ἐν τῷ περὶ

βασιλέως μόνον κεφαλαίῳ, ὅπου περιλαμβάνονται τὰ συνταγματικὰ τοῦ βασιλέως δικαιώματα, ἅτινα, ὡς προεβλήθη, ἐν τοῖς κειμένοις τῶν χωρῶν εἶναι ἀπόλυτα, εἰς οὐδένα ὑποβαλλόμενα περιορισμὸν, γίνεται λόγος περὶ προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ἀρχῆς τινος συνταγματικῆς, εὐρυτέραν τινὰ δικαιοδοσίαν τῆς τῶν λοιπῶν ὑπουργῶν ἐξουσίας ἢ εἰδικωτέραν τινὰ καὶ ἀνωτέραν εὐθύνην, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς ὑπουργοῦ, προσυπογράφοντος τὸ τοῦ διορισμοῦ ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ νέων ὑπουργῶν διάταγμα, ἀν οὐδεὶς τῶν παρρηθέντων ἢ ἀπολυθέντων παλαιῶν ὑπουργῶν συναίνῃ εἰς τὴν προσυπογραφήν τοῦ διατάγματος. Ἐκ τούτου σαφῶς προκύπτει, ὅτι τὸ σύνταγμα δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ ὑπέροχόν τινα καὶ ὅλως ἰδιάζουσαν πολιτικὴν σημασίαν εἰς τοῦ πρωθυπουργοῦ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ, προϋπάρχοντος ἤδη τοῦ ἀξιώματος προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, δυνάμει τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν ὑπουργείων, ἠθέλησε διὰ τοῦ ἀνεγνωρισμένου τούτου ἐπιτίμου καὶ ὅλως τυπικοῦ ἀξιώματος νὰ εὐκολύνῃ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ βασιλικοῦ δικαιώματος τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς παύσεως τῶν ὑπουργῶν, ἦτις ἄλλως ἠδύνατο νὰ ἀπαντήσῃ προσκόμματα, καθὼ μὴ δυναμένου μὲν τοῦ βασιλέως νὰ ἐνασκήσῃ οἰονδήποτε ἡγεμονικὸν αὐτοῦ δικαίωμα ἄνευ τῆς προσυπογραφῆς ὑπουργοῦ, δυναμένων δὲ τῶν παλαιῶν ὑπουργῶν ν' ἀποποιηθῶσι τὴν ὑπογραφήν τοῦ διορισμοῦ τῶν εἰς ἀντικατάστασιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως καλουμένων.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων συνάγεται, ὅτι δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ὄρος τῆς συνταγματικότητος ὑπουργείου τινὸς ἢ παρουσία πρωθυπουργοῦ, ἐπομένως δύναται συνταγματικώτατα νὰ διατηρηθῇ ὑπουργεῖον, οὗτινος ὁ πρόεδρος παρητήθη ἢ ἀπεβίωσε, ἀν καὶ μετὰ

τοῦτο ἐξακολουθῆ ἀπολαῶν τῆς πίστεως τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας.

Ἄν ὅμως συνταγματικῶς ἦναι ἐπιτετραμμένη ἡ ὑπαρξίς ὑπουργείου ἄνευ προέδρου, δὲν εἶναι διοικητικῶς παράνομος ἡ παράτυπος; Τοῦ ἰσχύοντος διατάγματος ἀπὸ 3 Ἀπριλίου 1833 περὶ τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν ὑπουργείων ῥητῶς καθιεροῦντος, (ἄρθρον 5), ὅτι εἰς τῶν ὑπουργῶν ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι δέον νὰ ὀνομάζηται εἰς τῶν ὑπουργῶν πρόεδρος, ὡς αἰεὶ ὁ ὑπάρχων παρητήθη ἢ ἀπέβιωσε· μὴ ὀριζομένης ὅμως μὲν ἐξ ἑνὸς προθεσμίας τινὸς εἰς τὴν τοῦ προέδρου ἀνάδειξιν, μὴ ὑπαρχούσης δ' ἐξ ἄλλου ἀπαραιτήτου τινὸς πολιτικῆς καὶ νομικῆς ἀνάγκης· εἰς τὴν ταχθεῖαν τοῦ πρωθυπουργοῦ ἀνάδειξιν, διότι κατὰ τὸν ἰσχύοντα Ὁργανισμὸν τῶν ὑπουργείων ἀπλῶς τιμῆς χάριν ἀπονέμεται ὁ τίτλος τοῦ προέδρου εἰς ἓνα τῶν ὑπουργῶν, οὐδὲν ἰδιαιτέρον καθῆκον ἐπιβάλλων εἰς αὐτὸν ὡς τοιοῦτον, δύναται ἄνευ τινὸς παρανομίας νὰ διατηρηθῆ ἐν ὑπουργεῖον, στερηθὲν τυχαίως τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἕως οὗ εὔρεθῃ τὸ θεωρηθῆσόμενον κατάλληλον πρόσωπον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ προεδρικοῦ βαθμοῦ.

Θ. ΦΛΟΓΑΪΤΗΣ.

Ἐν Ἐιδελβέργῃ, τῆ 22 Δεκεμβρίου 1877.

Ἀξιότιμε κύριε!

Εἰς τὴν ἐρώτησίν σας περὶ τῆς γνώμης μου περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ ἄγαν ἀσμένως ἀπαντῶ διὰ βραχείων:

Τὸ ἀγγλικὸν δημόσιον δίκαιον, ὅπερ ἐπὶ ζητημάτων συνταγματικῶν τυγχάνει εὐλόγως ἐξαιρέτου προσοχῆς καὶ ὑπολήψεως, καὶ σήμερον ἔτι δὲν ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχὴν

καθιερωμένην συνταγματικῶς τὴν τοῦ προέδρου τοῦ ὑπουργείου. Ἐργῶ μὲν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ πάντως εἰς τῶν ὑπουργῶν ἔχει τὴν πρωτοκαθεδρίαν, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε ἐκείνος, ὅστις θεωρεῖται ὡς ἡ πολιτικὴ τοῦ ὑπουργείου κεφαλὴ. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦ προέδρου οὐδεὶς φέρει. Συνέβη οὐχὶ ἅπαξ ἐν Ἀγγλίᾳ διαπρεπῆς τις ἀριστοκρατικὸς νὰ ἔχη τὴν πρωτοκαθεδρίαν, ἀλλ' ἀνὴρ πολλῶ σπουδαιότερος παρ' αὐτῷ νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ κύριος καὶ ἀληθὴς τῆς πολιτικῆς ἡγέτης. Πολλάκις δὲ ἐπὶ συμμαχικῶν ὑπουργείων προΐσταντο ἅμα δύο ἢ τρεῖς ἀρχηγοί, ὁ δὲ τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἔχων, κατὰ τύπον μόνον κατεῖχεν αὐτὴν χάριν τιμῆς. Ὁμοίον τι συμβαίνει, σήμερον ἔτι, ἐν ταῖς Νοτείαις Γερμανικαῖς Ἐπικρατείαις, τῇ Βαυαρίᾳ, τῇ Βυρτεμβέργῃ καὶ τῇ Βάδῃ.

Ὁ θεσμὸς προέδρου τοῦ ὑπουργείου ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ, ἐκείθεν δὲ μετεδόθη εἴτα εἰς ἄλλα κράτη, ἰδίως τὴν Πρωσσίαν καὶ Ἰταλίαν.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων προδήλως συνάγεται, ὅτι ὁ τῆς θέσεως τοῦ προέδρου θεσμὸς οὐδαμῶς ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον προσὸν συνταγματικῆς ἐπικρατείας. Ἡ ἔλλειψις αὐτοῦ οὔτε τῆς κυβερνήσεως οὔτε τοῦ λαοῦ οὐσιωδῶν δικαιωμάτων ἀπτεταί· συντελεῖ δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ παράσχῃ τῷ ὑπουργεῖῳ δραστικὴν κεφαλὴν, δεχομένην πρὸ παντὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως τὰς κατὰ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς ἐξακοντιζομένας προσβολὰς καὶ νὰ παριστάνῃ ἐξωτερικῶς τὴν κυβερνητικὴν ἐνότητα. Τὸ ὅλον ζήτημα εἶναι ζήτημα κυβερνητικῆς σκοπιμότητος καὶ ἡ λύσις αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐκάστοτε ἀναγκῶν.

Μοί φαίνεται οὐχ ἥττον, ὅτι κράτος νεαρὸν, ὅπερ δὲν ἔχει μεγάλα ἱστορικὰ κόμματα, καὶ οὐτινος κυβερνήσις καὶ λαὸς μόνον κατὰ μικρὸν δύναται νὰ τύχῃσι πολιτικῆς μορφώσεως, ἢς ἄνευ τὸ συνταγματικὸν σύστη-

ἈΝΕΚΔΟΤΟΣ

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΤΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΨΗΛΑΝΤΟΥ¹

Κύριον Νικόλαον Φλογαίτην

Μέλλων νὰ μισέσω διὰ τὴν Ἡελοπόννησον, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ εὔρω ἐκεῖ ἀνθρωπὸν μου, ἐφωδιασμένον μὲ τὰς ἀναγκαίας εἰδήσεις, τὸ πρᾶγμα ὅσον δύναται προετοιμασμένον καὶ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐκτελεσιν πρὸ χειρα, σὲ διορίζω μὲ τὴν παρούσαν νὰ κινήσῃς ὅσον τάχιστα δι' ἐκεῖ, διὰ θηλάσσης, ἀκολουθῶντας τὰς ἐπομένας διαταγὰς μου.

Σοὶ μετρῶ ἐδῶ ρούπλια 2 χιλιάδας καὶ 100 μαχμουτιέδες, σοὶ ἐγγχειρίζω ἐν γράμμα πρὸς τοὺς ἐν Ὁδησῶ Ἐφόρους διὰ νὰ σὲ ἐφοδιάσουν μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐξοδα τοῦ δρόμου σας. Ἐκ τῶν βεβαιωτικῶν, τὰ ὁποῖα θέλει ἐγγχειρίσει κατὰ τὴν διαταγὴν μου ὁ κύριος Κυπαρίσσης, θέλεις ἐγγχειρίσει εἰς τὰς διαφόρους ἐκεῖ ἐφορίας, παρακινῶντας νὰ τὰ ἐξαργυρώσωσι τὸ ταχύτερον, ὁποῦ φθά-

¹ Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔδωκεν ἡμῖν, ζητηθεῖσαν πρὸς δημοσίευσιν, ὁ κ. Θεόδωρος Ν. Φλογαίτης, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ οποῦ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι θεσαυροὶ ἀεκδότων χειρογράφων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἐγκαταλειφθέντες αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει πατρὸς αὐτοῦ Νικολάου Φλογαίτου. Ἐκτὸς τῆς ἤδη δημοσιευμένης ἐπιστολῆς, ἡ μᾶλλον ἐπιστολιμαίας διαταγῆς, ὑπάρχουσιν εἰς χεῖρας τοῦ κ. Φλογαίτου καὶ πλεῖστα ἄλλαι ἐπιστολαὶ τοῦ ἀοιδίμου Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀδημοσίευτοι μέχρι τοῦ νῦν διατελοῦσαι, ὡς ἐπίσης ἅπαντα τὰ ἔγγραφα τῶν ἐργασιῶν τῆς κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα Φιλανθρωπικῆς Ἐταιρίας, τὰ ἔγγραφα τῆς συστάσεως καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἑπτανησίου σώματος, πολλὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας κτλ.

μα ἀποβαίνει ῥῆμα κενὸν καὶ ὑπολάμπον τρόπον τινὰ φάσμα, οὐ καλῶς πράττει, ἀσχολούμενον μεθ' ὑπερβαλλούσης ζέσεως περὶ τοιαῦτα ἀλαθημαῖα ζητήματα. — Κράτος τοιοῦτον πρὸ παντὸς δεῖται κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς καὶ δραστηρίας, ἀπολαυσῆς ἐπαξίως τῆς πίστεως τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἄν δὲ τὸ ὑπουργεῖον βουλευῆται καὶ ἐνεργῆ ὑπὸ πρόεδρον ἢ ἄνευ προέδρου, εἶναι ἥκιστα ἄξιον προσοχῆς. Τὸ τοιοῦτον ἐξήρηται μᾶλλον ἀπὸ προσωπικῶν ἢ ἀπὸ πραγματικῶν λόγων.

Πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος συνάδει οὐχ ἥττον ἢ ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεθ' ὅλου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεις ἢ ἡ δι' ἐνὸς προέδρου αὐτοῦ. Καὶ ἡ εὐθὴν δὲ τῶν ὑπουργῶν ἐνώπιον τῶν βουλῶν εἶναι ἡ αὐτὴ, εἴτε ἀπ' εὐθείας μεθ' ἐκάστου τῶν ὑπουργῶν, εἴτε δι' ἐνὸς προέδρου αὐτῶν ἐργάζονται αὐταί.

Κατὰ κανόνα, σκοπιμὸν εἶναι τὸ ὀνομάζειν ἓνα πρόεδρον. Ἐὰν ὅμως ἡ ἐνότης τοῦ ὑπουργείου δύναται εὐχερέστερον ἄνευ προέδρου νὰ ἐπιτευχθῆ, ἤθελεν εἶναι παντάπασιν μωρὸν νὰ καταστρέψῃ τις τὴν πραγματικὴν ἐνότητα, ὅπως καταστήσῃ ὀνόματι μόνον τοιαύτην.

Διατελῶ μετ' ἐξόχου ὑπολήψεως

Πρόθυμος φίλος
BLUNTSCHLI

Κύριον

Θεόδωρον Ν. Φλογαίτην κτ.λ. κτ.λ.

νων ἐγὼ ἐκεῖ νὰ ἦναι μία ἰκανὴ ποσότης πρὸς ἐγχειρίσιν μου.

Εἰς τὰς νήσους Ἰθρῶν. Σπέττας καὶ Ψαρά, ἀνταμώνεις τοὺς ἐκεῖ ἀδελφούς καὶ ἑταίρους καὶ παραδίδοντας αὐτοῖς τὰ γράμματα καὶ πακέτα, τὰ ὁποῖα σοὶ ἐγχειρίζω, προσπαθεῖς νὰ τοὺς ἐγκαρδιώσῃς εἰς τὸ νὰ κάμουν ὅ,τι ζητεῖ ἀπ' αὐτοὺς ἡ πατρίς, νὰ συνεισφέρουν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸ καινὸν καλόν.

Πηγαίνει εἰς τὸ Πήλιον Ὄρος πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γαζῆ, μὲ τὸν ὁποῖον παραδίδοντας τῷ τῷ γράμμα μου, ὁμιλεῖς περὶ πάντων καὶ συμβουλευέσαι εἰς τὰ πρακτικά.

Εἰς τὴν Μάκκιν προσπαθεῖς νὰ γνωρίσῃς ἀπὸ τὸν Μπέην τὰ φρονήματά του, τὴν κατάστασιν ἐκεῖνης τῆς ἐπαρχίας, καὶ τὴν ἀνάγκην τὴν ὁποῖαν ἔχει, καὶ ἀν' ἰδέῃς ὅτι τῷ ὄντι ἔχει χρεῖαν, μὴ φανερώωντας τί ὑποχρῆσιν ἔχει. Ἐνθάρρυνέ τον ὡς ἀδελφός, φανέρωσον ἐκεῖνα μόνον τὰ ὁποῖα κρίνεις ἀβίαστὰ καὶ παρακίνησε τὴν πλειοψηφίαν ἵκροῖαν νὰ τῷ δώσῃ χρηματικὴν βοήθειαν ὁποῖαν ἤθελε κρῖναι εὐλογον. Ἀνταμώνεσαι καὶ μὲ τὸν Πατριάρχον, μὲ τὸν ὁποῖον ὡς οἰκεῖον ὁμιλεῖς πιστρικῶς, καὶ συμβουλευέσαι ζητώντας πληροφορίαν τὸν πεπραγμένον καὶ τῆς νῦν καταστάσεως τῶν ἐκεῖ ὄλων.

Εἰς τὴν Πάτρην φανερώνησαι εἰς τοὺς Ἐφόρους διὰ μέσον τοῦ μητροπολίτου, μὲ αὐτοὺς ὁμιλεῖς φανερὰ περὶ τῆς ἀφίξεώς μου, περὶ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα θέλει ἔχωμεν, καὶ ἂν εἰσέτι δὲν ἄρχισαν, καταπέισον αὐτοὺς νὰ ἀρχίσουν, διότι ὁ καιρὸς εἶναι ἀκριβός, καὶ ἡ ταχύτης θέλει τοὺς σταθῆ πολλὰ ὠφελιμώτερα. Ἐν τούτῳ δὲ φθάνω καὶ ἐγὼ καὶ τοὺς ὀδηγῶ εἰς τὰ πάντα τοῖς παραδίδεις καὶ τὸ πακέτον μὲ τὰ 1000 βεβαιωτικά, τὰ ὁποῖα σοὶ ἐγχειρίζω, παρακινώντας τους νὰ τὰ ἐξαργυρώσουν ὅσον τὸ ὀφλητορότερον καὶ νὰ κάμουν τὰς ἀναγκίας προετοιμασίας.

Ἐν ἐλ' λόγῳ ἡ φροντίς σου πρέπει νὰ ἦναι νὰ ἐνθαρρυσίῃς ὅλους τοὺς Γραικοὺς, νὰ τοὺς βιάτῃς νὰ κάμουν ὁ καθείς κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ βιάσθην εἰς τὴν ἐξήρῃν καὶ ἐπανάστασιν εἰς τὸν τόπον τους, νὰ κινηθῶν πανταχόθεν, καὶ νὰ ὑψώσουν τὴν ἐθνικὴν σημαίαν, καὶ νὰ συνεργήσῃς εἰς τὸ σπουδαῖον τέλος μὲ τὴν ἄρξην ταχύτητα εἰς τὴν ὁλοπερίαν σου καὶ μὲ τὸν ζήλον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν σου, ὅστε εἰς τὸν ἔρχομόν μου νὰ ἦναι τὰ πάντα ὅσον τὸ δυνατόν ἑτοιμα.

Οδησός, 1821, Ἀπριλίου γ'.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΥΧΙΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γεν. Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχιεπ.